

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства**

**УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали

**XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2017 року)**

Частина 2

Присвячено Дню української писемності та мови

**Київ
2017**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра юридичного документознавства

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2017 року)

Частина 2

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ
2017

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ;

Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, перший проректор Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Костицький М. В., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, академік НАПрН України, заслужений юрист України, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ;

Стратулат Н. В., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ;

Титко А. В., кандидат юридичних наук, начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2017 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє висловлені позиції та не несе відповідальності за їх зміст

У45 **Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи** [Текст] : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 2. – 132 с.

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Черней В. В.</i>	7
---------------------------	---

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Секція 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

<i>Рябок В. Ю.</i> МОВА НАУКИ	10
<i>Таратінов Д. І.</i> ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗАБОРОНИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVII–XIX СТОЛІТЬ	13
<i>Абрамян М. Ю.</i> МОВА І МОВЛЕННЯ	15
<i>Борових Д. О.</i> КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	17
<i>Глушкова Г. В.</i> ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДВОМОВНОСТІ В УКРАЇНІ	19
<i>Івчук Ю. В.</i> МОВНА СИТУАЦІЯ НА ЗАКАРПАТТІ	21
<i>Супрунчук О. О.</i> СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ ТА СПОСОБИ ЇХ РОЗВ’ЯЗАННЯ	23
<i>Сміжак Б. В.</i> АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ МОВНОГО ПИТАННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ УНР	26
<i>Ісакова В. Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ (ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»)	28
<i>Калістратенко М. Ю.</i> МОВА ПРАВА ЯК ОДНЕ З НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРАВОВИХ ЯВИЩ	30

Котьяш І. Л. РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	32
Лисичук Н. Л. ЗАПОЗИЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ СЛІВ: НОРМА ЧИ ПРОБЛЕМА?.....	37
Максименко Д. О. ПЕРШОВАРТІСНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	39
Панченко Є. В. ЕТИМОЛОГІЯ КСЕНОФОБІЇ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ	42
Ходацька С. О. ПРОБЛЕМА СУРЖИКУ В УСНОМУ ТА ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ	46
Рабчевська А. С. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ.....	49
Швець О. В. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВИМОГИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ВПРОДОВЖ XVII–XIX СТОЛІТЬ	52

Секція 2 РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Вовк А. О. ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ.....	55
Курята А. Л. ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	57
Ополонська І. С. ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	60
Прокопенко В. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ	63

Симак Н. В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	65
Солонинка Н. Г. ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ	69
Гундер Д. А. ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	72

Секція 3 ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Задорожна К. М. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ	75
Немикін М. С. ОСОБЛИВОСТІ ЯКОСТІ МОВЛЕННЯ	78
Поморянська Ю. В. НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ В ПРАВОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ	81
Тарасенко С. В. ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПРАВА	84
Тамілова Я. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПОЛЩЕЙСЬКИХ	88
Сарібекян Ю. А. ЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	90
Душин Б. В. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ КОМУНІКАТИВНИЙ ЗАСІБ ДЛЯ ПОЛЩЕЙСЬКОГО	92

Скалацька Т. І. ЛІНГВІСТИКА – ПСИХОЛОГІЯ – ПСИХОЛІНГВІСТИКА – ПСИХОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ. МОВЛЕННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ.....	95
Брегін Т. В. МОВА ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ НАРОДУ	98
Лось Ю. Р. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗНАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....	102
Куліш І. І. ЗВ'ЯЗОК МОВИ І ПРАВА	105
Супрун В. М. УСНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ РІЗНОВИД КОДИФІКОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	108
Кузьміна А. Є. ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ (СТ. 364–370 КК УКРАЇНИ).....	110
Дударєва В. В. МОВА ЯК УМОВА ДУМКИ	115
Мацьків В. А. ПРАВОТВОРЧА ЛІНГВІСТИКА	118
Зюзіна О. М. КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	121
Баранівська Н. М. УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНСТИТУЦІЙНІЙ СФЕРІ.....	123
Єрмак В.В. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ АНАЛІТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	126
Троян Ю.А. ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ....	128

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Черней В. В., доктор юридичних наук,
професор, ректор Національної академії
внутрішніх справ

Шановні учасники та гості конференції!

Щиро вітаємо всіх учасників, гостей і організаторів XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи».

Кожна держава має приділяти належну увагу вивченню та розв'язанню мовних проблем суспільства. Одним із найвищих виявів нації є державний статус її мови, який законодавчо забезпечує її функціонування в усіх сферах суспільного життя. Цей статус закріплено в Основному Законі держави, що має сприяти самовиявленню національного менталітету, підвищенню популярності функціонування мови в Україні. Державна мова є важливим чинником, який забезпечує духовне та соціально-політичне єднання людей.

Українська мова як основа духовної культури народу формує й об'єднує націю, зберігає національні традиції та передає їх від покоління до покоління, завдяки чому відбувається постійне культурне оновлення. Варто зауважити, що престиж нашої країни та сприйняття українського народу в інших культурних середовищах безпосередньо залежить від статусу державної мови.

Мова в юриспруденції постає ключовим засобом правотворчої та правозастосовної діяльності, правової комунікації, пізнання і передачі юридичної інформації в суспільстві, а також об'єктом юридичного регулювання.

Система мовної підготовки правознавців набуває актуальності в контексті розбудови демократичної правової держави, реформування правової системи й активізації законодавчої діяльності. Сучасна концепція розвитку юридичної освіти в Україні передбачає підготовку фахівців з високим рівнем юридичних і лінгвістичних знань. У процесі вдосконалення системи юридичної освіти важливим є не лише вивчення галузевого законодавства, а й звернення належної

уваги на рівень культури юридичного мовлення. Професійна діяльність фахівців у галузі юриспруденції пов'язана з необхідністю мовно-термінологічного опрацювання текстів нормативно-правових та індивідуальних актів, розв'язання проблем вибору і правильного розуміння юридичних термінів, точних мовних засобів, застосування та інтерпретації правових понять, норм, статей.

Мова досить часто є предметом дискусій і наукових досліджень у юриспруденції. Актуальністю окресленої проблематики було зумовлено проведення XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвяченої Дню української писемності та мови.

Цей захід є важливою подією наукового й освітянського життя: коло учасників кожного року розширюється, а до підготовки публікацій долучається дедалі більше фахівців-лінгвістів і педагогів-практиків з різних регіонів України. Уже традиційною стала участь у конференції представників Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національної академії прокуратури України, Київського національного лінгвістичного університету, Академії муніципального управління, Академії адвокатури України, Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького, Херсонського національного технічного університету, Запорізького національного технічного університету, Львівського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Херсонського державного університету, Київського національного торговельно-економічного університету і Національної академії внутрішніх справ.

Кафедра юридичного документознавства гідно продовжує наукові традиції та щорічно організовує наукові заходи. Не є винятком і ця науково-практична конференція, учасниками якої є понад 100 осіб, що свідчить про вагомість визначених проблем, а також їх актуальність для академічної науки,

закладів освіти, правоохоронних відомств, органів виконавчої влади і українського суспільства загалом.

Програма конференції надзвичайно цікава та різноманітна. Подальший розвиток отримала наукова проблематика за секціями, започаткованими під час проведення попередніх заходів («Науково-теоретичні засади юридичної лінгвістики», «Розвиток юридичної термінології на сучасному етапі», «Використання лінгвістичних знань у юридичній практиці»).

Ад'юнкти, аспіранти, студенти, курсанти, слухачі, їхні наукові керівники та молоді науковці академії вкотре підтвердили високий науковий і педагогічний потенціал нашого навчального закладу, який посідає чільне місце не лише в системі відомчої освіти, а й серед престижних вишів держави.

На завершення ще раз хочемо привітати всіх присутніх з важливою науковою подією, а також побажати учасникам заходу плідної роботи, активного обміну думками і науковими здобутками. Сподіваємося, що цей захід стане для вас не лише корисним досвідом наукових виступів, а й надасть можливість поспілкуватися з колегами та однодумцями, знайти нові шляхи розвитку власної наукової позиції.

У процесі роботи конференції кожен інтелектуально збагатиться новими ідеями щодо сутності актуальних проблем української мови в юриспруденції.

Бажаємо всім учасникам нових звершень у науковій діяльності, творчого натхнення, наснаги, взаєморозуміння, здоров'я та успіхів!

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Секція 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Рябок В. Ю., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

МОВА НАУКИ

У науковій сфері важлива особливість міжкультурної комунікації зумовлена домінуючим каналом комунікації. Якщо у більшості сфер спілкування комунікація здійснюється в основному усно, то для наукової сфери саме письмовий канал є найважливішим. Таким чином, письмові наукові джерела є найбільш значущим способом передавання інформації у науковому співтоваристві. Роль мови у формуванні наукового тексту переоцінити складно. Таким чином, у сучасних умовах інтенсивного розвитку наукових технологій велике значення має мовне оформлення наукової думки. Від добору найбільш доцільних мовних засобів для формувань наукових положень, узагальнень, обґрунтувань, продукування висновків і пропозицій у площині тієї чи іншої галузі знань залежить успіх дослідження. наука пов'язані із мисленням людини, яку відображається в мовленні. Отже, як ми мислимо, як говоримо, таку науку й маємо.

Питанню особливостей наукової мови приділяють увагу багато науковців, це і Н. Артикуца, І. Білодід, Р. Будагов, В. Виноградов, А. Коваль, О. Пономарів, В. Русанівський, І. Чередниченко, О. Юрчук, І. Ющук та багато інших.

Особливості наукових текстів пов'язані зі структурою мовлення, відбором мовних засобів із загальнонаціональної мови.

Специфіка у використанні засобів загальної мови в науковій сфері спілкування стосується насамперед лексичного і

синтаксичного рівнів мови, у меншій мірі – фонетичного і морфологічного.

Фонетико-інтонаційна сторона в усній формі наукового мовлення не має провідного значення. Так, повний стиль вимови повинен забезпечити чітке сприйняття інформації. Цьому ж служить і відносно уповільнений темп вимови слів. Поняттєві словосполучення розділяються тривалими паузами, щоб адресат краще сприймав їх значення. Фонетичні особливості наукового стилю полягають у підпорядкованості інтонації синтаксичній будові мовлення, певній стандартності інтонації, деякій уповільненості темпу, стабільності ритмічного та інтонаційного малюнка.

Узагальнений характер наукового тексту проявляється на лексичному рівні у широкому вживанні слів з абстрактним значенням, термінів тощо. При цьому частка термінів порівняно із загальноновживаною лексикою не однакова в різних жанрах наукового мовлення. Необхідною умовою наукового мовлення є правильне, логічне визначення понять, що вводять термінами. Неправильно вжитий або зрозумілий термін може дезінформувати читача.

У суто науковому (академічному) стилі терміни не завжди пояснюються. У наукових роботах, призначених для широкої аудиторії, терміни звичайно роз'яснюються. Може даватися пряме пояснення терміна, через синоніми або через пояснення походження терміна, тобто через етимологічні довідки. Визначення терміна може даватися «супутно», тобто в дужках, у виносках. В навчальній літературі, зокрема, у підручниках, терміни найчастіше мають пряме пояснення.

Абстрагованість мови науки проявляється й на граматичному рівні – у виборі форм слова й у побудові словосполучень і речень.

Часте вживання в наукових текстах пасивної форми дієслова пояснюється тим, що при описі механізму, процесу, структури увага зосереджує на них самих, а не на виробникові дії.

Своєрідно проявляється категорія особи: значення особи звичайно є ослабленим, невизначеним, більш узагальненим. Пояснюється це тим, що в науковому мовленні не прийнято вживати займенник І особи однини «Я». Його замінюють займенником «МИ» (авторське «МИ»). Прийнято вважати, що

вживання займенника «МИ» створює атмосферу авторської скромності й об'єктивності: *Ми досліджували й дійшли висновку...* (замість: *Я досліджував і дійшов висновку...*). Однак варто мати на увазі, що вживання авторського «МИ» може, навпроти, створювати атмосферу авторської величі, особливо коли дослідження не становить особливого наукового інтересу. У зв'язку із цим замість форми І особи однини й множини займенників «Я» або «МИ» в наукових текстах уживаються неозначено-особові й безособові речення. Неозначено особове значення передається формами III особи множини. Наприклад: *розглядають питання..., врегульовують суспільні відносини..., передбачають такі наслідки....* А також: *вбачається доречним..., видається слушним..., вважається правильним....*

У науковому мовленні часто зустрічається так зване «Ми сукупності», коли говорять від імені колективу, аудиторії (Ми = Я + аудиторія, ми з вами), наприклад: *розглянемо питання...; зробимо висновок про те, що... тощо.*

Використання таких елементів, що притаманні іншим стилям мовлення, зокрема, емоційно-експресивного й образного елементів – не характерне для сучасної наукової мови. Наукове викладення розраховане на логічне, а не на емоційно-почуттєве сприйняття, тому емоційні мовні елементи не відіграють вирішальної ролі в науковій літературі.

Науковому мовленню меншою мірою, ніж, наприклад, розмовній або публіцистичній, властива оціночність. Оцінки в наукових текстах в основному мають раціонально-логічний, а не емоційно-експресивний характер. Для цього використовуються слова й вирази, що передають згоду або незгоду з тією чи іншою думкою, рішенням, дією: *оптимальний, позитивний, негативний, (не)доцільно, (не)ефективно, (не)переконливо, цікавий, важливий, потрібний, (не)бажаний, зайвий, надлишковий, незрозуміло, сумнівно, безумовно, навряд чи, хочеться погодитися, важко погодитися, як переконливо довів, начебто (би), нібито, завдяки цьому вдається, це призводить до..., через це відбувається* тощо.

Фундаментом мови юридичної науки, безперечно, є терміни, покликані дати адекватну номінацію основних понять

права. Нині актуальними є питання поглиблення і конкретизації поняттєвого апарату галузі, а головне – однозначного тлумачення терміноодиниць, особливо в законотворчій діяльності. Провідним способом вербального типу семантизації термінів є дефінування.

Отже, мову науки характеризують такі мовні особливості: унормованість, точність, ясність, повнота і лаконічність у вираженні думок, широке вживання термінів, вживання абстрактної лексики, безособовість, монологічний характер висловлювання, логічність, завершеність, використання розгорнутих синтаксичних конструкцій, складних речень зі сполучниковим зв'язком, дієприслівникових та дієприкметникових зворотів тощо.

Список використаних джерел

1. Проценко Г. П. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко та ін. ; за заг. ред. С. М. Гусарова. – Київ : А. В. Паливода, 2010. – 312 с.

2. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. / О. М. Семеног. – 2-ге вид., стереотип. – Київ : Академія, 2012. – 216 с.

Таратінов Д. І., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Шевчук І. В.*

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЗАБОРОНИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XVII–XIX СТОЛІТЬ

Синтаксичні одиниці із значенням заборони складають 17,1% від загальної кількості виявлених імперативних конструкцій в українській мові XVII–XIX століть. Основною комунікативною ознакою цих речень є вказівка на заборону виконувати якусь дію.

В Академічному тлумачному словнику значення слів «заборона», «забороняти» пояснюється так: «**Заборона** – 1) Наказ не робити чого-небудь. 2) Захист» [3, с. 26]. «**Забороняти**. 1. Не дозволяти робити, здійснювати що-небудь. Не допускати, не дозволяти користуватися чим-небудь, уживати щось, відбуватися, існувати чому-небудь. 2. Захищати від кого-, чого-небудь» [3, с. 27].

Забороняти може переважно той, хто має на те право, повноваження. В офіційній обстановці за тим, хто забороняє, повинно бути закріплене адміністративне та юридичне право. Ступінь знайомства і вікова різниця не суттєві. У розмовно-побутовій сфері може забороняти старший за віком, старший у сімейній ієрархії чи ж той, хто має моральне право, напр.: И пока оніе до гражданського суда прилични не будутъ, отсилат къ Синоду, а самимъ мирскимъ властемъ *не брат* въ коллегіи, или гдѣ индѣ, и *не держать* [3, с. 42]; А дети мои... братья и ништо с крвних и прирожонных моих *не маю*т малжонки моее пнее Ганны с тое трете части всего имени моего *рушати* и никоторыми причинами отгол ее *вытискати* и жадной кривды на том ей *делати не маю*т [4, с. 25].

Отже, імперативні конструкції, що виражають заборону, передаючи категоричну форму вираження імперативності, в українській мові XVII–XIX ст. реалізуються за допомогою спеціалізованих морфологічних і синтаксичних засобів (наказовий спосіб, перформативні та інфінітивні речення).

Список використаних джерел

1. Волинські грамоти XVI ст. / Упорядники В. Б. Задорожний, А. М. Матвієнко. – Київ : Наук. думка, 1995. – 245 с.
2. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : зб. документів. – Київ : Наук. думка, 1993. – 392 с.
3. Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наук. думка, 1971–1981.

Абрамян М. Ю., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Красницька А. В.*

МОВА І МОВЛЕННЯ

Усе те, що пересічні мовці розуміють під словом «мова», насправді є власне мовою і мовленням. Розмежування мови і мовлення теоретично обґрунтоване швейцарським лінгвістом Ф. Де Соссюром – одним із найвідоміших теоретиків мовознавства й основоположників сучасного етапу в мовознавстві.

Незаперечним фактом є те, що існує єдина українська мова. Однак кожен із тих, для кого українська мова є рідною, користується нею по-своєму.

Мова – система одиниць спілкування і правил їх функціонування.

Мовлення – конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації.

До мовлення належать говоріння (мовлений акт) і результати говоріння (текст).

Правомірно говорити про мовлення окремої людини, про мовлення молоді, це ж побутове мовлення, художнє мовлення тощо. Усе це – різне використання можливостей мови.

Для того, щоб краще зрозуміти різницю між мовою і мовленням, Ф. Де Соссюр проводив аналогії з шахами. Шахова дошка, шахові фігури та правила шахової гри – мова; конкретне розірвання шахової партії – мовлення.

Загалом мову і мовлення розрізняють за такими параметрами:

1) мова – явище загальне, абстрактне; мовлення – конкретне. Загальне (мова) реалізується в конкретному (мовленні). Конкретність мовлення виявляється в тому, що його можна чути, записати на магнітну стрічку, бачити і прочитати (якщо йдеться про текст);

2) мова – явище стабільне, довговічне, загальноприйняте; мовлення – динамічне (рухливе), випадкове і унікальне. Унікальність мовлення полягає у своєрідному використанні мовних засобів, уживанні випадкових слів, словоформи, словосполучень тощо;

3) мова – явище психічне, а мовлення психофізичне. Мова існує у душах, у психіці людей, які становлять певну мовну спільність, а мовлення можна характеризувати за темпом, тембром, тривалістю, сутністю, акцентом, тощо;

4) мовлення – лінійне, мова – нелінійна. Мовлення розгортається в часі. Для того щоб вимовити якусь фразу потрібний певний часовий проміжок, адже слова вимовляються послідовно одне за одним. А в мові всі звуки, слова, словоформи існують одночасно. На відміну від мовлення, мова має ієрархічну будову.

Мова є системою (сукупність взаємопов'язаних елементів). Якщо із системи вилучити якийсь елемент, вона не зможе функціонувати або її функціонування буде не достатньо ефективним. Кожна система має свою структуру, тобто спосіб організації системи, її внутрішня будова.

Українська національна мова існує: а) у вищій формі загальнонародної мови – сучасній українській літературній мові; б) у нижчих формах загальнонародної мови – її територіальних і соціальних діалектах.

Кожна мова є надбанням певного народу. Вона не тільки найпотужніший засіб спілкування, знаряддя думки, а й дух народу, його історія, і водночас необхідна умова існування культури народу, самого народу. Мова є невід'ємним компонентом усіх без винятку видів діяльності людини та основним джерелом збереження інформації. Вона допомагає краще зрозуміти людину в її минулому і сьогоденні. Мова, крім цього, є важливим державотворчим чинником, засобом консолідації народу. Саме тому кожен свідомий етнос дбайливо ставиться до рідної мови, оберігає її.

Борових Д. О., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Галій М. С.*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Останнім часом мовне питання в Україні надзвичайно популяризується в усіх сферах суспільства. Воно проходить крізь призму ЗМІ, політики, власне бачення та думку інших людей. Майже ніхто не вважає за потрібне скористатися достовірним джерелом інформації і самостійно з'ясувати питання сьогодення.

Текст. 10 Конституції України говорить: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом». Такі положення нашої Конституції є дуже демократичними і сучасними, тому що вони визнають і гарантують мови національних меншин, але в той же час підкреслюють наявність тільки однієї державної мови.

Ключовим моментом у становленні статусу мов є ратифікація 15 травня 2003 року «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». Цей документ є одним з найдемократичніших у Європі, тому що в ньому офіційно висловлюється підтримка кожній регіональній мові, що закріплена у Хартії. Так стаття 7 Хартії містить положення, у яких прописані основні принципи та цілі, якими повинна керуватися держава, що ратифікувала Хартію. Серед них такі, як розвиток регіональних мов, підтримка, вивчення їх тощо.

Постає питання: «А що тоді державна мова?» Державна мова – це мова, що юридично визнана засобом офіційного

спілкування в суспільстві й державі. Державною, зазвичай, вважається мова більшості населення країни. Синонімом є вживаний у багатьох основних законах термін «офіційна мова». Проте терміни «державна мова» і «офіційна мова» іноді вживаються разом, але з розрізненням. Унаслідок цього у відповідних розвинених країнах лише офіційна мова(мови) набуває реального статусу, а конституційне закріплення державної мови має чи не атрибутивне значення.

Існують певні особливості визнання і офіційного закріплення державної мови на законодавчому рівні, пов'язані з історичними подіями становлення та культурою. Так, наприклад, у Швейцарії, крім чотирьох державних мов, встановлено офіційні мови федерації, якими є три з державних. Четверта державна мова визнана офіційною лише щодо осіб, що належать до відповідної лінгвістичної групи. Але тут є та сама особливість: по-перше, це форма державного устрою Швейцарії – федеративна держава, тобто вона складається з окремих федерацій, які мають свої права, історію та культуру; по-друге, історично склалося так, що ця країна довгий час була роздробленою, тому в окремих її частинах збереглися свої правові традиції та культура.

Також на становлення мови впливає релігія, наприклад, в Ірані державною мовою визнана перська, але зазначено, що арабська, як «мова Корану та ісламського вчення», повинна викладатися в середній школі. Таке явище найбільш поширене у країнах ісламського світу.

Отже, потрібно розуміти, що мова – це елемент кожної країни, який виділяє її з поміж інших, робить її індивідуальною та особливою. Тому необхідно зрозуміти, що вона означає для тебе, бути юридично грамотним і суспільно свідомим громадянином. Будь-який громадянин іноземної держави вважає за честь спілкуватися та прославляти свою рідну мову. Чим ми гірші? Відомий український письменник Максим Рильський сказав: «Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за приступність мови, за багатство мови...»

Глушкова Г. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Усачова К. С.*

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДВОВОМНОСТІ В УКРАЇНІ

На сьогодні проблема двомовності в Україні є як ніколи актуальною, адже тривале співіснування російської та української мов перебуває в центрі багатьох соціальних та політичних суперечностей.

Білінгвізм та диглосія є історичним надбанням нашої, та не тільки нашої, країни. Окрім України показовим представником країн білінгвів є Канада, що своїм прикладом вказує на позитивну сторону цього явища.

Мета розвідки полягає у розгляді впливу двомовності на культурно-національний розвиток українців.

Білінгвізм (двомовність) полягають у здатності людини вільно послуговуватися двома мовами для спілкування. Володіння двома чи більше мовами, підвищує етико-культурний рівень людини, тому є зв'язковою ланкою для розуміння одне одного. Також, він несе у собі користь для розвитку мозку. Дослідження демонструють, що у людей, які володіють і активно користуються двома мовами, більш гнучке мислення, вище концентрація уваги, більш розвинені загальні мовні здібності, здатність до вирішення проблем. Для таких людей менш імовірним є розвиток хвороби Альцгеймера і старечої деменції [1].

Диглосія – це одночасне існування у суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, які застосовуються в різних функціональних сферах. Для диглосії характерна ситуація незбалансованої двомовності, коли одна із мов виступає як «висока», інша – як «низька». Саме таке розділення мов якими користуються і є головною проблемою.

Встановлення «головної» мови є необхідним компонентом створення повноцінної держави, але приниження мов меншин стає причиною національного розгалуження. Історичний фактор

став причиною такого становища української та російської мов на території України. Приєднання України до Росії 1654 року розпочало тісний українсько-російський мовний контакт. З того часу вплив однієї мови на іншу був нерівномірним. Також він зумовлений, насамперед, наявністю різних і стильовими сфер проникнення однієї з цих мов в іншу, а також неоднаковим ступенем адаптацій взаємних запозичень [2].

Зазвичай функціонування і дистрибуцію української мови досліджують з двох перспектив: соціолінгвістичної та лінгвістичної.

За результатами діалектологічних досліджень територію країни ділять на різні діалекти, зони концентрації характерних мовних явищ. Діалекти в свою чергу також є результатом втручання однієї мови в іншу. З чого витікає, що такі мови як російська, білоруська, польська, чеська, словацька, болгарська, литовська та ін., є джерелами української діалектної мови.

У соціальному аспекті вплив двомовності (та багатомовності) на українців є, але він навряд чи має тільки негативний характер. Основною проблемою вважають саме диглосію, спричинену історичними факторами. Декілька років тому така ситуація в Україні не викликала негативного сприйняття суспільства. На теперішній час, тільки згадування російської мови може викликати несхвалення.

Зменшення використання інших мов українцями, може призвести до соціальних проблем. Незважаючи на це, зменшення використання саме російської мови набирає стрімких обертів. За останні декілька років популярність на території України рідної мови зросла до 69 %, раніше цей показник не перевищував 50 %.

Для України двомовність є надзвичайно важливим вмінням, адже вона є багатонаціональною країною. Вміння розуміти опонента та розмовляти на з ним його мовою є проявом щонайменше поваги. Але збереження та використання своєї національної мови є головною умовою збереження своєї національної ідентичності та державного суверенітету України.

Список використаних джерел

1. Дьяченко Т. Про користь білінгвізму [Електронний ресурс] / Т. Дьяченко. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/o_polze_bilingvizma.htm. – Назва з екрана.

2. Тараненко О. О. Українсько-російські мовні контакти [Електронний ресурс] / О. О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія: – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmoiva/um129.htm>. – Назва з екрана.

Івчук Ю. В., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

МОВНА СИТУАЦІЯ НА ЗАКАРПАТТІ

Заговори, щоб я тебе побачив.
Сократ

Нинішню мовну ситуацію в Україні слід розглядати як результат незавершеного асиміляційного процесу примусового перетворення україномовної спільноти на російськомовну. Мовна ситуація та проблема статусу мов в Україні постійно перебувають у центрі уваги, а протистояння політичних сил і соціологічний аналіз цих проблем у нашій країні відсутній. Варто згадати у цьому контексті нещодавно прийнятий Закон України « Про освіту», який неабияк вплинув на подальшу долю української мови в нашій країні.

Українців нерідко тривожить той факт, що значна кількість співвітчизників не розмовляє державною мовою. При цьому найчастіше спадає на думку східна частина країни, центр, південь – у контексті російської мови.

Водночас на Західній Україні є цілі села, населення яких узагалі не говорить українською і навіть не розуміє її. Та й самі назви сіл, зокрема на Закарпатті, часом складно піддаються слов'янській вимові (Ботфалва, Гуняді, Тийглаш).

На мові закарпатців позначилася історія їхнього краю: лише упродовж ХХ ст. Закарпаття належало кільком державам, були й такі періоди, коли його територія підпорядковувалася одночасно різним державам, кожна з яких мала власну політику. Тому у різні роки статус державної тут мали угорська, чеська («чехословацька»), російська і українська мови.

Потрапивши у деякі села поблизу угорського кордону, можна засумніватися чи це територія України. Мешканці цілих сіл тут спілкуються виключно угорською. Мало хто з людей може відповісти на запитання україномовного гостя або зробити це у кращому разі «ламаную» російською.

Переважно румунською мовою розмовляють сім'ї сіл Тячівського району – Глибокий Потік, Пещера, Добрік, Плаоц.

У колись німецькомовних селах Мукачівського району (Шенборн, Софія, Павшино) досі живуть шваби – нащадки німецького субетносу, які не так добре зберегли свою мову, як угорці і румуни.

За експертною інформацією директора Карпатського центру полігрових досліджень, до 20 % закарпатців спілкуються не українською мовою. Це здебільшого росіяни (60 %), роми (10 %), угорці і румуни (30 %). Сьогодні на Закарпатті немає спільної мови для всіх: жодної такої мови не існує, якою б – незалежно від віку, освіти, місця проживання або національності – володіли всі жителі цього регіону.

Окрім названих вище мов, чимало закарпатців, особливо молодь, послуговуються ще й іншим сумнозвісним засобом спілкування – суржиком. Суржик є найчастіше результатом того, що людина не просто пристосовується до нового середовища, а з усіх сил намагається перейняти чужого, щоб стати своїм серед чужих.

Є так звана специфіка спілкування в області, кожен район якої має власні діалектні слова, незрозумілі часом навіть мешканцям сусідніх сіл.

Складність практичної ситуації у нашій країні полягає в тому, що чимало учнів шкіл національних меншин не знають української мови! Президент під час виступу в ПАРС згадав про Берегово, де 75 % випускників шкіл не склали іспиту з української мови. Це також справді прогнозована дискримінація цих дітей на майбутнє у своїй державі. Нам це дійсно треба

виправляти. І те, що загальною мовою навчання в Україні є зараз державна мова, спрямовано на виправлення цієї ситуації, також це важливо і з погляду національної безпеки. У Резолюції ПАРЄ 2189(2017) відзначено, що знання державної мови — чинник соціальної інтеграції, і держави обґрунтовано вимагають, аби державна мова була мовою освіти для всіх.

Отже, мовне питання є важливим складником ширшої проблеми – української ідентичності, позаяк, як правило, власне мова вважається підґрунтям цієї ідентичності. Саме тому це питання намертво вплетене в історію пошуків, обстоювання та відстоювання згаданої ідентичності українців.

Супрунчук О. О., курсант навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Усачова К. С.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО МОВЛЕННЯ ТА СПОСОБИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Мовлення – це спілкування людей між собою за допомогою мови, тобто процес реалізації мовної діяльності.

Культура мови – галузь мовознавства, що займається утвердженням (кодифікацією) норм на всіх мовних рівнях. Використовуючи відомості історії української літературної мови, граматики, лексикології, словотвору, стилістики, культура мови виробляє наукові критерії в оцінюванні мовних явищ, виявляє тенденції розвитку мовної системи, проводить цілеспрямовану мовну політику, сприяє втіленню норм у мовну практику [1].

Культура мови має регулювальну функцію, адже пропагує нормативність, забезпечує стабільність, рівновагу мови, хоча водночас живить її, оновлює. Вона діє між літературною мовою і діалектами, загальнонародною, між усною і писемною формами.

Мовленнєва культура особистості великою мірою залежить від її зорієнтованості на основні риси бездоганного,

зразкового мовлення. Щоб бути зразковим, мовлення має характеризуватися такими найважливішими ознаками:

- правильністю, тобто відповідати літературним нормам, що діють у мовній системі;

- змістовністю, яка передбачає глибоке осмислення теми й головної думки висловлювання, докладне ознайомлення з наявною інформацією з цієї теми, різнобічне та повне розкриття теми, уникнення зайвого;

- послідовністю, тобто логічністю та лаконічністю думок;

- багатством, що передбачає використання різноманітних засобів вираження думок у межах відповідного стилю, уникнення невиправданого повторення слів, однотипних конструкцій речень;

- точністю, яка великою мірою залежить від глибини знань та ерудиції особистості, а також від активного словникового запасу. Виражаючи власні думки, слід добирати слова, які найбільш відповідають висловлюваному змісту;

- виразністю, для досягнення якої слід виділяти найважливіші місця свого висловлювання і виражати власне ставлення до предмета мовлення;

- доречністю та доцільністю, яка залежить насамперед від того, наскільки повно й глибоко людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси, стан, настрої адресата.

Культура мовлення – це ще й загальноприйнятий мовний етикет: типові формули вітання, побажання, прощання, запрошення тощо. Неабияке значення має й тон розмови, вміння вислухати іншого, вчасно й доречно підтримати тему. Уважність, чемність і ввічливість – основні вимоги мовного етикету [1].

Найпоширенішими помилками у вимові, що порушують чистоту мови, є неправильний наголос та впливи інших мов, переважно російської. Порушують чистоту мови лексичні засоби, а саме: діалектні, просторічні, суржикові, жаргонні слова, канцеляризми і професіоналізми, лайливі й вульгарні слова.

Однією з головних проблем мовлення є вживання українсько-російського суржику в побутовому мовленні в багатьох регіонах України. Це слова, на зразок *больница*, *самолыот*, *утыог*, *сілходка*, *січас* і т.п. Суржик – це збіднена мова, позбавлена власної самобутності та колориту. Він живе і розвивається за своїми законами: українські слова приймають

дивовижні мовні форми, бо підкоряються правилам російської граматики та стилістики, змінюються за цими правилами, вживаються у невірному значенні.

Культура мовлення несумісна з багатослів'ям, словоблуддям, фальшивою патетикою, славослів'ям, одержаними в спадок від радянського суспільства.

Друга проблема – орфоепічна. Орфоепія – розділ мовознавства, який вивчає правильну вимову, в тому числі наголос у слові. Нехтування цими нормами призводить не тільки до спотворення мови, а й породжує нескінченну безліч логічних помилок.

Третя проблема – наявність в мові діалектних слів. Самі по собі діалектні слова навіть збагачують і прикрашають мову, але тільки там, де вони й повинні вживатися. Літературна ж мова має свої правила, за якими вона побудована.

Четверта проблема – це лексичні помилки, коли слова вживаються у невірному значенні, бо людина просто не розуміє значення слова. Трапляються і стилістичні помилки, і фразеологічні, і граматичні [2].

Щоб удосконалити культуру мовлення необхідно:

1. Виробити стійкі навички мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу.

2. Частіше звертатися до словників, посібників зі стилістики тощо.

3. Вивчати мовлення майстрів слова.

4. Володіти критеріями мовлення.

5. Дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

6. Не вживати українсько-російського суржику.

7. Дотримуватись орфоепічних правил.

8. Уникати лексичних та граматичних помилок.

Отже, високу культуру мовлення людини визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності.

Список використаних джерел

1. Культура мови і культура мовлення. Комунікативні ознаки культури мовлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1040101747600/dokumentoznavstvo/kultura_movi_kultura_movlennya_komunikativni_oznaki_kulturi_movlennya. – Назва з екрана.

2. Бойко І. Проблеми сучасного українського мовлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://familytimes.com.ua/kultura-movlennya/problemy-suchasnogo>. – Назва з екрана.

Сміжак Б. В., курсант факультету № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент, доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету № 3
Національної академії внутрішніх справ
Бойчук В. М.

АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ МОВНОГО ПИТАННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЮ РАДОЮ УНР

Мовна політика держави є важливою складовою національної політики будь-якої держави. Уряди різних країн в історичному ракурсі неоднозначно вибудовували власну мовну політику, що часто було зумовлено низкою чинників, як внутрідержавного, так і зовнішнього характеру.

Україна на сучасному етапі намагається формувати державну політику у сфері регулювання суспільних мовних відносин, спираючись на провідний досвід демократичних країн, однак варто констатувати, що нинішня мовна політика, яка коригується мовною ситуацією, не є достатньо ефективною та дієвою, тобто такою, що відповідала б запитам усіх верств населення України.

З огляду на сказане, варто звернутися до історичного досвіду, зокрема до політики Центральної ради Української Народної Республіки. Відродження Української державності у 1917 році зумовило розвиток національної культури, а з нею і мови. Одночасно зі створенням УНР українська мова була проголошена державною. Це стимулювало розвиток української преси й значне збільшення кількості українських книжок.

Із наданням мові статусу державної, відпала необхідність відстоювати право на її існування, однак невідкладного вирішення потребували інші мовні проблеми, зокрема:

– запровадження української мови як державної у діяльності органів влади та управління (широка українізація);

– розвиток освіти українською мовою (українізація освіти);

– впровадження української мови у сферу культури (видання періодики та книжок державною мовою, театрального та кіно- мистецтва тощо);

– унормування мови (кодифікація правопису та нормативно-стилістичної сфери);

– створення національних терміносистем, розгортання мовознавчих досліджень.

Для вирішення названих проблем перший міністр освіти Центральної ради І. Стещенко 1917 року доручив І. Огієнкові, професору Київського університету, скласти короткі правила українського правопису. І вже у № 10 журналу «Українська школа» за 1918 рік було надруковано «Найголовніші правила українського правопису. Ухвалені Правописною комісією при Міністерстві освіти 24 травня 1918 р. в Києві».

У правописній комісії працювало чимало видатних фахівців, зокрема І. Огієнко (голова), Є. Тимченко, С. Смаль-Стоцький, М. Грунський, А. Лобода, В. Науменко, Г. Голоскевич, О. Курило, В. Ганцов, А. Ніковський та ін. 1919 року друкуються «Головніші правила українського правопису, ухвалені Міністерством народної освіти для шкільного вжитку на всій Україні». Це була перша наукова система українського правопису, що стало підсумком творчості письменників і науковців упродовж століття [1].

Проте суспільно-політичні умови змінювалися дуже швидко. 1920 року відбувся переділ українських земель: Наддніпрянщина увійшла до складу УСРР, Галичина й Волинь відійшли до Польщі, Буковина – до Румунії. Україна втратила свою самостійність не тільки в політичному житті, а й у культурному. Таким чином закінчився один з яскравих періодів тогочасної європейської національної мовної політики.

Варто згадати, що після створення СРСР у 1922 році і проведення XII з'їзду РКП(б) було взято курс на зміцнення довіри національних республік до центральної влади. З цією метою було збільшено увагу до національних мов і культур. Почався етап так званої «українізації», який тривав до 1931 року, який увів суттєві корективи у формування української мовної політики.

Список використаних джерел

1. Герман К. Ф. Історія української мови : навч. підруч. для філо- логіч. ф-тів ун-тів / К. Ф. Герман // Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2001. – 124 с.
2. Мовна політика в Україні (1917–1940) / С. Шульженко // Вісник книжкової палати. – 2008. – № 11. – С. 42–45.

Ісакова В. Р., курсант факультету № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних
наук, доцент, професор кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін факультету № 3
Національної академії внутрішніх справ
Бойчук В. М.

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ (ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»)

У кожній державі, Україні зокрема, мовне питання є актуальним, оскільки мова є одним із чинників консолідації нації. Як зазначає Ю. Чередник, мовна політика – це діяльність держави і суспільства, спрямована на розв’язання проблем у сфері мовних відносин за погодженням інтересів різних мовних груп [2, с. 8]. Мовна політика держави кодифікована у різних нормативно-правових актах, які повністю чи частково декларують особливості функціонування мови в державі. Закон України «Про освіту», що є об’єктом нашого дослідження, теж містить статтю (ст. 7), яка стосується мови освіти. Зважаючи на резонансність сприйняття «мовної» статті, вважаємо за доцільне проаналізувати її зміст.

Неоднозначність 7 статті, як вважають представники національних меншин, полягає у порушенні та обмеженні їхніх прав на здобуття освіти мовою національної меншини, що порушує норми Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, а також Конституцію України. На нашу думку, таке сприйняття однобоке та суб’єктивне, оскільки у Законі читаємо: «Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини.

Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою» [1]. «Мовна» стаття закріплює українську мову як основну мову навчання та дозволяє представникам національних меншин навчатися своєю мовою поряд з державною в початковій школі, що реалізується через окремі класи чи групи. Як бачимо, створення окремих груп навчання мовою національної меншини не порушує їхніх прав на вільне використання мови національної меншини. На нашу думку, мовне питання є важливим елементом політичної гри, в ході якої держави-сусіди намагаються обрати для себе найбільш вигідний варіант, нехтуючи державними цінностями України, дискредитуючи її на політичній арені. Свідченням цього є заяви міністра закордонних справ і торгівлі Угорщини, який у контексті мовного питання не погребував згадати про гуманітарну допомогу, про транспортування газу до України та іншу співпрацю, вигідну для України.

Мовна політика не обмежується цією статтею, держава повинна всебічно працювати над урегулюванням мовного питання, оскільки багатонаціональність України вимагає постійного контролю над мовною ситуацією в державі. На нашу думку, потрібно чітко прописати норму використання державної мови та конкретизувати її у вузькопрофільних нормативно-правових актах, які стосуються мовної політики держави. Тому одним із перших кроків до врегулювання мовного питання повинне бути прийняття нового закону про мови в Україні.

Як бачимо, фактичне дотримання ст. 7 Закону України «Про освіту» підтвердить «реальний» статус функціонування української мови як державної та буде протистояти будь-якому впливу на неї інших мов.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – Ст. 380.
2. Чередник Ю. М. Модернізація державної мовної політики в Україні: теоретично-методологічний аспект : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01 / Чередник Ю. М. – Дніпропетровськ, 2011. – 20 с.

Калістратенко М. Ю., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Красницька А. В.*

МОВА ПРАВА ЯК ОДНЕ З НАЙВАЖЛИВІШИХ ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Мова права має відповідні стилістичні та структурно-жанрові риси, зумовлені специфікою правової сфери та її комунікативно-професійними потребами. Мова права – одне з найважливіших правових явищ, яке виступає основною формою існування правових актів. Для того щоб право могло стати ефективним інструментом управління суспільством, відомі ідеї і цінності повинні отримати письмове закріплення в законах та інших офіційних джерелах.

Мистецтво законодавця полягає в тому, щоб правильно перекласти соціальні потреби на мову права і створити «юридичний світ» – ту саму словесно-символічну реальність. У мовній формі в принципі можна зафіксувати все, що завгодно, й оголосити правовим нормативом будь-яке довільно взяте твердження [1, с. 100].

Норми права відкриті громадянам та юридичним особам через офіційну публікацію, тобто друкований матеріал, який слід осмислити, правильно і глибоко зрозуміти і схвалити, втілити в життя, реалізуючи правові вимоги у конкретних вчинках. Право не лише формулюється та закріплюється засобами відповідної мови, але й здійснюється та функціонує завдяки відповідним юридично-мовленнєвим процедурам. Якість права безпосередньо залежить від якості мови, у якій воно виражене і через яку його доносять до адресата [2, с. 204].

Правові системи як утворення культури зумовлюють не лише унікальність правових змістів та правових приписів, але й загалом існування власної традиції мовної екстериоризації цих змістів та відповідної комунікації. Правові норми – це не мовні вислови, а певні структури мислення, передані цими висловами. Однак це не позбавляє їх залежності від мовних формулювань,

це лише засвідчує те, що на них поширюється гнучкість, характерна для інтерпретації мовних висловів, і це перетворює їх в одну з конструктивних проблем правових систем.

Мова може обмежувати думку, у тому числі й правничу. Будь-яка правнича мова є, передусім, національною спеціальною мовою юриспруденції. Юридична мова служить засобом спеціальної, інтелектуально-правової комунікації. Вплив на фаховий переклад такої ширшої категорії, як культура, що позначається на всіх рівнях вихідної та цільової мов перекладу, зокрема: на лексико-семантичному рівні (особливо з огляду на прояв щоразу специфічної метафоричності), на рівні термінопонять (явище міжкультурної інконгруентності), на рівні словотвору, синтаксису, культуроспецифічних жанрів текстів, на прагматичному рівні (наприклад, у зв'язку з різними ціннісними уявленнями та очікуваннями тощо) [2, с. 198].

Кожна національна правнича мова є «дитям» відповідної національної мови (мови-носія) з її морфологічними, синтаксичними, семантичними та іншими можливостями. В Україні співвідношення між правом і мовою є предметом ще відносно молодого міждисциплінарного напрямку під назвою правнича лінгвістика, яке розвивається на перетині двох великих наукових галузей – правознавства і лінгвістики [3, с. 185].

Юридичне функціонування мови – особливе середовище, в якому існують свої внутрішні закономірності, що складаються у правотворчих і правозастосовних процесах, набувають формалізації в джерелах права або поступово отримують визнання в юридичній практиці.

Мова та право тісно пов'язані між собою, більше того, право без мови існувати не може. Логічний взаємозв'язок в юридичному мовному обороті – така сама норма, як наявність логіки в самому праві, тому що, відображаючи право зовні, юридична мова відтворює і відображає властивості самого права. З одного боку, мова права не повинна істотно відрізнятися від загальноновживаної мови, адже вона розрахована на широке коло користувачів, але з другого – вона має відображати правову дійсність, тому повинна відповідати певним вимогам, які вирізняють її з-поміж загальноновживаної мови [3, с. 182].

Правова доктрина виробила такі основні вимоги до мови права: адекватність, детермінованість, лапідарність, формальність, функціональність. У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації; наведені вимоги, що висуваються правовою доктриною до юридичної мови, яскраво свідчать: важливою складовою мови права є юридична термінологія.

Список використаних джерел

1. Теорія і практика ділової мови. – Харків : Акта, 1997. – 191 с.
2. Пиголкин А. С. Процесуальная форма правотворчества / А. С. Пиголкин. – М., 1996. – 320 с.
3. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства / Т. Р. Кияк // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 27. – 208 с.

Котяш І. Л., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Ялова О. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Мовна політика – це сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи у певному напрямі. У системі державних пріоритетів України мовна політика посідає чільне місце, тому що вона є складовою національної політики, яка спрямована на унеможливлення міжнаціональних конфліктів у поліетнічній країні. Її стратегічним завданням є забезпечення неухильного дотримання конституційних гарантій щодо розвитку й функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя та вільного розвитку,

використання й захисту *мов національних меншин* України. Пріоритетом мовної політики в Україні є утвердження і розвиток української мови – визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення, дала офіційну назву державі і є базовим системоутворюючим складником української державності. Не випадково відновлення незалежної державності України наприкінці ХХ століття було спричинене і усвідомленням українською елітою та більшістю українців того факту, що українська мова як найважливіша ознака буття української нації, опинилась під загрозою. Без повноцінного функціонування української мови в усіх регіонах України українській нації загрожує втрата статусу і ролі титульної і державотворчої нації. Державна мовна політика має унеможливити перетворення України з суверенної національної держави в денаціоналізований географічний простір, який стане легкою здобиччю тих держав, мови яких витіснять українську і стануть панівними на всій території країни або в окремих її частинах. Основна причина мовних проблем в Україні криється у відсутності дієвого державного механізму регулювання мовного питання. У перші роки незалежності нашої держави такий механізм існував – були створені спеціальні державні органи й установи, зокрема, Держдепартамент із здійснення державної мовної політики у структурі Державного комітету у справах національностей та міграції та Рада з питань мовної політики при Президентові України. Їх діяльність спрямовувалась на створення умов для розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, а також розвитку й використання мов національних меншин України, задоволення мовних потреб українців, які проживають за межами держави. Ускладнює ситуацію стосовно розвитку української мови як державної і те, що за національними, культурними, мовними, економічними ознаками Україна є досить неоднорідною. Увмовно країну можна розділити на три великі регіони. Це Захід (Волинська, Рівненська, Тернопільська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області), Північ і Центр (Хмельницька, Вінницька, Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська

області), Південь і Схід (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Донецька, Луганська області та Автономна Республіка Крим). Відсутність досконалої законодавчої та нормативної бази і політичної волі державної влади не сприяють активізації мовної політики, внаслідок чого українське суспільство поділилося на україномовні та російськомовні регіони. Русифікаційна політика тривала в Україні майже 300 років і була значно більш жорсткою, ніж в інших частинах Російської імперії та Радянського Союзу. Ситуація загострилася ще після вступу в дію «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (2006), з якою, начебто, «не стикається» Конституція України, в якій визнається тільки одна державна мова – українська. Ускладнюється справа також тим, що українська влада прагне до членства в ЄС і тому має суворо дотримуватися всіх стандартів і – одночасно – «боротися» з подальшою русифікацією українського населення. Тим часом на Півдні та Сході України деякі міста та регіони проголосили російську «своєю регіональною мовою», хоча це виходить за рамки їхньої компетенції. Може, ще більш небезпечною є та обставина, що попри те, що українська мова – єдина державна мова (за законом), у деяких сферах суспільного життя навіть на Заході все ще домінує російська мова – у таких сферах, як молодіжна культура, економіка, вища освіта, наука, популярна література, преса тощо. Таким чином, виходить, що в країні майже відсутній «чистав українська основа». Труднощі сильно ускладнюються близькістю української та російської мов (така близькість є ще тільки в білоруській мові). Для багатьох людей ця обставина ускладнює можливість розмовляти чистою українською чи чистою російською мовами. Так званий суржик – змішана мова – вельми поширений; при цьому спеціалісти переконують, що той суржик тільки ускладнює процес мовного розвитку української нації. Безперечно, мовна ситуація в Україні складна. Немає жодної іншої європейської країни, де мова етнічної меншини набула б такого ж поширення, що й державна мова, а державна була б на певних територіях мовою меншості населення. Причина цього криється в історії України – від середини XVII ст. Схід України, який став частиною Російської імперії, зазнавав русифікації. За часів СРСР цей процес поширився на всю територію України.

Є також регіони, де говорять іншими мовами. Наслідком цього є нинішня двомовність України. Сьогодні Україна є прикладом для інших колишніх радянських республік, оскільки вона характеризується толерантністю в мовних питаннях. В Україні можна звернутися на вулиці із запитанням, отримати відповідь іншою мовою, і при цьому ніхто не почуває себе ображеним. Конфлікти здебільшого провокують політики, особливо у зв'язку з виборами. Україна підтримує за рахунок державного бюджету освітні й культурні заклади багатьма недержавними нормами. Ця практика зовсім не є загальноприйнятною у світі й гідна наслідування. Заслужує поваги прагнення України дотримуватися міжнародних правових зобов'язань та впроваджувати відповідні акти і механізми Ради Європи, – попри ще помітну спадщину радянської доби.

Отже, без повноцінного функціонування української мови як державної в усіх регіонах України українській нації загрожує втрата статусу і ролі титульної державотворчої нації. Ідеї про двомовність не сприятимуть етнополітичній стабілізації суспільства в разі їх конституційного закріплення в Україні. Утвердження української мови як державної слід вирішувати в контексті державної інституціоналізації, формуючи державно-управлінський механізм забезпечення мовної політики, що унеможливилював би спекуляції мовно-політичними проблемами, які найчастіше зумовлені культурологічним чи етнокультурним контекстом. На нинішньому етапі українського державотворення вважається доцільним прийняти «Закон про державну українську мову в Україні», який регулював би особливості функціонування й державного захисту саме державної мови. Такий закон повинен чітко встановити пріоритети державної мовної політики, подолати наявну тут на сьогодні цілковиту безсистемність. Концептуальні постулати такого закону повинні базуватися на засадах обов'язковості використання на всій території держави. У законі слід чітко виписати сфери функціонування державної мови: державне справочництво та публічне адміністрування, облік і звітність підприємств і установ, фінансова (банківська) та технічна документація, дипломатична діяльність держави, листування між підприємствами та установами, судові процеси, всі угоди між юридичними та фізичними особами, офіційні заходи державних установ тощо. Крім того варто обов'язково виписати

рівень володіння державною мовою для представників влади та керівних осіб, окресливши чіткі критерії оцінювання знань державної мови. Більше того, закон має містити контролюючі функції з конкретними формами заохочень та стягнень за знання/незнання державної мови. Особливо це має стосуватися державних службовців, представників влади, керівних осіб. Існуючий же нині закон повною мірою не відповідає вимогам державотворення та створює лише суперечки навколо мовного питання. Тому прийняття закону про державну мову дасть змогу ефективно реалізовувати державну політику і вдосконалити правові відносини у сфері державної мови, врегулювати суспільні відносини, пов'язані із функціонуванням, розповсюдженням, збереженням та використанням державної мови, стабілізувати конфліктні напруження навколо «мовного питання» в державі. Такий закон не тільки буде сприяти консолідації зусиль органів державної влади щодо забезпечення реалізації прав громадян у галузі використання української мови як державної, але й зробить державну мову зручним і універсальним засобом реалізації прав та свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Вишняк О. Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз) / О. Вишняк. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2009. – 176 с.
2. Євсєєва Г. П. Шляхи удосконалення державної мовної політики (на основі досвіду нормативно-правових актів Російської Федерації) / Г. П. Євсєєва // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – 2011. – № 3. – С. 62–65.
3. Ковальчук Г. В. Аспекти проблеми двомовності в одеському регіоні / Г. В. Ковальчук // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. – 2007. – Вип. 13. – Ч. 2. – С. 97–102.
4. Куць О. М. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження : монографія / О. М. Куць, В. В. Заблоцький. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 300 с.
5. Семенов В. М. Історичні витоки мовної регіоналізації України / В. М. Семенов // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Магістр, 2010. – № 2 (38). – С. 204–209.

Лисичук Н. Л., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Галій М. С.*

ЗАПОЗИЧЕННЯ ІНШОМОВНИХ СЛІВ: НОРМА ЧИ ПРОБЛЕМА?

Мова є динамічною системою, яка в процесі розвитку історії постійно розвивається. Безумовно, змінність літературної мови є абсолютно невіддільною від лексичних та інших інновацій, тісно пов'язана із процесами трансформації в лексико-семантичній структурі. У лексиці процеси еволюції відбуваються невинно, безперервно й особливо інтенсивно, тому вивчення змін словникового складу є одним із найактуальніших напрямів мовознавчих досліджень. Нові явища зживаються із нашою дійсністю вже з наявними англо-американськими назвами, закріпленими за ними в англійській мові. Проте, вони не встигають отримати найменування на національній українській основі, не встигають знайти адекватного відповідника.

Всі нові запозичення можемо поділити на дві категорії: необхідні та неминучі, частково навіть такі, що відповідають потребам самої мови, оскільки вписуються в основні тенденції її розвитку (наприклад, відповідають дії закону мовної економії: «килер» – найманий убивця; «картридж» – патрон з фарбою для принтера; «дилер» – фізична особа або компанія, яка здійснює від свого імені посередницькі операції; «брокер» – торговий або фінансовий агент; «пейджер» – портативний бездротовий пристрій для приймання і запису інформації; «фітбек» – зворотний зв'язок та ін.). Проте, не зважаючи на позитивну роль запозичень у нашій термінології, доволі часто необдумане введення їх у склад нашої мови зумовлює не її збагачення, а нівелювання: «калькуляція» замість «обчислення»; «сферичний» замість «кулястий»; «пресинг» замість «тиск»; «мітинг» – «збори»; «дейлімітінг» – «п'ятихвилинка»; «беклог» – перелік завдань тощо. Традиційні вимоги, що їх висувають мовознавці

до поняття, якнайкраще виконує термін, складений із власне українських мовно правильних стислих слів (або морфем) із великою словотворчою здатністю. Потреба в запозиченнях зумовлюється необхідністю одночасного розуміння тих чи інших назв, термінів, які охоплюють економічну чи політичну сфери суспільної діяльності, – «експорт» та «імпорт товарів», «інвестиції», «спільне підприємництво», «іноземний туризм», «банківські операції».

Багато нових слів уже адаптувались у буденному лексиконі українців, тобто використовуються вони довгий час, активно функціонують і вимовляються автоматично, наприклад, «класний», «кайф», «супер», «шик») однак не всі. Введення в термін чужомовних елементів зумовлює виникнення додаткової проблеми правильного їх перекладу на українському ґрунті, внаслідок чого такий термін не є доступним широкому загалу. У додатку до термінологічного стандарту ДСТУ 3966-2000 пропонують: «добираючи терміни для стандартизування, віддавати перевагу термінам українського походження перед запозиченими. Однак у разі доцільності запозичення іншомовні терміни треба пристосовувати до законів української мови». Міжнародна економічна та політична діяльність постійно вимагає розвитку інтернаціональної лексики, що зрозуміла більшою чи меншою мірою представникам усіх етносів світу. З розвитком засобів масової інформації навіть найбільш віддалені поселення мають вихід на загальнодоступні канали інформації, через які запозичуються і нові слова.

Отже, уникнути запозичень неможливо, бо частина з них традиційно функціонує у різних терміносистемах і є зрозумілою для більшості користувачів. Зважаючи на велику кількість українських відповідників, які пропонували у різні часи українські термінознавці, не варто їх одразу відкидати, бо вже існує термін іншомовного походження для номінації науково-технічного поняття. У тому разі, коли питомий термін має те саме значення, що й запозичений, його варто закріпити як єдиний нормативний варіант або як синонім поряд із терміном іншомовного походження.

Максименко Д. О., курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

ПЕРШОВАРТІСНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Проблема української мови в нашому суспільстві поки що залишається однією з найбільш актуальних і невщухаючих. Домінуюче положення української мови на загальнодержавному рівні не піддається жодним сумнівам. Але якщо ми почнемо пильно вдивлятися у статистику і мовну ситуацію кожного окремо взятого регіону, тоді неозброєним оком ми побачимо не надто оптимістичні результати. Особливо, якщо йде мова про південні та східні області нашої країни. Хоча мовна ситуація у цих регіонах є досі незміною, не варто ігнорувати позитивні тенденції до вивчення і пізнання української мови, які з'явилися, не в останню чергу, через усім відомі обставини, у яких, на жаль, опинилася наша країна сьогодні. Обставини, які, в свою чергу, незважаючи на їх негативний характер, спричинили потік консолідації українського суспільства, у тому числі і навколо мовної проблеми. У цій ситуації виникають три головних питання, пошук відповідей на які є важливим чинником не тільки в процесі вирішення мовного питання, а й у процедурі побудування новітньої української нації. А саме:

– Як допомогти громадянам, заговорити українською у російськомовному середовищі?

– Як втримати та поширити інтерес до державної мови, що зароджується у проблемних, з мовної точки зору, регіонах?

– Яке місце займає мова у самоідентифікації українського народу?

За даними останніх опитувань, 46 % відсотків населення південно-східних областей вважають себе українцями, але тільки 14 % з них використовують у побуті українську. Цифри більш ніж шокуючі. Але перш, ніж долати прояви мовної проблеми, треба зрозуміти передумови її виникнення та розвитку до сучасних масштабів.

Історія. Найбільш значний аспект виникнення мовної проблеми. Сучасна мовна ситуація в Україні є насамперед результатом тривалої війни проти української мови, української ідентичності й української державності. Здебільшого це стосується Росії та її різноманітних державних утворень. Гніт Росії на український етнос проглядається з моменту підписання Березневих статей (1654 р.) і аж до розвалу Радянського Союзу. Але найгірше те, що цей гніт припав саме на період формування нової літературної української мови, що значно загальмувало її поширення (а також, в свою чергу, сприяло поширенню російської мови) територією України.

Геополітика. Наближеність до російського кордону зумовлює регрес зацікавленості населення до переходу на українську мову. Це зумовлюється міцними економічними зв'язками з російськими партнерами, а тому ризиком зменшення доходів. Більшість з громадян, зіткнувшись з таким вибором, обирають фінансову стабільність.

Суспільний тиск. Суспільство є одним з найважливіших факторів у вихованні як особи, так і громадянина. Треба мати неабияку хоробрість, щоб кинути виклик загальноприйнятим у суспільстві нормам. Таким чином утворюється «порочне коло»: суспільство не схвалить, не притаманних йому дій, доки більшість цього суспільства не визнає відповідні дії нормою, а член суспільства не зважиться на діяння, яке заздалегідь буде засуджене суспільством.

Національний склад населення. У контексті цього аспекту треба згадати про масові переселення, через голод, людей з Уралу та Поволжя на Південь та Схід України. Це суттєво вплинуло на мовну ситуацію у згаданих регіонах. Хоча згодом таке населення асимілювалося та «українізувалося», проте міцний мовний спадок, ще й досі висить дамоклевим мечем над південно-східними регіонами України.

Отже, спираючись на відому нам інформацію та властивості чинників, які призвели до теперішньої мовної ситуації на Півдні та Сході України, треба обрати оптимальний варіант вирішення перелічених вище питань, які є найактуальнішими в умовах сьогочасної мовної ситуації. Насамперед, треба взяти до уваги рівень втручання держави у суспільне життя під час проведення заходів з вирішення

мовного питання. Зважаючи на багатовіковий тягар та неоднозначність цього питання, обрані способи його вирішення можуть неправильно трактуватися зацікавленими в цьому політичними силами. Саме тому зміст нових мовних реформ має бути однозначним, а інтенсивність їх застосування помірною. Традиційно для нашої країни в їх основі мають лежати принципи демократії, лібералізму та недоторканності прав людини. Ураховуючи все це, кращим варіантом на сьогодні є гра на властивому для Півдня і Сходу України локальному патріотизмі. Адже мова є одним з найголовніших аспектів національного самовизначення, тобто ототожнювання себе з конкретною нацією. Саме перетворення локального патріотизму на загальнодержавний є тим варіантом, якому під силу вирішити мовне питання раз і назавжди. З конкретних заходів має право на існування ідея запровадження у початкових, середніх і середніх спеціальних навчальних закладах курсу «Історичного краєзнавства». У молодих головах наступного покоління повинна осісти думка про невід'ємність рідного краю від України та очевидна відповідь щодо їх національного самовизначення. Таким чином кожен з них, рано чи пізно, поставить собі запитання: «Якщо я українець, чому я не розмовляю українською?». Саме систематичне довготривале виховання патріотизму здатне вирішити не тільки мовне, а й інші проблеми всержавного рівня. Наше майбутнє в наших руках.

Панченко Є. В., аспірант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри організації охорони громадського порядку навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ *Радзівон С. М.*

ЕТИМОЛОГІЯ КСЕНОФОБІЇ В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Сучасні тенденції щодо глобалізації та інтернаціоналізації суспільства прослідковуються в усьому світі, не виняток і Україна, більша частина населення західних регіонів чітко відрізняється за ознаками мовлення, стилю життя та побуту від центральної частини держави, а тим паче від сходу. Багатогранне поняття «ксенофобія» все частіше з'являється в мовному обиході простого українця, при цьому в нього вкладаються найрізноманітніші тлумачення, хоча достеменного тлумачення не надається.

Проблеми щодо розуміння поняття ксенофобії насамперед пов'язані з його різнобічністю та комплексністю, зокрема у більшості випадків під ксенофобією розуміють – расизм, як одну з форм негативного ставлення до іншої людини через її відмінність за расовою ознакою. Таке тлумачення не являється хибним, проте воно значно звужує сутність ксенофобії. Щоб найкраще пояснити значення ксенофобії у сучасному світі, вважаємо за доцільне проаналізувати історичну ретроспективу поняття ксенофобії.

Достеменно про перші спогадки ксенофобії у контексті сучасного розуміння говорити складно, проте, найбільш широкого розповсюдження термін ксенофобія набув в англійській літературі ХХ століття, загальне визначення уперше зустрічається в словнику Нойа Вебстера, що вийшов у світ у 1841 році в Сполучених Штатах Америки (1). Автор вище згаданого словника надав наступного тлумачення: «Ксенофобія є страх і ненависть до чужинців, будь-чого дивного та іноземного», цікавою є вказана позиція з огляду на цілі нашої

доповіді, оскільки в подальшому тлумачення ксенофобії змінювалося за різних обставин.

У людській спільноті роль фенотипу формується не тільки через ознаки зовнішності, він включає в себе багато додаткових ознак, серед яких одяг, мова, звички, релігійні та політичні переконання, харчування тощо. Через це серед людей ксенофобія набула більшого поширення, аніж навіть у тваринному середовищі. По-перше, ксенофобія зростає та укріплюється представниками різних течій та спільнот, їх лідери формують у послідовників образ ворога з метою підкріплення власних переконань у членів груп щодо їх винятковості. За таких обставин історія пам'ятає безліч випадків, коли ксенофобія переростала в ненависть та насильство по відношенню до інших, іншого. Так, підкріплюючись думкою суспільства та історичними подіями, ксенофобія переживала декілька стадій, на яких зміст цього явища наповнювався новими критеріями.

В найдавніші часи ксенофобія несла переважно культурні переконання. Древні греки, єгиптяни, китайці протиставляли свої національності та культуру як домінуючі перед загарбниками (варварами), що намагалися захопити їх країни в період розвитку державності.

У часи існування великих імперій, які об'єднали різні культури та етноси та через неможливість асимілювати звергнуті народи в культуру метрополії, питання релігії починає відігравати важливу роль у ксенофобії. Конфуцій в Китаї, Квінт і Варрон у Римі позиціонували релігійні церемонії як необхідний елемент забезпечення державного порядку. Через вказані настрої у державному устрої, починається переслідування осіб через їх релігійні переконання, нав'язуються релігійні погляди домінуючого народу. Питання ксенофобної поведінки переходить в площину віросповідання, культурно-мовна складова відступає на другий план (джихад, хрестові походи, конкісти).

Наступний етап пов'язаний з формуванням національно-релігійних держав, який приніс з собою релігійну та національну толерантність, проте ксенофобія починає відігравати роль расизму. Після чого комунізм, соціалізм, лібералізм та анархізм створюють нові ксенофобні напрямки,

переважно вони направлені на групи у середині суспільства, які відносяться до певної соціальної групи: буржуї, революціонери, тоталітаристи, капіталісти тощо. В той же час національна та релігійна толерантність відчули розквіт у даний період.

Враховуючи всі напрямки та етапи становлення ксенофобії, зміст цього поняття неодмінно змінювався, проте сьогодні, враховуючи зростання чисельності населення на планеті, урбанізацію та стрімкий розвиток великих мегаполісів ксенофобія прослідковується у кожному з історичних напрямків, а тому як і багато інших понять у соціальних науках, не має достатньо чіткого визначення, дослідники вказують, що ксенофобія продовжує залишатися дуже розмитим поняттям і має досить обмежені аналітичні можливості. Це поєднується з використанням при дослідженні схожих, або тих самих явищ таких термінів, як етнічна (не)толерантність, етноцентризм, дискримінація, міжетнічний конфлікт, расизм, сексизм тощо.

Зазвичай ксенофобія визначається, відповідно до своєї сутності, як страх стосовно чужих людей або чужого взагалі. Найбільш важливо, на наш погляд, чітко зрозуміти, чим є ці негативні ставлення – власне страхом, відразою, неприязню тощо; яку природу вони мають; ким є чужі, стосовно яких ці почуття спрямовуються.

Ми погоджуємося з думкою багатьох вчених і пропонуємо таке розуміння поняття ксенофобія – це негативне, емоційно насичене ставлення суб'єкту до певних людських спільнот та їх окремих представників – «чужинців», «інших», «не наших». Вона виявляється у відповідних соціальних установках суб'єкта, забобонах і упередженнях, соціальних стереотипах, а також у його світогляді в цілому [1, с. 87].

Прийнято розрізняти дві основні форми ксенофобії:

1) страх спрямований на групу всередині суспільства, що вважається чужою та шкідливою для суспільства (наприклад: нові іммігранти, біженці, євреї, роми);

2) негативне ставлення до культурних ресурсів, що є чужими тій чи іншій групі [2, с. 117].

У широко поширеному визначенні Генеральної асамблеї ООН расова дискримінація тлумачиться дуже широко як «будь-яке виокремлення, виключення, обмеження чи привілеї, що оснований на расі, кольорі, походженні, етнічній чи національній приналежності, яке має метою чи результатом анулювання чи

зменшення визнання, задоволення чи здійснення на рівних засадах людських прав та основних свобод у політичному, економічному, соціальному культурному та будь-якому іншому полі громадського життя» [3, с. 7]. В нашому випадку основою актів дискримінації є приналежність до етнічної групи, як вона розуміється у цій роботі. Щодо співвідношення понять етнічного упередження та дискримінації, то вони не перетинаються. З одного боку, перше не обов'язково має своїм наслідком друге. З іншого, вони здатні взаємно впливати підсилюючи одне одну [4, с. 41].

Для того щоб з'ясувати специфіку ксенофобії, розглянемо, на кого вона спрямована, отже об'єктами ксенофобії можуть бути як конкретні особи, так і конкретні групи – представники чужої релігії, раси, нації, держави і т.п., так і взагалі всі «чужі». На основі аналізу літератури ми виділяємо три компоненти підсистеми ксенофобії та етнофобії: 1) схильність до інституційної дискримінації, 2) схильність до подразливого уникання контактів, 3) схильність до ворожої поведінки. Водночас їх можна розглядати як підтримку відповідних типів упередженої поведінки [5, с. 201; 6].

Уникання безпосередніх контактів має бути чимось на кшталт порівняно нового явища, яке західні дослідники назвали «відразливим расизмом» (*aversive racism*). Відразливий расизм виражається у намаганні уникати безпосередніх контактів та взаємодій (наприклад, у публічних місцях) або витримуванні максимальної дистанції, «холодному, коректному та прохолодному» спілкуванні у випадку неможливості його уникнути. Можливими наслідками такої поведінки є зростання внутрішньої напруженості у представників контактуючих етнічних груп, образи [7].

Під ворожою поведінкою ми маємо на увазі дії, спрямовані безпосередньо проти представника певної етнічної групи, релігії, нації, тобто переважно це образи, приниження або фізичне насильство. До такої поведінки якраз і можуть призводити відповідні схильності.

Підсумовуючи вище сказане, поняття ксенофобія на сучасному етапі об'єднує велику кількість різного роду упереджень, стереотипів, що сформовані на основі іншості об'єкту ксенофобного ставлення. Насильницькі дії, що спровоковані негативним (упередженим) ставленням, на нашу

думку, також охоплюються поняттям ксенофобії, вони лише переходять до останньої стадії вияву ксенофобії.

Список використаних джерел

1. Ксенофобия: История. Идеология. Политика : сб. статей / Центр научных работников и преподавателей «Сэфер»; Московское бюро по правам человека / К. Бурмистров. – 2003. – 192 с.
2. Расизм і ксенофобія в Україні: реальність та вигадки / [Харківська правозахисна група] / Є. Ю. Захаров. – 2009. – 192 с.
3. Расовая дискриминация и дискриминация по признаку религии: выявление и меры / Всемирная конференция по борьбе против расизма, расовой дискриминации, ксенофобии и связанной с ними нетерпимости. – 2000. – 56 с.
4. Міграція і толерантність в Україні : зб. ст. / Я. Пилинський (заг. ред.). – 2007. – 191 с.
5. Толерантність в полікультурному середовищі: монографія / О. А. Грива. – 2007. – 275 с.
6. Міжнародний проект «Простір толерантності» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tolerspace.org.ua>. – Назва з екрана.
7. Етнічна ксенофобія та етнофобії в Україні: поняття, методика вимірювання, рівень та динаміка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socialindicators.org.ua/files/Xenophobia.doc>. – Назва з екрана.

Ходацька С. О., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Усачова К. С.*

ПРОБЛЕМА СУРЖИКУ В УСНОМУ ТА ПИСЕМНОМУ МОВЛЕННІ

Надзвичайно важливим чинником існування й збереження національної ідентичності, одним із головних компонентів і найхарактернішою її ознакою є мова. Масове усвідомлення

належності до однієї мовно-культурної спільноти – запорука стабільності національної держави.

Зрозуміло, що тривала заборона української мови і водночас насаджувannya російської мови (мови Російської імперії та Радянського Союзу) не могли не позначитися на усному та писемному мовленні її носіїв. Українська мова навіть там, де вона активно функціонувала, зазнала такого негативного впливу російської мови, що перетворилася на суржик, на мішанину українських та російських слів, кальок, але значно частіше – мовних покручів, які утворилися на базі цих двох мов.

Звичайно, процес взаємопроникнення слів із однієї мови в іншу – закономірний. Вважається, що близько 10 % слів нашої мови є іншомовними запозиченнями. Однак, коли слова з чужої мови вживаються бездумно, безсистемно, коли перекручується їх зміст і спотворюється звукове оформлення, це засмічує мову.

Таке мовне явище під назву «суржик» належить до специфічної форми побутування мови в Україні. Його національну та соціальну природу відображає сам термін, запозичений із сільськогосподарської лексики [1]. Подібно до всіх різновидів загальнонародної мови, суржик може мати усну та писемну форму реалізації, які мають свої специфічні особливості функціонування.

Соціальне середовище, в якому виникає різновид усного суржикового мовлення, – це сільські жителі, що пристосовуються до російськомовних мешканців міста. Утворюється він внаслідок хаотичного заповнення зруйнованих ланок структури української мови елементами поверхово засвоєної російської [1].

Проміжний характер цієї безладної мовної суміші, її неповноцінність порівняно з кожною з двох мов, що беруть участь в утворенні суржику, усвідомлюють і самі його носії, котрі під час опитування часом не можуть ототожнити своє мовлення ані з російським, ані з українським, ідентифікуючи його як «іншу» або «третю» мову [1].

Суржик у писемній формі вияву активно побутує у приватному листуванні та соціальних мережах, оголошеннях у громадських місцях; останнім часом у зв'язку з розширенням сфер функціонування української мови як державної – і під час її службового використання.

Суржик виявляється насамперед у масовому запозиченні лексично-фразеологічних русизмів, переважно в українському фонетичному та морфологічному оформленні: більниця, пойняти (ть), розршити (ть), щитати (ть), не положено, ніззя, конешно, уп'ять, пошти «майже», по силі можності; участувати (ть), оказувати (ть) помощь.

Фонетичні (акання, і замість й, пом'якшення приголосних перед е або перехід е після пом'якшених приголосних в і тощо) та морфонологічні, словотвірні й певні морфологічні русизми звичайно лексикалізовані, не поширюються як регулярно явище на однотипні українські лексичні одиниці: хароший, нада, канешно, спасіба, симпатичний, понімати (ть), дeтський садік, сімдесят, день рожденія, тiлiвiзор, скiльки часов; устраувати (ть), при уборці та при уборке (-е, -і); настройщик, сменщик, окуліровка; оформлення іменників в іншому граматичному числі (мебель).

Власне морфологічні, а також синтаксичні русизми трапляються рідше: наприклад, оформлення іменників в іншому граматичному роді (гірка полинь, сильна біль), відмінкових формах (у родовому відмінку, однина, іменник чоловічого роду на приголосний з флексією -а/-я замінюють -у/-ю: холода, холодца і т. ін.), у формі множини на -а/-я дома, учителя і подібні; синтаксичні зв'язки при керуванні, що калькують російські зразки дякую вас, пробач мене [2, с. 24].

Чистота мовлення вимагає уникати не тільки суржику, але й вульгарних і лайливих слів, які не відповідають нормам літературної мови. Треба мати на увазі, що згубний вплив на нашу мову мають не тільки русизми та суржик, а й інші фактори, які деформують нашу мову, розхитують її зсередини, нівелюють її специфічні особливості й ознаки – усе те, що визначає її самодостатність як окремої мови, позбавляють її здатності протистояти російському впливу.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен [Електронний ресурс] / Лариса Масенко. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-surzhyk.htm>. – Назва з екрана.

2. Тараненко О. О. Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози / О. О. Тараненко // Мовознавство. – 2008. – № 1. – С. 14–30.

Рабчевська А. С., здобувач ступеня вищої освіти Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного та адміністративного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» **Чулінда Л. І.**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

*«Поки жива мова в устах народу, до того часу живий і народ.
І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати
в народу спадщину, створену незчисленними
поколіннями його віджилих предків».*

Костянтин Ушинський

Питання про функціонування української мови як державної залишається актуальним у наш час, оскільки Україна є державою з тисячолітніми культурними традиціями. Дослідженню питання державної мови в Україні присвячена значна кількість наукових праць таких учених, як М. Костицький, Н. Кушакова, М. Леоненко, М. Степаненко, О. Тараненко та ін. Ідеї національної держави у сфері мовних відносин відповідає принцип єдиної мови. Установлення державної мови є центральним і найбільш значущим елементом правового регулювання мов, «торкається не тільки норми використання мов у межах держави, а й права їх носіїв – як на рівні особистості, так і етнічної спільноти» [1].

При поліетнічності населення країни і, відповідно, наявності в ній дво- чи багатомовності завжди виникає проблема співіснування мов різних етносів не тільки і, власне, не стільки на побутовому, а насамперед на офіційному державному рівні.

Враховуючи історичні та мовно-культурні особливості формування етнічного складу населення України, де кількісну перевагу на всій території мають українці, роль державної й

офіційної мови в Україні має виконувати одна мова – українська. Це є виправданим, оскільки статус державної забезпечує українській мові можливість поступово розширити сфери функціонування, а, як відомо, історія літературної мови – це історія функціональних стилів [2]. У роботі державних та громадських органів, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей, можуть використовуватися поряд з українською й інші національні мови. Так гарантуються мовні права всіх інших національностей України. У такому розумінні за мовами цих національностей можна закріпити статус офіційних – на відміну від загальнодержавної української.

Докладної історії української мови як державної (офіційної) немає. Хронологія тотального духовного й фізичного нищення української мови починається з кінця XVI століття. Після Люблінської унії українська шляхта продовжувала обстоювати рідну мову, домагалася, щоб «руською мовою та письмом» велася юридична документація, але в юридично-ділову галузь усе активніше входили польська та латинська мови. Наслідки колонізації дали себе знати: в адміністративних установах, упродовж тривалого часу українська мова не вживалася. Не мала вона статусу державної і на тих українських землях, які були загарбані Австро-Угорщиною.

На Лівобережній Україні в державних установах українська мова збереглася до початку 80-х років XVIII ст., коли російський царат ліквідував залишки автономії України. Найсумніші часи були у XIX – поч. XX ст., коли українська мова була силоміць повністю витіснена російською.

Після проголошення незалежності України починається етап бурхливого розвитку української мови як державної. Найбільші успіхи в розширенні функціонування української мови виявилися у сферах загальнодержавного управління й політичної діяльності, освіти та виховання, теле- і радіомовлення, а також у створенні написів на печатках, штампелях, офіційних бланках державних установ. Українською мовою оприлюднюються документи найвищих органів законодавчої та виконавчої влади, вона є мовою міжнародних угод, контрактів, дипломатичного листування. Публічні виступи (за участю засобів масової інформації) більшості керівництва

країни ведуться переважно державною мовою. Показовий факт – перехід на українську мову спілкування у зв'язку із зайняттям високих посад особами, для яких вона не була рідною. Згідно з законом про мови (ст.18) та Цивільно-процесуальним кодексом України (ст. 9) судочинство в країні має здійснюватися українською мовою або національною мовою більшості населення тієї чи іншої місцевості, а Конституція України 1996 р. однією з обов'язкових вимог до кандидатури на посаду судді передбачає володіння державною мовою (ст. 127).

Прийнятий у 2017 р. Закон «Про державну мову» встановлює статус та сфери застосування державної мови, а також передбачає умови для її збереження та подальшого розвитку – стандарти, іспити, правописи, механізми перевірки рівня володіння державною мовою, а також адаптації до сучасних потреб. Володіння державною мовою є обов'язковим для: 1) набуття громадянства (іноземцями); 2) високопосадовців, депутатів, державних службовців та ін. (осіб, які виконують функції держави). Ці особи мають скласти іспит та подати сертифікат про володіння державною мовою. Державна мова є мовою засідань, заходів, зустрічей і робочого спілкування, нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, внутрішніх актів, всіх органів влади. Російська мова має такий же статус, як і інші мови національних меншин.

Держава забезпечує кожному громадянину України право отримати освіту державною мовою в державних та комунальних дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних, позашкільних і вищих навчальних закладах. Державна мова є обов'язковою для внутрішніх документів, статутних документів, рішень керівних органів, документів, що підтверджують господарську діяльність, листування з органами державної влади, податкової та іншої звітності тощо. Тобто, листування з партнерами, звітність перед донорами, поточна операційна діяльність для реалізації проєктів ведеться зручною мовою, прийнятною для партнерів. Фільми, вироблені в Україні, демонструються українською. Іноземні фільми демонструються в Україні в дублюванні або озвученні українською мовою.

Важливо звернути увагу на те, що кримінальна відповідальність встановлюється за публічне приниження чи зневажання державної мови. Існує багато думок про те, як саме

слід вирішувати сучасну мовну ситуацію в Україні. А. Корж вважає, що «державна мовна політика має поєднувати цілеспрямованість і рішучість із розсудливістю, тактовністю» [3].

Отже, необхідним є поступове створення у державі об'єктивних обставин, за яких українська мова стане неминуче потрібною і престижною для всіх, а українська культура – привабливою і конкурентоспроможною на всіх рівнях.

Список використаних джерел

1. Леоненко М. Перспективи використання державної мови у кримінальному судочинстві України // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : тези доп. II Міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 9 листоп. 2006 р.) / Ред. кол.: Є. Мойсеєв, О. Джужа, М. Костицький та ін. – Київ : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 24–29.

2. Ботвина 2001: Ботвина Н. Ділова українська мова (офіційно-діловий та науковий стилі) : навч. посіб. – 3-є вид., доп. та перероб. – Київ : АртЕк, 2001. – 280 с.

3. Корж А. Правові проблеми державної мови в Україні // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 88–93.

Швець О. В., здобувач ступеня вищої освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ ***Шевчук І. Л.***

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВИМОГИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ВПРОДОВЖ XVII–XIX СТОЛІТЬ

Імперативні конструкції із значенням вимоги як комунікативну ознаку містять у собі якусь вимогу, пропозицію в категоричній формі зробити щось; зобов'язання до чогонебудь, примушення робити саме так, а не інакше. Конструкції такого спрямування складають 18,3 % від загальної кількості імперативних одиниць, зафіксованих в українській мові XVII–XIX ст.

Поняття «вимога» в Академічному тлумачному словнику має такі дефініції: «1. Дія за значенням **вимагати**. 2. Побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень. 3. Норми, правила, яким хто-, що-небудь повинні підлягати. 4. Потреби, запити, які хто-, що-небудь має ставити до когось, чогось. 5. Офіційний документ з проханням видати що-небудь або направити кого-небудь в чийсь розпорядження» [6, с. 434].

Імперативні речення, що виражають вимогу, вживаються у таких ситуаціях:

Офіційні умови: 1) мовець має адміністративні повноваження; 2) у випадку відсутності адміністративних повноважень мовець повинен мати юридичне право вимагати. У цих ситуаціях різниця за віком і ступенем знайомства не є суттєвою, напр.: Народ Рускій ... *увольняется, освобождается* и *изъимается* отъ всѣхъ притязаній... [4, с. 94]; Правительства Рускія *да устроятся* на правахъ своихъ [4, с. 144].

У реченнях такого типу досить часто вживаються прислівники міри і ступеня *некоснительно, неотмѣнно*, які надають конструкції більшої категоричності, напр.: О полученій жъ сего равно и по приведеній в исправностьъ дорогъ *рапортоват* меня некоснительно [3, с. 58]; Он же ... *долженъ явится* ... всѣмъ по сему ея імператорського величества указу неотмѣнно [3, с. 47].

Неофіційні умови. У аналізованих текстах імперативні синтаксичні одиниці набувають певної специфіки, в тому числі й інтонаційної, коли вони використовуються в неофіційному мовленні. Тут можливі також різні ситуації, а саме: а) Мовець старший за віком. У цьому випадку вираження імперативності вказує на вищий ступінь владності, зверхності, напр.: В воскресенье и праздничные дни на заутреню литургию и вечерню онимъ дѣтемъ *велѣтъ ходитъ* въ церкви и *изучатись пѣтъ* и *примѣчатъ*..., таких *замѣчатъ* до імѣючого впредь ... случаю... [3, с. 80]; ... а оцъ рекль до слугъ своихъ. борзо *принесѣте* одѣжоу найпрѣшю. а *оболоуѣте* его. и *дайте* прѣстень на роукоу его. а *обоувы* на ноги его [5, с. 287]; б) Мовець може бути рівним за віком адресату або навіть молодшим, але в цьому випадку повинен бути дійсно переконаним чи створювати враження, що він має моральне право вимагати. У цій ситуації мовець може звертатися з вимогою як до знайомої, так і до незнайомої людини.

Цю ситуацію ілюструють такі речення: ...гетманъ козацкіи до самого маестату королевского толко *нехай надлежить*, жиди зо всей України *нехай* заразъ *уступають*... [2, с. 93]; А если жъ ви нашѣ кримские приятели и вѣрнии мои поклонники, от слова посланних моих ачъ *не ухляйтеся* и, что вам мовят, *пильнуйтеся* [1, с. 50].

Отже, імперативні конструкції, що виражають вимогу, передаючи категоричну форму вираження імперативності, в українській мові XVII–XIX ст. реалізуються за допомогою наказового способу, інфінітивних та перформативних речень.

Список використаних джерел

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734–1775 : Корпус документів / П. С. Сохань та ін. – Київ, 1998. – Т. 1. – 695 с.
2. Гисторія... Г. Граб'янки. Лѣтопись краткій / Упорядник В. М. Мойсеенко. – Житомир, 2001. – 277 с.
3. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : зб. документів. – Київ : Наук. думка, 1993. – 392 с.
4. История Русовъ. – М., 1846. – 309 с.
5. Пересопницьке євангеліє 1556–1561 : Дослідження. Транслітерованій текст. Словопоказчик / НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Редкол.: О. С. Онищенко та ін. – Київ, 2001. – 670 с.
6. Словник української мови : в 11 т. – Київ : Наук. думка, 1971–1981.

Секція 2
РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Бовк А. О., здобувач ступеня вищої освіти факультету № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 3 Національної академії внутрішніх справ
Бойчук В. М.

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Юридична термінологія репрезентує визначену сукупність правових явищ і понять, що функціонують у законодавстві, діловій документації та правничих науках. Як системне явище і лінгвістична наука, термінологія виокремлює із загального юридичного масиву найбільш точні й вдалі терміни, потенціал яких дозволяє набути статусу нормативно-правових одиниць, що активно використовуються у правовому дискурсі і тим самим забезпечують стислість та чіткість закону. У сучасних наукових студіях мова в юриспруденції дедалі частіше стає предметом широких дискусій та наукових досліджень [4, с. 81], зокрема, висвітлюється у працях Н.В.Артикуци, С. П. Головатого, І. Д. Шутака та ін.

Учені виокремлюють низку проблем, що стосуються ієрархічних логічних зв'язків і відношень між юридичними термінами та їх елементами, терміносистемами (галузевими та міжгалузевими, галузевими й загальноправовою терміносистемою), а також критеріїв та відповідних логічних рівнів класифікаційних основ юридичної термінології. Дискусійним залишаються питання подолання синонімії у правових текстах, яка ускладнює трактування правових норм і впровадження єдиного термінологічно вивіреного та науково обґрунтованого з юридичного та з лінгвістичного погляду українсько-російського словника юридичних термінів, а також

формування мовленнєвої культури фахівців на рівні усного і писемного мовлення [5, с. 244].

Система законодавчих термінів повинна сприяти підвищенню рівня якості вітчизняного законодавства загалом, саме тому нормопроектувальники повинні брати до уваги такі вимоги:

1. Терміни мають бути однозначними. За наявності синонімів варто вживати те слово, яке найповніше відбиває сутність конкретного явища, правової категорії;

2. Терміни повинні бути зрозумілими як для фахівців, так і пересічних громадян.

3. Правова термінологія повинна бути стабільною, консервативною, тобто не має допускати багатозначного прочитання й розуміння, не змінюватися з прийняттям кожного нового закону.

4. Правова термінологія має бути єдиною, тобто правовому поняттю повинен відповідати той же самий термін у різних нормативних актах, а різні поняття не слід позначати одним терміном [1, с. 157].

Аналіз законів України з точки зору їх термінологічної визначеності дає підстави для висновку, що значення терміна, котрий використано в одному законі, не завжди однакове за змістом з терміном, який міститься в іншому законі. О. Ф. Скакун це пояснює тим, що, крім загальноправової термінології, є міжгалузева і галузева термінологія. На відміну від міжгалузевої термінології, галузева термінологія спирається на предметно-логічні зв'язки і співвідношення понять, що відбивають специфіку тільки її сфери суспільних відносин і не поширюється на інші [3, с. 102].

Синонімія та омонімія, питання їх взаємозаміни складають окремих аспект проблематики мови права, зокрема у розрізі підготовки проектів нормативних актів. Зазначені акти повинні викладатись мовою і стилем, що відповідають меті права як регулятора суспільних відносин. Неточне формулювання юридичних приписів, використання синонімів та омонімів певним чином можуть відбитись на досягненні завдань, що стоять перед правом [2, с. 140].

Отже, юридична термінологія разом із техніко-юридичними правилами побудови й формулювання правових норм є специфічними засобами вираження змісту нормативно-

правового акта. Звідси – мова й термінологія нормативно-правового акта як складові юридичного письма є інструментарієм юридичної техніки. Висока якість юридичного письма здатна забезпечити належну якість та ефективність законодавчого масиву, що, безумовно, сприятиме адекватному впливу законодавства на політичні, економічні та соціальні відносини в державі.

Список використаних джерел

1. Іерінг Р. Юридична техніка / Рудольф фон Іерінг. – М. : Стаут, 2008. – 231 с.
2. Корж А. В. Ділова українська мова для юристів : лекції та комплексні завдання : навч. посіб. / А. В. Корж. – Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2002. – 176 с.
3. Скакун О. Ф. Актуальні питання термінології законодавства / О. Ф. Скакун // Методологічні проблеми правової науки : матеріали міжн. наук. конф. – Харків : Право, 2003. – 105 с.
4. Чухвичев Д. В. Законодательная техника : учеб. пособие / Д. В. Чухвичев – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2006. – 239 с.
5. Шутак І. Д. Юридична техніка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – 496 с.

Курыта А. Л., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ ***Красницька А. В.***

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Активна лексика – це слова, які часто вживаються в щоденному спілкуванні. Вони зрозумілі для кожного члена мовного колективу. Це загальноновживані слова (добрий, хліб,

солодкий) і терміни (закон, квартет, діаспора, нація). Активна лексика становить ядро словникового складу мови. Вона об'єднує як споконвічно українські слова, так і численні групи запозичених слів. Головна її ознака – регулярне використання у сфері діяльності людини.

Утворення юридичних термінів – процес створення закономірностей формування дефініцій відповідно до намірів творців нормативних приписів.

Нове визначення повинно відповідати низці вимог:

– бути зрозумілим: щоб адресати нормативно-правового тексту були здатними оволодіти використаною в тексті лексикою, засвоїти текст написаного;

– термін повинен визначатися через його суттєві ознаки, їх сукупність, що дозволяє відмежувати одне правове явище від іншого;

– слід користуватися правилом відповідності визначень значенню терміна.

Спеціальні слова або словосполучення, що дають точне значення чи пояснення предметам, явищам, діям с якої-небудь галузі знання – науки, культури, техніки, економіки, політики, називаються термінами. Можна зробити висновок, що юридичні терміни – це спеціальні слова або словосполучення, що дають точне, конкретне пояснення чи значення предметам, явищам, діям у галузі знання як юридична наука.

Значення термінів зафіксовані у державних стандартах, юридичних словниках і довідниках, законах та підзаконних нормативно-правових актах. Багато термінів зафіксовано у законах України.

Можемо зробити висновок, що дійсно всі терміни дають точне визначення чи пояснення тому чи іншому предмету, явищу або дії. Ось чому терміни мають уживатись лише в зафіксованому значенні. Якщо не додержуватись цього правила, то можуть виникнути різні непорозуміння, особливо, коли це стосується юридичних термінів.

Проте деякі терміни мають декілька значень. Наприклад, Термін *право* має чотири значення: 1) законодавство, юриспруденція; 2) система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки; 3) зумовлена певними обставинами підстава, здатність робити

що-небудь, користуватись чим-небудь; 4) наука, що займається юриспруденцією; правознавство; суд [1, с. 659–660]. А термін *справа* взагалі має дев'ять значень: 1) робота, заняття людини, пов'язані з розумовим або фізичним напруженням; 2) задум, намір зробити, здійснити що-небудь; 3) те, що безпосередньо стосується кого-небудь, входить у його завдання; 4) спеціальність, професія, коло занять, певна галузь знань; 5) питання, низка проблем, які вимагають розв'язання; 6) документи, які стосуються якої-небудь особи, події; 7) засіб здійснення чогось, інструменти, знаряддя праці; 8) явище, подія, факт суспільного або особистого життя (що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось); 9) акт, дія сценічного твору [1, с. 345–348].

Справжній юрист-фахівець повинен на професійному рівні володіти мовою своєї професії, тобто вільно володіти лексикою свого фаху, правильно розуміти значення юридичних термінів.

Професіоналізм – це слово або зворот, що властиве мовленню людей певної професії. Ними визначаються виробничі і технологічні процеси, знаряддя виробництва, обладнання тощо. Виправданою і припустимою є практика доволі широкого вживання професіоналізмів (у тому числі так званих «техніцизмів») у нормативно-правових актах, розрахованих на певне коло адресатів-спеціалістів [2, с. 97].

Вихід України на широку міжнародну арену, розвиток міждержавних стосунків, особливо у правовій сфері, сприяють помітному проникненню у вітчизняну правотворчість слів і словосполучень іншомовного походження. Процес цей об'єктивний і незворотній. Вимагати заборони вживання в правотворчій лексиці іншомовної термінології – справа безперспективна. Підтвердженням цієї тези є чинний Цивільний кодекс України, у якому величезна кількість слів іншомовного походження.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови. – Т. 3. – Київ, 1999.
2. Зайцев Ю. Правничий текст: лінгво-правові аспекти / Ю. Зайцев // Українське право. – 1999. – № 2. – С. 97.

Ополонська І. С., курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

ЩОДО ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Важливість однакового застосування юридичних термінів, чіткість визначення змісту позначуваних ними правових понять має надзвичайно важливе прикладне значення для забезпечення однозначності розуміння правових явищ, визначення зобов'язаних суб'єктів і осіб, які мають нести відповідальність у чітко визначених законом випадках.

На сьогодні в Україні існує тенденція до несистемного внесення термінологічних змін до нормативно-правових актів, тобто закони розглядаються окремо, а не як складник єдиної системи законодавства України, яка, логічно, має оперувати однаковою термінологією.

Так, можна зустріти розбіжності у використанні однакової термінології в Кримінальному кодексі України та відсилання для з'ясування змісту відповідного терміна, наприклад, до законів України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», у яких, у свою чергу, немає чіткого відповідника поняття, яке потребує тлумачення, а переліки суб'єктів, які розкривають його зміст, досить часто повторюються з тими, які входять до змісту інших понять. Неоднаковість підходів, ужитих у різних актах законодавства України в характеристиці одних і тих же правових явищ, не забезпечує вироблення однакових підходів у правовому регулюванні, призводить до колізій і суперечностей, а отже, й до ускладнення виконання основного завдання нормативних актів – урегулювати суспільні відносини.

Тому видається доцільно в тексті нормативно-правових актів подавати тлумачення тих термінів, з'ясування змісту яких викликає певні труднощі, а у науковців та практиків немає одностайності щодо їх трактування.

Оскільки нормативно-правові акти викладені на літературній мові народу, у різних сферах суспільних відносин і знань, то з'ясування їх змісту потребує іноді великих зусиль від суб'єктів правозастосування, знання правової, літературної і спеціальної термінології. Законодавець, формулюючи нормативно-правові акти, виходить не з того, які існують місцеві діалекти і значення тих чи інших слів, а з того, як вони використовуються в спеціальних галузях знань, як вони склалися в правозастосовчій практиці і в міжнародно-правових документах.

Під тлумаченням слід розуміти діяльність щодо з'ясування і роз'яснення змісту термінів, а також результати цієї діяльності з метою правильного їх застосування та реалізації.

Зміст юридичного тлумачення – це сукупність спеціальних прийомів (засобів), спрямованих на досягнення зазначеної мети. Тлумачення не може здійснюватись всупереч закону або поза ним.

Також тлумачення терміну полягає в з'ясуванні та всебічному розкритті його змісту з метою точного застосування. Цей процес не може бути довільним, таким, що виходить за межі волі законодавця, вираженої в тексті закону.

Необхідність тлумачення норм права обумовлена тим, що норми права взаємопов'язані. Це означає, що норми права діють не ізольовано одна від одної, а в певній системі. Вони регулюють певну систему однорідних суспільних відносин, якщо брати певні правові інститути. Тлумачення норм права обумовлено двома факторами. По-перше, необхідністю і потребами правозастосувальної діяльності державних і інших суб'єктів суспільних відносин. По-друге, потребами навчального процесу в юридичних вузах і юридичною наукою, як аналізує і узагальнює правові поняття.

Наприклад, в одному із законопроектів («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» № 4712) запропоновано дати визначення таким термінам:

Громадський порядок – стан суспільних відносин, який забезпечує спокійні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку та побуту людей.

Завідомо – ознака, яка вказує на те, що особі, яка вчинює кримінальне правопорушення, відомі юридично значимі обставини, передбачені цим Кодексом.

Недбалість – невиконання або неналежне виконання обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Обман – повідомлення завідомо неправдивих відомостей або приховування певних відомостей, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки іншої особи.

Фактично термінологія різних актів законодавства України дещо відрізняється, урегульовуючи суспільні відносини в одній і тій же сфері. Такі розбіжності не дозволяють віднайти чітке, однозначне розуміння, тлумачення відповідних понять та виробити усталену практику щодо застосування законодавчих положень, в яких вживаються ці терміни.

Результату тлумачення надано різні характеристики. Одні автори вбачають під ними ясність і визначеність, інші – правильність та істинність.

Наразі ж в українському законодавстві чітких критеріїв відмежування не було зроблено, а тому дійсно можна спостерігати тенденцію до змішування цих понять.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на з'ясування інших можливих способів термінологічної уніфікації, тобто і спрощення законодавства України для розуміння та застосування.

Отже, тлумачення термінів кримінального законодавства є позитивним явищем для покращення правозастосовної діяльності. Українська мова здатна відобразити такі тонкі відтінки значень, які неможливо передати іншими мовами. Це сприяє добору влучних, найбільш доречних питомих українських слів як термінів на позначення кримінально-правових понять.

Прокопенко В. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Усачова К. С.*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Юридична термінологія є однією з найбільш значущих галузевих терміносистем, адже термінологія права широко використовується не тільки у професійному середовищі, але і в інших сферах мовної комунікації.

Проблеми вдосконалення термінології притаманні тією чи іншою мірою будь-якій області науки і практики. Дані процеси характерні і для юридичної сфери життєдіяльності суспільства, оскільки глибокі соціальні зміни, що відбуваються в Україні в останні роки, зумовили стрімкі темпи правотворчої діяльності. Однак кількісні зміни в цій області далеко не завжди означають і якісні, бо багато законів та підзаконних актів не відповідають вимогам юридичної техніки. Тим часом наявність досконалих нормативно-правових актів є однією з ключових умов упорядкованості і стабільності суспільних відносин, що сприяє запобіганню значного числа помилок у процесі реалізації права [2].

Сучасне термінознавство визначає специфічні ознаки терміна, які в сукупності відрізняють його від загальноживаних слів: системність, точність, прагнення до однозначності, відносна незалежність від контексту, наявність дефініції, функційна усталеність, конвенціональність, офіційність, стандартизованість, лаконічність, суворість нормативності, стилістична нейтральність, відсутність експресивності, коректність. Їх важливо враховувати для формування уявлення про нормативні і ненормативні терміноживання у юридичному мовленні [2].

Юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях) [1].

Юридичний термін є одиницею термінологічної системи права, через яку входить до загального термінологічного фонду національної мови. Належність до літературної частини словника зобов'язує його відповідати правилам і нормам певної мови [1].

Термін, який створюється і функціонує у правовій науці, може не фіксуватися в законах, а мати власне науковий характер (*аномія, нормотворчість, правосвідомість, правова система, диспозиція правової норми*). У науковій літературі, яка віддзеркалює процес формування правового знання, такий юридичний термін може мати декілька наукових дефініцій, які презентують різні наукові підходи і школи, різні аспекти вивчення одного й того ж правового поняття. [1]

Поряд з власне юридичними термінами, які є узагальненим позначенням правового поняття (*арбітраж, віндикація, неосудність, позов, правомочність, правовідносини, законодавча влада*), у юридичних текстах широко використовується номенклатура – система специфічних назв конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, державних нагород (*Апеляційна палата, Європейський суд з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Закон України «Про Національний банк України», Заслужений юрист України*) [1].

Сучасна українська юридична термінологія – це складна, широко розгалужена, відкрита, динамічна система найменувань правових явищ, понять, інститутів, категорій. Вона ієрархічно структурована на підсистеми (галузі, підгалузі) і групи термінів (родо-видові, синонімічні) на основі логіко-сміслових зв'язків між поняттями [1].

Юридична термінологія покликана виконувати ряд таких специфічних функцій: номінативну, комунікативну, гносеологічну, естетичну, культуроносну. Формування юридичної термінології відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Характер і динаміка розвитку юридичного словника залежить від конкретних історичних умов таких, як тип виробничих відносин, зміни суспільно-державного устрою, міжнародна політика, мовна політика та ін. На формування юридичної термінології у кожній мові впливали також міжнародні й, відповідно, міжмовні зв'язки [2].

На сьогодні важливим для розвитку української термінологічної системи є активне опрацювання теоретичних та практичних проблем. Досягти мовної досконалості і ефективності законодавства, можна тільки шляхом дотримання умов раціонального використання юридичної термінології [2].

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін та юридичну термінологію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2457/artykysa_osnovu_vchennya.pdf?sequence=1. – Назва з екрана.

2. Юридична термінологія: поняття, види термінів, умови раціонального використання термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studgurtok.ucoz.ua/load/kursovi_roboti/juridichna_terminologija_ponjattja_vidi_terminiv_umovi_racionalnogo_vikoristannja_terminologiji/6-1-0-62. – Назва з екрана.

Симак Н. В., курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ ***Клименченко С. Д.***

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПРАВНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Одним із найважливіших завдань сучасного мовознавства є вивчення термінології, її структури, семантики, закономірностей утворення та перспектив розвитку. Актуальність дослідження полягає у тому, що юридична термінологія сьогодні є однією з найбільш значущих галузевих терміносистем, якою послуговуються не лише в професійному середовищі, а і в інших сферах мовного зв'язку.

Юридична термінологія ставала об'єктом досліджень багатьох учених, зокрема, О. Сербенської, С. Токарської, І. Бушиної, С. Хижняк, С. Головатого, Н. Артикуци, А. Ушакова, Ю. Зайцева, Ю. Прадіда.

Юридичні (або правничі) терміни не існують відокремлено, а функціонують лише в системі термінів, яка є цілісною, відносно стійкою, структурованою, єдиною за змістово-мовною ознакою, і, як відзначає Б. М. Головін, виявляють певний зв'язок «на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному (дериватологічному) і граматичному рівнях» [2], вступаючи в строго закономірні відносини з іншими термінами. Лексико-семантичний аспект термінотворення зумовлює науковий пошук в аспекті обґрунтування різних шляхів входження термінологічних одиниць у мову, що визначає новизну і актуальність визначеної проблеми.

Більшість дослідників, які вивчають проблеми термінології, зауважують, що досі не існує класичного визначення поняття «термін». У своїх роботах деякі вчені можуть наводити до десяти визначень «терміна», виходячи з позиції різних наук, у яких вживається ця термінологія.

Науковці у своїх дослідженнях базуються на двох підходах до визначення терміна: структурно-субстанційного та функціонального. Так, Д. Лотте, Т. Канделакі, які є прихильниками першого підходу, аналізують термін як особливе слово, що протиставляється за своєю семантичною та граматичною структурою загальноновживаному. Е. Скороходько, В. Лейчик, прибічники функціонального підходу, стверджують, що термін – це функція, тип уживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці.

Юридичний термін (*від лат. terminus – межа, кордон*) – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях) [5, с. 15].

Безсумнівним є той факт, що термін завжди позначає поняття. Так, на думку О. Ахманової, основною ознакою термінологічності одиниці є її субстантивний характер. Термін, за визначенням дослідниці, – це «слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної та ін.) мови, що створюється для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [6, с. 474].

Сучасне термінознавство характеризує диференційні властивості терміна, які загалом відрізняють його від

загальноживаних слів: системність, точність, прагнення до однозначності, відносна незалежність від контексту, наявність дефініції, офіційність, стандартизованість, лаконічність, суворонаормативність, стилістична нейтральність, відсутність експресивності, коректність.

Крім власне юридичних термінів – узагальнених позначень поняття права (арбітраж, неосудність, позов, правовідносини, законодавча влада), у правознавчих текстах широко застосовують номенклатуру – систему специфічних назв конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, державних нагород (*Апеляційна палата, Європейський суд з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Закон України «Про Національний банк України», Заслужений юрист України*).

Кожен термін права характеризується за походженням, семантикою, системними зв'язками, граматичною структурою, способом терміноворення та функційними параметрами.

За походженням він може бути питомим (*держава, відповідач, закон, заповіт, злочин, кара, право, правосуддя, суд, уряд*) або запозиченим (*абандон (франц.), авізо (італ.), вексель (нім.), бюджет (англ.), евтаназія (грец.), омбудсмен (швед.), юриспруденція (лат.), гетьман (польськ.)*).

За семантикою правничий термін може бути однозначним або багатозначним. Давні терміни права на різних етапах розвитку мови вживалися для найменування кількох, як правило, суміжних понять (*д.-р. судъ «процес», «судова справа», «дізнання», «закон», «судовий орган», «вирок», «пеня», «покарання»*).

У межах терміносистеми права одиниці пов'язані певними системно-смісловими зв'язками: родо-видові (*юрист – адвокат; акт – акт законодавчої влади – акт органу виконавчої влади й управління*); синонімічні (*правознавство – юриспруденція; кримінальний – карний; правовий – правничий – правний – юридичний*); антонімічні (*обвинувачення – захист; законно – незаконно; об'єктивне право – суб'єктивне право*).

За структурою терміни можуть бути простими (слово) або складеними (словосполука). Терміни-слова за лексико-граматичною належністю – це іменники (*право, суддя, усиновлення, делікт*), прикметники (*правовий, законний,*

злочинний), дієслова (*апелювати, заарештовувати, ув'язнити*), прислівники (*беззаконно, злочинно, неумисно, умовно*) [7].

Таким чином, системне вивчення юридичної термінології як метамови сучасного правознавства належить до пріоритетів нашого століття, хоча цивілізаційні джерела, становлення і розвиток термінів аналізуються (і об'єктивно) в діахронному контексті культурної трансформації людства. Юридичні (або правничі) терміни не існують відокремлено, а функціонують лише в системі термінів, яка є цілісною, відносно стійкою, структурованою, єдиною за змістово-мовною ознакою. Варто додати, що юридична термінологія постійно розвивається, їй притаманні такі традиційні засоби українського термінотворення, як афіксація, безсуфіксний, словоскладання, змішаний, спеціалізація загальноживаного слова.

Останнім часом і мовознавці, і юристи працюють у напрямі вивчення юридичних термінів, проте цього не достатньо, й це питання потребує подальшого дослідження. Дослідження цієї проблеми у сучасній юридичній термінології української мови не лише сприяє виробленню високої культури мови фахівця, але передусім – упорядкуванню національної терміносистеми, що вбачається наразі досить актуальним завданням.

Список використаних джерел

1. Лексико-семантичні особливості юридичної термінології [Електронний ресурс] / Єльнікова Н. – Режим доступу: file:///C:/Users/Kirill/Downloads/CdCDEsl_e29Tir8epbQsT1QZNnOOvaPp.pdf. – Назва з екрана.
2. Головин Б. Н. Терминология // Ф. М. Березин, Б. Н. Головин // *Общее языкознание*. – М., 1979. – С. 14–15.
3. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – 451 с.
4. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія: навч. посіб. – 2-ге вид., змін, і доп. / Н. В. Артикуца. – Київ : Стилос. – 2004. – 277 с.
5. Правнича термінологія української мови та процеси її творення [Електронний ресурс] / Н. Р. Шеремета. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22791/1/28-120-123.pdf>. – Назва з екрана.

Солонинка Н. Г., здобувач ступеня вищої освіти Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальнотеоретичної юриспруденції, конституційного та адміністративного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» *Чулінда Л. І.*

ПЕРЕКЛАД ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Юридична термінологія, виражаючи правові поняття, що функціонують у мовно-правових сферах законодавства, ділової документації й правничих наук, являє собою великий і надзвичайно важливий фрагмент літературного словника будь-якої національної мови з позиції його соціально-комунікативного та інформаційного значення [1, с. 47–48].

Генеза та розвиток української юридичної термінології тісно пов'язані з витоками та історією національного права, української державності та законодавства, історією української мови й науки. Становлення й формування термінології українського права відбувалось у надзвичайно складних і несприятливих історико-політичних умовах. Проте навіть в умовах бездержавності «її жили соки генеалогічного коріння», і вона, розвиваючись, змінюючись, зазнаючи значного впливу з боку інших мов, не тільки зберегла питоме ядро термінологічної лексики, а й розширила його на власній етнічно-мовній основі шляхом мобілізації внутрішніх словотворчих ресурсів, а також збагатила його іншомовними правовими термінами й терміноелементами, зокрема інтернаціональними, що сприяло інтеграції української та європейської правової науки й культури [2, с. 13].

За визначенням П. Рабіновича, юридичний термін – слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках,

довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо) [3, с. 482]. На його думку, юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах, а правове поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-смыслову основою для окреслення термінологічного значення у формі дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища.

Процес формування правової терміносистеми в Україні нерозривно пов'язаний із становленням державної мови. Протягом значного часу в УРСР правові акти були не оригінальними текстами, а переписаними з російської мови. Це стало причиною для гальмування розвитку української юридичної термінології. Нормотворча діяльність державних органів активізувалася лише після проголошення української мови державною. На сучасному етапі значної актуальності набувають проблеми перекладу юридичної термінології із російської мови на українську.

Переклад текстів нормативно-правових актів вимагає особливо обережного ставлення до передачі змісту документа, ретельного добору українських відповідних термінів зокрема. Відповідно до статті 9 Конституції України міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства, тому невідкладною проблемою є забезпечення їх адекватних перекладів.

Помилка у перекладі, внаслідок якої змінюється значення терміна, звужується чи розширюється сфера його застосування, робить його не відповідним оригіналу. Неточний український відповідник російського юридичного терміна (чи його неправильне тлумачення) на практиці може призвести до важко передбачуваних наслідків.

Термінологічні одиниці як словесні знаки мають точно називати юридичні поняття, що функціонують у цій терміносистемі, тобто юридичний тезаурус, на думку Г. Онуфрієнко, має будуватися за математичною суворістю, щоб забезпечити якість юридичного правила [4, с. 65–69].

Під час роботи над текстами нормативно-правових актів виникає необхідність звернути увагу на неоднозначність вживаної термінології, що ускладнює тлумачення термінів та їх

вживання. Так, наприклад, російськомовний термін «меры пресечения», який означає передбачені законом заходи процесуального примусу, що застосовуються до обвинуваченого, підсудного, також засудженого за наявності достатніх підстав вважати, що він може уникати слідства або суду, перешкоджатиме встановленню істини у справі, вестиме злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання вироку. Дане поняття застосовується у кримінальному процесі. У різних україномовних джерелах пропонуються й різні відповідники, наприклад, заходи запобіжні, запобіжний захід, заходи прискання, заходи до припинення тощо. Проте термін «заходи прискання» не може бути нормативним, оскільки слово прискання – росіянізм. Варіант у формі однини – «запобіжний засіб» не відтворює увесь зміст поняття. Найбільш доцільно використовувати такий термін, як запобіжні заходи.

Юридичні поняття отримують вираження у нормах права через засоби мови, якою створюються тексти нормативно-правових актів. Оскільки правнича термінологія не є раціонально організованою, бездоганною системою, у термінознавстві повсякчас побутує проблема упорядкування термінології, перш за все у законодавстві. Термінологія права – динамічна система, яка постійно розвивається. Останнім часом і мовознавці, і юристи працюють у напрямі вивчення юридичних термінів, такі дослідження потребують подальшого розвитку.

У зв'язку з цим актуальними проблемами залишаються такі: подолання у текстах нормативно-правових актів синонімії, яка ускладнює трактування правових норм і є необґрунтованою та недоречною; впровадження єдиного термінологічно вивіреного та науково обґрунтованого з юридичного та з лінгвістичного погляду українсько-російського словника юридичних термінів; формування мовленнєвої культури фахівців на рівні усного й писемного мовлення.

Список використаних джерел

1. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : монографія / Л. І. Чулінда. – Київ : Атіка, 2006.

2. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології / Н. Артикуца // Право України. – 1998. – № 4. – С. 10–17.

3. Рабінович П. М. Юридична термінологія // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. – Т. 6: Т–Я. – 2004. – 768 с.

4. Онуфрієнко Г. Термінологічний знак в юридичному дискурсі / Г. Онуфрієнко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – Вип. 5. – Київ : КНЕУ, 2003.

Гундер Д. А., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент кафедри української словесності та культури навчально-наукового інституту гуманітарних наук Університету державної фіскальної служби України *Сукаленко Т. М.*

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Генезис і розвиток української юридичної термінології тісно пов'язані з витоками та історією національного права, української державності та законодавства, історією української мови й науки. Становлення й формування термінології українського права відбувалось у надзвичайно складних і несприятливих історико-політичних умовах. Протенавіть в умовах бездержавності вона розвивалася, змінювалася, зазнавала значного впливу з боку інших мов, не тільки зберегла питоме ядро термінологічної лексики, а й розширила його на власній етнічно-мовній основі, а також збагатила його іншомовними правовими термінами й терміноелементами, зокрема інтернаціональними, що сприяло інтеграції української та європейської правової науки й культури [1, с. 13].

Українська юридична термінологія еволюціонує із розвитком держави, адже зі зміною державного устрою змінюється і суспільство. Тому вивчення тенденцій її розвитку було і залишається актуальним питанням як втеоретичному, так і практичному значенні.

Метою статті є виявлення особливостей творення юридичної термінології, дослідження розвитку та сфери застосування юридичних терміноелементів в українській мові, визначити характерні особливості та тенденції розвитку юридичної терміносистеми, виявлення проблем та шляхів їх вирішення.

Юридичну термінологію досліджували такі вітчизняні та зарубіжні дослідники Н. Артикуца, Ю. Зайцев, С. Кравченко, А. Ляшук, П. Рабінович, А. Ушаков та інші.

Юридична термінологія є найдавнішим пластом термінологічної лексики української мови, який своїми коренями сягає глибокої дописемної старовини, коли право існувало у своїй первинній формі – формі звичаїв і традицій. Норми звичаєвого («неписаного») права зафіксовані у перших юридичних писемних пам'ятках періоду Київської Русі: Договорах руських з греками 907, 911 і 944 рр., Правді Руській та інших документах князівського законодавства, що дають нам, як зазначав І. Франко в «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.», найстаріші зразки актового язика і юридичної термінології дохристиянської Русі Х в.» [1, с. 13].

Розвиток української юридичної термінології відбувався в надзвичайно складних умовах, зазнавши впливу з боку інших мов. Перебуваючи у такій важкій ситуації вона зуміла зберегти основи своєї термінологічної лексики, розширити її та збагатити іншомовними терміноелементами.

Юридична термінологія, яка функціонує у сучасній українській літературній мові, має такі особливості:

1. Переважна більшість юридичних термінів – запозичені слова, тобто інтернаціоналізми, що вживаються в багатьох мовах світу і мають одне джерело походження. Наприклад, з латинської мови, яка з давніх часів почала проникати в нашу мову, взяті такі терміни, як *алібі*, *архів*, *агент*, *адвокат*, *референдум*, *акцепт*, *юриспруденція*; з грецької мови – *дактилоскопія*, *амністія*; з французької мови запозичені такі терміни, як *анкета*, *арбітраж*, *паспорт* тощо. Багато запозичень з англійської, німецької мов. Однак поряд з запозиченими термінами у юриспруденції використовують і власне українські: *допит*, *злочин*, *свідок*, *позивач*, *позов*, *відповідач*, *очевидець* тощо.

2. Юридична термінологія насичена словами, що мають особливе юридичне значення, наприклад, *дознавач*, *безчинство*,

обшук, понятий, правник, хабарник, шахрай, злочинець, суд, суддя, словосполученнями викривальний доказ, документальний доказ, незаперечний доказ, неспростований доказ, аббревіатурами МВС, ДАІ, ОВС тощо. Вживаються від дієслівні іменники, не характерні для загального вжитку, наприклад, притягнення, призупинення, обвинувачення тощо. Більшість багатозначних слів визначає особливі юридичні поняття. Так, пом'якшити – зробити покарання менш суворим, стаття – певна частина тексту в юридичному документі, організатор – ініціатор злочину, епізод – частина злочинних дій тощо.

3. Юридичні терміни різні за структурою і можуть бути:

– однокомпонентними (*держжава, апеляція, право*);

– двокомпонентними, утвореними за моделями: «прикметник + іменник» (*безапеляційний вирок, кримінальний позов, неповнолітній злочинець*), «іменник + іменник» (*злочинність неповнолітніх, слід пограбування тощо*);

– багатокомпонентними, що складаються з трьох і більше слів (*безперервність судового процесу, атестація робочих місць, компенсація за невикористану відпустку, кодекс про сім'ю і шлюб*).

4. Серед юридичних термінів А. Піголкін, автор книги «Мова закону», виділяє загальноповживані; загальноповживані, які мають в нормативному акті більш вузьке, спеціальне значення; суто юридичні; технічні [2, с. 7].

Отже, юридична термінологія стрімко розвивається і є досить актуальною темою для подальшого вивчення. Використання юридичної термінології є необхідною умовою для фахівців з права.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. Проблеми і перспективи вивчення юридичної термінології / Н. Артикуца // *Право України*. – 1998. – № 4. – С. 56–57.

2. *Язык закона* / Под ред. А. С. Пиголкина. – М., 1990.

Секція 3
ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ
У ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Задорожна К. М., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Стратулат Н. В.*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ МОВИ
В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України (ст. 10), Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI «Про засади державної мовної політики», Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99.

У рішенні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення статті 10 Конституції України подано визначення державної мови: «Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя» [5].

Цим рішенням також підтверджено обґрунтованість підстав для надання статусу державної мови саме українській, а не якійсь іншій мові: «Конституцією України статус державної надано українській мові. Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено в Преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі». Намагання надати статус державної якійсь іншій мові – це політика руйнації держави України, розпалювання міжетнічної ворожнечі, порушення конституційного ладу [5].

Конституційний Суд України зробив вмотивований, обґрунтований висновок: «Таким чином, положення Конституції

зобов'язують застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб під час виконання ними службових обов'язків у роботі й діловодстві тощо, органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України» [5].

Отже, чинною Конституцією України, зокрема ч. 1 та 2 ст. 10, закріплено статус української мови як державної: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2]. Положення ч. 1 ст. 10 Конституції України треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (ч. 5 ст. 10 КУ) [5].

Щодо мови здійснення кримінального провадження, відповідно до ч. 1 ст. 29 Кримінального процесуального кодексу України воно здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Особа повідомляється про підозру у вчиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом [4].

Юриспруденція, як і будь-яка інша наука, оперує цілою низкою специфічних термінів і визначень, використовує значний фаховий словниковий запас, знання якого необхідно кожному

юристу, незалежно від його спеціалізації. Спеціалісти-правники займаються розробленням української правничої термінології, в чому їм активно допомагають українські лінгвісти. Але проблем і невіршених питань у цій сфері існує чимало.

Однією з таких проблем є розрізнення слів «кримінальний» і «карний». Російське слово «уголовный» має два переклади: «кримінальний» та «карний», і попри те, що офіційний правовий документ має назву «кримінальний кодекс», часто можна почути навіть від перших осіб в державі, не кажучи вже про народних депутатів, про те, що кодекс у нас «карний». Є невідповідність і в назвах органів. Так, «уголовная полиция» є «кримінальною поліцією» [1], а «уголовный розыск» – «карним розшуком». І знову ж таки – це встановлена практика застосування цих термінів [3].

Таких прикладів можливо навести чимало. Як зазначає Костенко Л., така невідповідність термінів спостерігається у господарському праві – російською мовою ця галузь має єдину назву «хозяйственное право», однак слово «хозяйственное» має два українських переклади – «господарське» і «господарче», і з кута зору лінгвістики називати право «господарчим» можна. Але є нормативно-правовий акт – Господарський кодекс України і державна установа – Господарський суд. Єдине російське слово «гражданское» також має два українські переклади: «громадянське» та «цивільне», і застосування їх залежить від тих понять, до яких вони відносяться. Так, «гражданское общество» є «громадянським суспільством», але «гражданское право» є «цивільним правом» [3].

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства назріли проблеми, без вирішення яких неможливий подальший повноцінний розвиток сучасної української літературної мови. Сучасні проблеми української наукової мови в юриспруденції є актуальними, своєчасними та передбачають науково-теоретичне та практичне переосмислення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. – Назва з екрана.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%EA/96-%E2%F0>. – Назва з екрана.

3. Костенко Л. Мовні аспекти юриспруденції / Л. Костенко // Юридичний журнал «Юстиніан». – Полтава, 2006. – № 2.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2012. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування [Електронний ресурс] // Конституційний Суд України. – 1999. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99/paran54#n54>. – Назва з екрана.

Немикін М. С., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ **Красницька А. В.**

ОСОБЛИВОСТІ ЯКОСТІ МОВЛЕННЯ

Словосполучення «*культура мови*» уживається в кількох значеннях. По-перше, це розділ мовознавства, який досліджує мовні норми і комунікативні властивості мови з метою її вдосконалення, по-друге, це володіння нормами усної та писемної літературної мови, а також уміння використовувати виражальні засоби мови в різних умовах спілкування відповідно до його цілей і змісту [1, с. 82].

Культура мови дає сумарну оцінку якості мови чи окремих її рівнів та аспектів. Розуміння одних якостей мови у сучасній науці більш чи менш склалося (правильність, точність, логічність, чистота), розуміння інших лише окреслилися (дієвість, естетичність, емоційність, змістовність). Окремі якості відомі з давніх часів, причому кожна епоха, кожна наука про національну мову вносила в цей розгляд щось своє [2, с. 79].

Чеські мовознавці виділяли три якості літературної мови: 1) стійкість, 2) ясну, точну, легку передачу найрізноманітніших відтінків; 3) оригінальність мови. М. Ілляш пропонує таку класифікацію комунікативних якостей мови: правильність, точність, логічність, чистота, багатство і різноманітність. Справжня культура мови передбачає володіння формами і стилями сучасної літературної мови згідно з метою і завданням спілкування [2, с. 85].

В українській лінгвістиці аналіз комунікативних якостей мови знаходимо у мовознавчих студіях Л. Булаховського. На думку вченого, у число критеріїв удосконалення мови входять гучні фрази, ясність, точність, багатство, естетичність. Гнучкість мови залежить від багатства, культивованих нею жанрів, від індивідуалізації застосованих стилів, від тих можливостей вибору мовних знаків і зразків суцільного виразу, який створює національний колектив своєю продукцією на різних ділянках уживаного ним слова. Секрет ясності викладу «криється в засобах організації думки – чіткості та послідовності панування опрацьованого матеріалу, в певності з якою подаються ті або інші факти та ідеї, в чутті того, що вже належить свідомості слухача або читача як відоме з попереднього світу, а тому не потребує нового зосередження на ньому уваги, в умінні висувати головне і планувати у відповідних ступенях залежності» [3, с. 115].

Загалом у працях українських мовознавців виділяються такі комунікативні якості культури мови, як правильність, чистота, багатство, доступність, краса мови.

Правильність мовлення – це дотримання літературних норм, які сприймаються мовцями як «ідеал» чи прийнятий зразок. Правильність вважається основою комунікативною

якістю мови. І в усній, і в писемній мові обов'язковим є дотримання лексичних, граматичних та стилістичних норм. Для усного висловлювання актуальним є дотримання орфоепічних норм, для писемного – орфографічних і пунктуаційних.

Точність – це відповідність мовленнєвих засобів мовленнєвій ситуації (змістові, меті, мовленнєвому рівню адресата). Точність мовлення досягається вмінням узгодити знання з матеріалу зі знанням мови, тобто вибрати найточнішу для певної ситуації форму відповіді чи розповіді.

Логічність тісно пов'язана з точністю, яка є попередньою умовою логічності. Логічним називається мовлення, яке забезпечує змістові зв'язки між словами і реченнями в тексті. Якщо точність мовлення пов'язана з лексичним рівнем, то логічність мовлення виявляється на синтаксичному рівні.

Чистота мовлення – це вживання елементів, які відповідають літературній мові. У чистому мовленні не використовуються діалектизми, варваризми, жаргонізми. Порушує чистоту мовлення надмірне вживання запозичених слів.

Виразність мовлення – це такі особливості його структури, які підтримують увагу та інтерес слухачів або читачів. Інтонація, логічний наголос, милозвучність створюють виразність на фонетичному рівні. Лексичними засобами виразності є емоційно забарвлені слова і вирази, епітети, метафори, порівняння тощо.

Багатство мовлення – це використання мовцями великої кількості мовних одиниць – слів, словосполучень, речень. Для ясного і чіткого вираження думок дуже важливо мати достатній запас слів. Сьогоднішня доросла освічена людина застосовує 6–9 тис. слів.

Доречність мовлення – це добір мовних засобів відповідно до цілей і мети спілкування. Так, слова, що створюють специфіку офіційно-ділового стилю не повинні фігурувати в публіцистичній розмові.

Отже, комунікативна ознака мовлення включає в себе багато чинників, серед них: ясність, естетичність, логічність, чистота, правильність.

Список використаних джерел

1. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – Київ, 1985.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. – Львів, 1990.
3. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. – 1984.

Поморянська Ю. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ **Лоцинська Н. В.**

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ В ПРАВОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Правове спілкування є необхідною частиною людського життя та важливим видом відносин між людьми. Цей процес дуже багатогранний та реалізується в різноманітних формах.

Складовим елементом будь-якої мовної комунікації, зокрема правової, поряд із власне мовним знаком є невербальний сигнал. Знання мови жестів і рухів тіла дозволяє не тільки краще розуміти співрозмовника, а й є запорукою успішних відносин.

Суттєво доповнюють мову юриста засоби невербальної комунікації: жести, міміка, пози, просторове розміщення сторін, різні засоби вокалізації мови (якість голосу, діапазон, тональність), темп мови, паузи, плач, сміх і та ін.

Серед невербальних засобів спілкування особливе значення має контакт очей (візуальний контакт). Працівникам правоохоронних органів часто треба «говорити» зі своїми співбесідниками «очі в очі», і навіть в деяких випадках просити їх також дивитися в очі, не відводячи їх.

Не повинно бути розходження між змістом висловлення і виразом очей, бо одні і ті ж слова при різному виразі обличчя і очей можуть набувати протилежного змісту. Як пише дослідник

А. В. Піз, «проводячи співбесіду уявіть, що на чолі вашого співбесідника знаходиться трикутник. Спрямовуючи свій погляд на цей трикутник, ви створюєте серйозну атмосферу, і інша людина відчуває, що ви настроєні по-діловому. За умови, що ваш погляд не опускається нижче очей іншої людини, ви зможете контролювати хід допиту за допомогою погляду».

Особливістю мови рухів тіла є те, що їх прояв обумовлений імпульсами нашої підсвідомості. Працівникам поліції, прокуратури чи судових органів знання особливостей мови рухів тіла допомагає розпізнавати істинність або неправдивість показань свідків і підозрюваних.

Важливу роль відіграють жести, що підсилюють, а інколи і замінюють собою окремі слова або фрази. Жестами можна ілюструвати повідомлення, замінити деякі слова («підійдіть», «сядьте», «до побачення» та ін.), виражати ставлення до мовного повідомлення («згоден», «не згоден», «попереджаю» та ін.), командувати (жести регулювальника дорожнього руху і т.д.).

Величезне значення в діяльності юриста має здатність володіння психотехнікою використання жестів і вміння їх «читати». Можна поділити всі жести, які використовуються в діяльності правоохоронних органів на групи:

1) ілюстратори, що підкріплюють мовне повідомлення, а саме: покажчики (палець, рух руки), піктографію – картинне зображення форми і розмірів предмета, ідеографію – рухів рук, що моделюють динаміку певної події (наприклад, рухи руки з ножем при ударі по тілу), відмашки – відбивають темп мови;

2) жести-омоніми замінюють слова «підійдіть», «сідайте», «привіт», «йдіть», «приберіть», «до побачення», «ура!», «почекайте», «погано», «не вірю», «жах!» тощо;

3) жести-команди. Цей різновид жестів передбачений, наприклад, при стройових шикунваннях («У шеренгу ставай!», «В колону ставай!» та ін.);

4) афектори руху, що відображають ставлення до дій і слів співрозмовника та емоцій, що виникли: згода, незгода, протест, співпереживання, осуд, попередження (рух вказівним пальцем), увагу та ін.;

5) регулятори – кивок головою, напрям погляду, цілеспрямований рух руками, які демонструють наміри: пропозиція

співрозмовнику помовчати, почекати, перервати свою промову, щось дати або передати і ін.

Серед елементів невербальної комунікації важливу роль відіграє поза людини. Вона чинить психологічний вплив на співрозмовника і видає ставлення до нього, ставлення до себе, рівень культурності і етичності, психічний стан, намір. Поза позначається і на сприйнятті слів, може відповідати їх реальному змісту .

Тому розумно приймати ту позу, яка точно розрахована на психологічний ефект, відповідний цілям мови. У загальному випадку вона спрямована свідчити про культуру, відповідальність, вимогливість до себе, повагу до співрозмовника, увагу до його слів. Ознаками її є сувора пряма посадка, нахилений трохи вперед корпус.

Хода може чимало сказати про людину і певним чином характеризує її психологію. Досить чітко відрізняється хода впевнених та невпевнених людей. Тому працівнику правоохоронних органів при виконанні професійних обов'язків слід намагатися оцінити роль своєї ходи в даній ситуації і обирати таку, яка підходить йому. Розуміючи психологічну значущість своєї ходи, слід її відпрацьовувати постійно і наполегливо.

Поняття невербальної комунікації полягає не тільки у вмінні інтерпретувати жести та міміку партнера і контролювати свою поведінку, а й розуміти психічну сутність поняття особистої території людини; національні особливості поведінки партнерів, їх взаємне розміщення під час бесіди; вміння дешифрувати значення використання допоміжних предметів. Зчитуючи невербальну інформацію співрозмовника і вміло підкреслюючи (або приховуючи) власну, юрист отримує унікальну можливість домогтися успіху в професійній сфері .

Список використаних джерел

1. Бенедіктова В. І. Про ділову етику і етикет. – М.: Інститут нової економіки, 1994.
2. Ладану І. Д. Майстерність ділової взаємодії. – М. : НТК «Менеджер», 1989.

3. Опальов А. В. Уміння поводитися з людьми... Етикет ділової людини. – М. : Культура і спорт, ЮНІТІ, 1996.

4. Піз А. Язык рухів тіла: як читати думки інших людей по їх жестах. – Нижній Новгород : Вид-во «Ай-Кью».

5. Васильев Н. Н. Технологии профессионального общения / Н. Н. Васильев, Е. Н. Васильева. – Вологда, 1996. – 226 с.

6. Еникеев М. И. Основы общей и юридической психологии. – М., 1996. – 433 с.

Тарасенко С. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Ознамець Г. О.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПРАВА

Функціонування української літературної мови залежить від стану мовної політики в державі, адже вона є частиною загальнонаціональної політики, пріоритетом якої є утвердження і розвиток української мови – головної ознаки ідентичності української нації.

Мовна ситуація на сучасному етапі ускладнюється наявністю на території України багаточисленних груп національних меншин, права яких мають бути захищені. Згідно з Законом України «Про освіту» від 05.09.2017 р., а саме статтею 7, яка стосується мовного питання. Зокрема у ній ідеться, що мовою освітнього процесу у навчальних закладах є державна мова, а особливості застосування мов навчання на кожному рівні освіти визначаються спеціальними законами. Разом з цим особам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах освіти, які відповідно до навчальної програми можуть здійснювати освітній процес кількома мовами (державною мовою, мовами

національних меншин, іншими мовами), викладати одну чи кілька дисциплін англійською та/або іншими мовами. Але лише українській мові надано статус державної. Намагання ж надати цього статусу будь-якій іншій мові – це політика руйнації держави України, розпалювання міжетнічної ворожнечі, порушення конституційного ладу.

Державна мовна політика на сьогодні має зосередитися на таких пріоритетних напрямках:

– Утвердження української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

– Вироблення дієвих засобів захисту від актів зовнішньої мовнокультурної експансії та публічної дискримінації української мови.

– Урегулювання питань пов'язаних з удосконаленням юридичної відповідальності за порушення законів, які регулюють питання використання державної мови.

Використання ж лінгвістичних знань охоплює різні сфери життя, зокрема і правового поля: законодавство, судочинство, нотаріат, діловодство, юридична наука й освіта, правова інформація, правова публіцистика. Без мови немає і не може бути правового регулювання. Майже півстоліття тому російський вчений О. С. Піголкін на основі узагальнення «особливих ознак правової мови» та висновків теоретиків різних країн у сфері теорії права зробив припущення про існування особливої юридичної мови. На думку О. С. Піголкіна, лише тісна співпраця вчених-юристів та лінгвістів здатна забезпечити успіх у дослідженні проблем мови права та юридичної термінології. Узагальнення, висновки, зроблені цим науковцем, стали хрестоматійними, і давно вважаються системою вимог до мови та стилю законодавчих актів. Цілком очевидно, що права без мови немає і бути не може, а мові права притаманні свої особливості і навіть закони, які і з'ясовують учені-мовознавці. Безперечно, і право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах правової системи, сім'ї, концепції, доктрини тощо.

Досить вагомий вплив на мову права має така особливість, як високий ступінь абстракції юридичних понять. Правові поняття і норми можуть бути виражені лише через мову. Мова є

єдиним «робочим інструментом» юриста, інструментом, який має досить добре бути пристосованим для роботи з «робочим матеріалом», тобто з системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування.

Питання юридичної техніки привертало увагу теоретиків права протягом тривалого часу. Дослідженням цієї проблематики займалися такі сучасні вітчизняні вчені, як Н. Артикуца, І. Біла, В. Головченка, Ж. Дзейко, А. Іванова, В. Ковальський, О. Копиленко, П. Робінович, М. Хавронюк, Г. Шмельва та ін. Серед сучасних зарубіжних науковців проблеми законодавчої техніки досліджені у працях В. Баранова, Н. Власенка, В. Краббе, Д. Керимова, А. Нашиц, А. Піголкіна, В. Сирих, Ю. Тихомирова та ін. Проблема мови права не тільки не втрачає з плином часу своєї актуальності і значущості, але й набуває нового теоретичного та практичного бачення як для правознавства, правотворчої, правозастосувальної та правоохоронної діяльності, так і для мовознавства в цілому, стилістики, герменевтики, текстології, термінознавства, теорії комунікацій, риторики, лексикографії тощо.

Мові права у цілому властиві такі ознаки: офіційність; повнота; раціональна стислість; системність; логічність; об'єктивність; вмотивованість; однозначність; достовірність; зобов'язувально-інформативний характер; зрозумілість, точність і визначеність; нейтральність; стандартизованість; сталість; нормативність мовних засобів тощо.

Культура законотворчості неодмінно передбачає чітке дотримання професійного стилю та мови закону, але разом із тим забезпечує його простоту, зрозумілість, доступність для широких верств населення. Важко переоцінити значення стилю і мови закону, адже навряд чи можна визначити яку-небудь іншу сферу суспільної практики, де нелогічно побудована фраза, розбіжність між думкою та її текстуальним виразом призводить до різноманітних порушень. Неточність понять і формулювань законодавства, невизначеність використаних термінів породжують численні зміни нормативно-правових актів, а різноманітність тлумачення призводить до спотворення змісту закону, неправильного його застосування.

Мовні вимоги до якості закону пов'язані з двома основними функціями його мови. По-перше, вона відбиває волю законодавця, об'єктивує. По-друге, мова закону доводить згадану волю до відома учасників суспільних відносин – «користувачів» закону.

Серед основних вимог до якості закону важливе місце посідають ті, що стосуються саме його мови. Так, закони, що фіксують права людини, установлюють відповідальність за правопорушення, у жодному разі не мають бути неякісними. Точність, чіткість формулювань, правильність мови закону є необхідними передумовами правильності його розуміння та, відповідно, застосування. Мовні вади спричиняють неоднаковість застосування положень закону, відтак мають наслідком порушення прав, зокрема принципу рівності перед законом, закріпленого Загальною декларацією прав людини. Неясність закону спричиняє підміну законодавця органами виконавчої та судової влади, що вимушені вдаватися до розширювального чи звужувального тлумачення. Незрозумілість кримінального закону, крім іншого, порушує принцип винної відповідальності і зводить нанівець правило, за яким незнання закону не звільняє від відповідальності, адже навіть належно опублікований закон неможливо дійсно «знати», якщо його положення є неясними, неоднозначними.

Отже, знання й навички лінгвістичних особливостей мови права допоможуть законотворцю кваліфіковано, на наукових засадах розв'язувати наявні у сучасному законодавстві численні мовно-термінологічні проблеми, адже від того, як вони вирішуватимуться, залежить не лише якість окремого законодавчого тексту, а й ефективність законодавства і законодавчого регулювання в цілому.

Тамілова Я., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Клименченко С. Д.*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сьогодні Україну можна вважати європейською країною, але, на жаль, навіть не кожен політичний діяч досконало володіє державною мовою.

Фундаментальними причинами низької культури усного мовлення є порушення системи вимог, регламентування, значний вплив суржику й недостатнє знання засад літературної вимови. Тому надзвичайно важливим залишається питання проблеми культури мовлення у суспільстві.

Професія поліцейського, як знавця юриспруденції та захисника публічного порядку, передбачає виступи на конференціях перед значною кількістю слухачів і телеглядачів, активне спілкування з громадянами України та іноземцями, розмова із суспільно небезпечними людьми. Саме тому культура мовлення кожного працівника Національної поліції повинна бути на доволі високому рівні, адже від цього залежить те, як співрозмовник відреагує на Ваше прохання, Ваш правовий припис.

Культура мовлення – це сукупність таких якостей, які найліпше впливають на адресата з урахуванням реальної ситуації, поставленої мети, передбачених завдань: точність, зрозумілість, чистота мови, багатство й розмаїтість, виразність, правильність. Для того, щоб покращити власну культуру мовлення видається доцільним дотримуватися таких умов. По-перше, заздалегідь підготуватися до спілкування: скласти план майбутньої розмови (промови), зібрати та систематизувати матеріали з предмета спілкування, умотивувати аргументи на користь своєї позиції та спробувати передбачити контраргументи іншої сторони. По-друге, навчитися орієнтуватися в ситуації та встановлювати контакт із співрозмовником. Надзвичайно важливо дбати про створення

сприятливої для ненапруженої розмови атмосфери спілкування. Наприклад, продемонструйте свою повагу, доброзичливе ставлення та увагу до співрозмовника, уникайте будь-якої критики, зверхності та негативних оцінювань.

По-третє, під час обговорення питання (проблеми) варто дотримуватися лаконічності, доступно викладати свою інформацію, уважно вислуховувати співрозмовника та дотримуватися правил живомовного етикету, незважаючи на те, наскільки експресивно й негативно Вам відповідали.

Найбільш важливим є вміння аргументувати свою позицію, тобто навести влучні та переконливі логічні докази. Для того, щоб прийняти правильне рішення, потрібно запропонувати декілька власних варіантів вирішення проблеми, після чого уважно вислухати висновки співрозмовника та обрати найбільш влучний, такий, який задовольняє обидві сторони, варіант.

Під час спілкування із суспільно небезпечними людьми слід враховувати психологічні аспекти співрозмовника, спробувати визначити його настрій та вирахувати майбутні дії, які можуть становити загрозу суспільству. Поліцейський має володіти комунікативною професійно орієнтованою компетенцією. Надзвичайно важливим елементом під час розмови з такою особою є вміння не виказувати ні найменшої роздратованості, страху, в будь-якому випадку триматися впевнено.

Отже, щоб бути зразковим, мовлення має характеризуватися такими найважливішими ознаками:

- змістовністю (розкриття суті висловлювання);
- логічністю (послідовне викладення думки);
- точністю (відбір мовних засобів, що найбільше відповідають висловлюваному змісту);
- унормованістю (дотримання норм літературної мови);
- доречністю та доцільністю (використання мовних засобів відповідно до мети висловлювання та умов спілкування);
- помірною емоційністю.

Тому високу культуру мовлення поліцейського визначає досконале володіння літературною мовою, знання її норм у процесі спілкування.

Сарібекян Ю. А., курсант навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Галій М. С.*

ЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАТЬ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

З відомих усім причин протягом багатьох років українська термінологія взагалі (і юридична зокрема) не мала змоги розвиватися самостійно. Упродовж цього часу судочинство велося переважно російською мовою. З набуттям Україною статусу незалежності, запровадженням закону України «Про засади державної мовної політики» [1] юридична практика переходить на державну мову. У зв'язку з цим виникає ряд проблем, пов'язаних з перекладом та тлумаченням російських термінів і застосуванням їх на практиці.

На сучасному етапі розвитку правової держави однією з найважливіших проблем постає проблема вивчення юридичної термінології, її правильне використання професійними юристами, а також проблема умов її раціонального використання.

Питання про те, чи є мова права особливою мовою і чи є ця спеціальна мова внутрішньо єдиною, складають одну з традиційних областей досліджень правової лінгвістики в науці.

Так як мова права є невіддільною частиною правової системи з її традиціями, особливостями логіки і функціями, то особливості цієї мови природним чином впливають з особливостей самого права, серед яких, по-перше, наводяться наступні:

– високий ступінь абстракції юридичних понять. На відміну від спеціальних областей, як, наприклад, техніки або природознавства, де терміни позначають конкретні предмети і можуть бути зображені принаймні графічно, що дозволяє досить легко визначити зміст поняття і співвіднести це поняття з його мовним позначенням, мова права виражає абстрактні поняття і зв'язки між ними;

– тісний зв'язок мови і права. Правові поняття і норми можуть бути виражені лише за допомогою мови. Вона є єдиним «робочим інструментом» юриста, інструментом, який повинен бути добре пристосований для роботи з «робочим матеріалом», тобто з системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування.

Таким чином, мова права повинна бути, з одного боку, єдиною, щоб забезпечити єдність всередині правової системи. З іншого боку, вона повинна бути застосована для різних цілей, тобто в різних сферах юридичної діяльності.

Існують різні думки про те, наскільки мову права можна вважати єдиною. На користь цього припущення свідчить той факт, що юристи, тобто основні носії цієї мови, отримують однакову освіту на основі єдиної мови. Крім того, у всіх галузях права мова юридичної практики спирається на єдину мову закону. Аргументом проти цього твердження можуть служити різні критерії, за якими мову права можна структурувати. Це і відмінності між правовими інститутами, в яких засобом комунікації є мова права, і різні рівні знань і компетентності учасників цієї комунікації, і безліч способів комунікації (наприклад, усна або письмова) та інші аспекти. Багато робіт останніх років спиралися на запропоновану В. Отто класифікацію «шарів» юридичної мови, тобто його внутрішньої структури: *мова законів*: загальні, абстрактні правові норми, призначені законодавцем як для фахівців, так і для не-юристів; *мова судових рішень*; *мова юридичної науки і експертиз*: коментарі та обговорення спеціальних питань фахівцями для фахівців; *мова відомчого письмового спілкування*: формуляри, пам'ятки, порядку тощо; *адміністративний жаргон*: неофіційне обговорення спеціальних і неспеціальних питань фахівцями. Ці «мовні шари» відрізняються один від одного мірою необхідності точного, докладного і короткого вираження понять у мові [2].

Важлива характеристика юридичних термінів – це їхній тісний зв'язок зі світоглядом та ідеологією панівного класу з різними політичними та юридичними теоріями, суспільними традиціями, правовим досвідом. Термін, що твориться й функціонує в правознавстві, не обов'язково фіксується в законах, проте має власне науковий характер (нормотворчість, правосвідомість, правова система, диспозиція правової норми). У науковій літературі, яка відображає процес творення правового знання, такий юридичний термін може мати кілька наукових

формувань, які представляють різні наукові підходи й школи, різні аспекти потрагування того самого правового поняття.

Сучасне термінознавство характеризує диференційні властивості терміна, які загалом відрізняють його від загальноновживаних слів: системність, точність, прагнення до однозначності, відносна незалежність від контексту, наявність дефініції, офіційність, стандартизованість, лаконічність, суворона нормативність, стилістична нейтральність, відсутність експресивності, коректність.

Отже, можна зробити висновок, що кожен юрист сьогодні має мати високий рівень знання української мови, мови права. Бо мова права є невіддільною частиною правової системи. Крім того, правові поняття і норми можуть бути виражені лише за допомогою мови.

Список використаних джерел

1. Про засади державної мовної політики [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>. – Назва з екрана.
2. Мущина М. М. Про правову лінгвістику [Електронний ресурс] / М. М. Мущина. – Режим доступу: <http://www.lexis-asu.narod.ru/other>. – Назва з екрана.

Душин Б. В., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства *Ялова О. В.*

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ КОМУНІКАТИВНИЙ ЗАСІБ ДЛЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Комунікативні якості, мовна культура потрібні будь-якому професіоналові, але особливо гостро це питання стосується працівників правоохоронних органів. Професійно важливими якостями є контактність, відкритість, культура поведінки та спілкування, наявність адекватного іміджу. Співробітники правоохоронних органів є безпосередніми

представниками державної влади, з якими громадяни мають пряме спілкування. Саме правники, юристи першими дають оцінку різноманітним антидержавним кримінальним діям відповідно до вимог закону та реагують на них. Тому будь-яке порушення загальноприйнятих морально-етичних норм працівниками правоохоронних органів зазнає суворого осуду і належної реакції громадськості. Це свідчить про те, що образ правника, правоохоронця, юриста має бути сформований з урахуванням таких якостей, як освіченість, майстерність, професійний досвід, моральна зрілість, зразкова поведінка, мовна культура. У жодному випадку працівник правоохоронних органів не повинен бути зверхнім, різким, зухвалим; жодним рухом, поглядом, а тим паче, словом не принижувати людську гідність громадян.

Безперечно, кожному поліцейському потрібно засвоїти мовну культуру, усвідомити, що без високого рівня культури мовлення професіоналом стати просто неможливо. А кожен з тих хто йде в поліцію, хоче стати професійним правоохоронцем і отримати вище службове звання. Культура спілкування не унаслідується, не програмується генетично. Засвоєння норм спілкування – наслідок виховання. Поліцейського необхідно навчити спілкуватися. У складних умовах сучасного життя покладатися на стихійний вплив обставин щодо роботи з працівником, як суб'єктом спілкування було б великою легковажністю, яка ще не подолана. Письмова діяльність поліцейського вимагає неабияких знань державної мови. Невірно або з помилками написаний текст, записка, протокол, рішення будуть причиною непорозумінь та неповаги з боку колег, звичайних цивільних людей. І письмова діяльність і публічне мовлення правоохоронця підлягають певній традиції. Це завжди ділова або публічна мова. Вона є стислою і завжди по суті. Кожне слово зважене і має своє власне місце. Механізм дії психологічної культури юриста, тобто важелі, за допомогою яких психологічна культура втілюється у його практичну діяльність, – це насамперед мислення і мовлення.

Мислення правоохоронця спрямоване на усвідомлення права й реалізацію його норм. У психологічній літературі мислення поділяється на теоретичне і практичне. Юрист повинен розвивати обидва види мислення, щоб активізувати творчий

пошук, професійні дії. Але перешкодою творчій діяльності поліцейського може бути осуд керівників, невпевненість у результатах тієї чи іншої справи. У таких випадках механізм мислення юриста буде «деформований», оскільки його думка залишиться невисловленою. Думки передаються за допомогою мовлення, яка буває, як відомо, внутрішньою і зовнішньою. Зрозуміло, що внутрішнє мовлення людини передує зовнішньому, тобто слову. Проте юрист працює в таких умовах, коли зовнішнє мовлення не завжди повинно виражати думку чи внутрішнє мовлення. Це позитивний результат його психологічної культури, хоча зміст вираженої думки характеризує ступінь розвитку загальної культури людини.

Поліцейський у правоохоронній роботі з громадянами повинен дотримуватися такої послідовності: усунути психологічний бар'єр між собою і співрозмовником, оволодіти ситуацією, психологічно вивчити співрозмовника, здійснити певну психологічну настанову. Наприклад, щоб затримати правопорушника, не обов'язково застосовувати засоби примусу (фізичну силу, спеціальні засоби, вогнепальну зброю). Якщо поліцейський буде мати високий рівень культури мовлення, то на правопорушника можна вплинути так, щоб він не чинив супротив, а виконав всі законні вимоги поліцейського). Так, початок розмови поліцейського з правопорушником, свідком, потерпілими чи іншими учасниками справи пов'язаний з певною психологічною незручністю, яка виникає з різних об'єктивних та суб'єктивних причин. Високий рівень психологічної культури допомагає поліцейському подолати цю незручність, не виявляючи при цьому свого надмірного зацікавлення.

Поліцейський повинен відчувати, коли ініціатива має непомітно перейти до нього. Причому варто звернути увагу на темп такого переходу, його виваженість. Упевнившись в надійності оволодіння ситуацією, поліцейський повинен приступити до психологічного вивчення співрозмовника. Суть його полягає у виявленні психічних особливостей громадянина, хоча таке вивчення стихійно розпочинається з першого погляду. Йдеться про активне вивчення, в результаті якого з'ясовується тип нервової системи, рівень мислення тощо. Це допоможе поступово підготувати співрозмовника до запланованої розмови через навідні запитання й очікувану вичерпну відповідь.

Отже, культура мовлення для «нового поліцейського» відіграє важливу роль в становленні професійних якостей правозахисника. Кожний поліцейський має вдосконалювати свої вміння в складанні юридичних документів та найважливіше – вдосконалювати вміння вести розмову з громадянами.

Скалацька Т. І., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Красницька А. В.*

ЛІНГВІСТИКА – ПСИХОЛОГІЯ – ПСИХОЛІНГВІСТИКА – ПСИХОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ. МОВЛЕННЯ ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ

Лінгвістика вивчає закони функціонування і розвитку мовної системи як явища людської культури, займається проблемами класифікації мов народів світу та їх порівняльної характеристики, стилістики, частин мови, структури речень тощо. Лінгвістика – самостійна наука про мову як про основний засіб комунікації між людьми. Завдання лінгвіста – не стільки вивчити мову, скільки пояснити принципи її роботи, виявити, яким чином її особливості – вимова, граматики, алфавіт – впливають на людей і суспільство, які нею розмовляють [1, с. 5].

Розглянута галузь науки може припускати дослідження мов за допомогою широкого спектру методів: спостереження, статистики, формулювання гіпотез, експериментування, інтерпретації [1, с. 6].

Унікальність лінгвістики в тому, що її суб'єкт (вчений) водночас може бути також і об'єктом дослідження – у контексті пізнання себе, свого мовного стилю, особливості особистісного сприйняття промов і текстів тими чи іншими діалектами [1, с. 8].

Лінгвістика як складна дисципліна включає в себе кілька напрямків науки. За однією з поширених класифікацій лінгвістика може бути: теоретичною, прикладною, практичною.

Перша галузь лінгвістики передбачає побудову різних гіпотез, концепцій, теорій. Друга – рішення практично важливих завдань за допомогою наукового інструментарію, яким володіє фахівець відповідного профілю. Третя галузь лінгвістики – це сфера експериментування: в рамках неї вчені знаходять підтвердження або спростування гіпотез і концепцій, що розробляються на рівні теоретичної області даної дисципліни [1, с. 10].

Психолінгвістика – розділ психології, який основну увагу зосереджує на дослідженні мовлення як діяльності з визначенням його цілей, мотивів, дій, результатів; мовлення в процесі його породження та розуміння, тобто переходу від внутрішнього плану до зовнішнього та навпаки. Однією з проблем психолінгвістики виступають індивідуально-типологічні відмінності в мовленні, особливості мовлення й свідомості залежно від структурних ознак певної мови [2, с. 15]. Мову та інтелект, зв'язок між мовою і мисленням, вплив на свідомість за допомогою мови, загальні закономірності розвитку мовлення в онтогенезі, формування мовної свідомості, функціонування мовної особистості вивчає психолінгвістика. Як наука вона виникла порівняно недавно, проте вже посіла належне їй місце серед інших наук завдяки власній міждисциплінарності, новітнім підходам та результативності досліджень.

З огляду на такий підхід завданнями психолінгвістики слід вважати:

- розроблення загальних теоретичних моделей породження і сприйняття мовлення;
- вивчення імовірнісної структури мовленнєвих процесів;
- дослідження вербальних асоціацій;
- визначення факторів розпізнавання мовлення;
- дослідження та опис дитячого мовлення;
- вивчення проблем психолінгвістики тексту;
- розроблення загальнотеоретичних проблем етнопсихолінгвістики та проблем мовленнєвого впливу;
- дослідження феномена мовної особистості [1, с. 8–9].

Психологія мовлення – це розділ загальної психології, який вивчає співвідношення мовлення із мисленням,

сприйманням, пам'яттю, іншими психічними явищами; зв'язок властивостей особистості з особливостями мовленнєвої дії.

Проблема психологічних особливостей мовлення, його ролі у спілкуванні та формуванні свідомості є важливим розділом психології. За допомогою мовлення люди обмінюються думками, передають свій настрій, почуття, досвід тощо. Але для того, щоб здійснити мовне повідомлення, необхідна наявність спільних, однакових засобів та правил передачі думок. Усе це забезпечується завдяки мові [4, с. 67].

Говоріння розглядається як самостійна діяльність із характерними компонентами. Його потреба, мотив, мета – «щось сказати один одному». Мовленнєвий вираз програмується і реалізується тим, хто говорить. Предмет говоріння – висловлення думки, продукт – відповідна дія інших людей.

О. О. Леонтьєв вважає, що мовленнєва діяльність має місце рідко, лише у ситуаціях, коли мета діяльності – породження висловлення, коли мовлення самооцінне (опанування іноземною мовою). В інших випадках використання мови передбачає немовленнєву мету, і тоді мовлення – не самостійна діяльність, а сукупність мовленнєвих дій, підпорядкованих меті власне діяльності. Так, коли учитель звертається до учня, його мета – пояснення матеріалу, а мовлення – засіб досягнення цієї мети [5, с. 34].

Під мовленнєвою діяльністю розуміється ситуація, коли для спілкування з іншими людьми людина використовує мовлення. Існує кілька видів мовленнєвої діяльності:

- говоріння – використання мови для того, щоб щось повідомити;
- слухання – сприймання змісту мовлення;
- листування – фіксація змісту мови на папері або в електронному вигляді;
- читання – сприймання зафіксованої на папері або на електронних носіях інформації [6, с. 8].

Список використаних джерел

1. Лайонз Дж. Язык и лингвистика / Пер. с англ. – М. : УРСС, 2004. – 320 с.
2. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. / С. І. Куранова. – 2012. – 208 с.

3. Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. / М. Й. Варій. – Київ : Центр учб. літ., 2009.
4. Маслов Ю. С. Введение в языкознание / 2-е изд. – М. : Высшая школа, 1987 – 272 с.
5. Общее языкознание / Под общей ред. А. Е. Супруна. – Минск : Вышэйшая школа, 1983. – 456 с.
6. Перетрухин В. Н. Введение в языкознание. – Воронеж

Брегін Т. В., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ **Красницька А. В.**

МОВА ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ НАРОДУ

Мова – основний комунікаційний засіб людини. За допомогою мови ми висловлюємо свої думки, мова дає нам можливість спілкуватись. Мова, безумовно, впливає і формує свідомість людини.

Сучасні мови разом із народами носіями цих мов пройшли довгий, часом тернистий шлях у своєму розвитку. У кожного народу – своя мовна картина світу, тобто в мові виявляється ментальність, і водночас мова формує, забезпечує оригінальний, неповторний погляд на світ представників різних народностей.

Універсальні, загальні закони людського мислення не заперечують, а навпаки, підтверджують існування конкретних етнічних мовних картин світу, специфіку сприймання кожним народом навколишнього світу й відображення цього сприймання в певних комплексах понять та у відповідних психолінгвальних діях. Саме через мову ми здатні усвідомлювати себе і навколишній світ [1, с. 190].

Одним із визначальних чинників зростання авторитету української мови є формування національнo-свідомої еліти.

Українська мова сьогодні – це лише засіб спілкування українського народу, через мову відбувається процес самоідентифікації українців. Національна самоідентифікація

певною мірою залежить від значення рідної мови для особистості, від частоти її використання під час спілкування, адже слово розкривається через особистість [2, с. 114].

Без мови взагалі не може існувати людське суспільство. На певному етапі розвитку суспільства виникає письмо, яке поширює функціонування мови у часі та просторі. Мовою, закріпленою в знаках письма, користуються не лише тоді, коли вона висловлена, а й набагато пізніше, отже, функціонування такої мови не обмежено в часі. На основі писемної мови в процесі історичного розвитку суспільства виникає літературна мова. Літературною називають унормовану мову.

Українська мова, як окрема почала формуватися у XIV столітті, виділившись із східнослов'янської мовної спільності (давньоруської мови). Тому близькоспоріднені з українською мовою – це російська та білоруська.

Мова виражає єдність держави. В національній державі ототожнюються держава, нація і мова.

Одним із найвищих виявів самоутвердження нації є державний статус її мови, який законодавчо забезпечує її функціонування в усіх без винятку сферах суспільного життя. Цей статус має бути закріплений в Основному Законі держави – Конституції.

Державною мовою буває переважно мова корінного населення країни. В однонаціональних державних утвореннях про цей статус мови часто навіть не згадується, позаяк це нормальне явище. Воно настільки ж природне, як певний ландшафт чи клімат країни. В підневільних та в багатонаціональних країнах питання державності мови є однією з найскладніших суспільно-політичних проблем. Коли, наприклад, у 1883 році була dokonana спроба поновити в Хорватії в ролі державної угорську мову, це викликало збройне повстання, й угорському урядові довелося відмовитись від своїх намірів. Кривавими конфліктами супроводжувалося запровадження гінді як державної мови Індії після звільнення цієї країни з-під англійського колоніального панування. Коли після прийняття «брежнєвської» конституції почали «приймати» конституції союзних республік, то до них не було включено статтю про державність мов. Це викликало обурення і масові протести у Грузії і Вірменії. Внаслідок цього в останні

доперебудовні роки в СРСР серед «ста тридцяти рівноправних» мов дві мали статус державних [2, с. 54–56].

Мова – це магічне дзеркало, невичерпний засіб спілкування. У мові відображено життєвий досвід, сприйнятий людством від давнини до сучасності. При цьому мова відображає не тільки матеріальний (видимий) світ, а й внутрішній (невидимий). Наші моральні переконання формуються на основі моральних понять та ідей, що пізнаються завдяки мові. Чим краще ми опановуємо мову, тим досконалішим стає наше мислення, бо мова і мислення нероздільні. Вбираючи в себе знання, відображені в мовленні, людина вибудовує власний внутрішній світ, формує себе як особистість [3, с. 77–79].

Значення мови розуміли ще стародавні римляни. Вони говорили: «Чия влада, того й мова. Чия мова, того і влада».

Мова належить до так званих вторинних систем. Вона існує не сама по собі, а в людському суспільстві, похідним від якого вона є. Водночас мова – один із факторів самоорганізації суспільства і невід’ємна ознака таких спільнот, як рід, плем’я, народність, нація.

Мова існує у свідомості членів суспільства, реалізується в процесах мовлення і «консервується» в результатах цього мовлення (у сказаному, написаному). Тому доля мови залежить від кожного з мовців.

Мова – засіб самопізнання народу, форма існування надбудови в усіх її виявах. «Мова – дім духу» (М. Гайдегер). «Мова є річище, яким дух може котити свої хвилі з твердою впевністю, що джерела, до яких вони його підводять, ніколи не висохнуть» (В. фон Гумбольдт).

Мова – найважливіший засіб спілкування людей, тобто засіб вираження і передавання думок, почуттів, волевиявлень. У цій ролі людська мова має універсальний характер: нею просто передати все те, що виражається, наприклад, мімікою, жестами, морським зводом чи дорожніми знаками, тоді як жоден із цих засобів спілкування не може конкурувати у вираженні з мовою.

Мова – це засіб формування, оформлення та існування думки: без називання нема думання, осмислення реальності. «Ми не лише говоримо якоюсь мовою, ми думаємо, ковзаючи

вже прокладеною колією, на яку ставить нас мовна доля» (Х.Ортега-і-Гассет) [4, с. 28–30].

Мова – система знаків, матеріальних за своєю природою і соціальних за змістом та функціями. Кожен елемент мови має свою значимість лише в єдності та взаємозв'язку з іншими елементами.

Мова – явище суспільне. Вона виникає, розвивається, живе і функціонує в суспільстві.

Мова – не тільки витвір історії суспільства, але й активний чинник цієї історії: не тільки об'єкт, а й суб'єкт історії.

Мова – це характер народу. В ній відбито його національні звичаї, побут нахили. Мова – це історія народу. Від найдавніших часів наші предки залишили в мові свої глибокі сліди. У мові відбивається і пам'ять народу, бо майбутнє виростає з минулого.

Мова – це дзеркало навколишнього світу, яка відображає дійсність і створює свою картину світу, специфічну й унікальну для кожної мови і, відповідно, народу, етнічної групи, мовного колективу, що користується даною мовою як засобом спілкування. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар'єр культурний. Існують так звані національно – специфічні компоненти культур, тобто саме те, що і створює проблеми міжкультурної комунікації.

Мова – скарбничка культури. Вона зберігає культурні цінності – у лексиці, у граматиці, у прислів'ях, приказках, у фольклорі, у художній і науковій літературі, у формах письмового й усного мовлення/

Мова – могутнє суспільне знаряддя, що формує людський потік в етнос, що утворює націю через збереження і передачу культури, традицій, суспільної самосвідомості певного мовного колективу.

Список використаних джерел

1. Абрамович Семен Дмитрович, Чикарькова Марія Юрївна. Риторика : навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. – Л. : Світ, 2001. – 240 с.

2. Коваленко С. Сучасна риторика : навч.-практ. посіб. – Т. : Мандрівець, 2007. – 184 с.

3. Мацько Л. Риторика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Київ : Вища школа, 2003. – 311 с.

4. Сагач Г. Риторика : навч. посібник для серед. і вищих навч. закл. України / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Ін Юре, 2000. – 565 с.

Лось Ю. Р., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Ознамець Г. О.*

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗНАННЯ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Мова – головний інструмент, за допомогою якого здійснюється робота правника, причому всі її аспекти: законотворча, правозастосовна, правоохоронна тощо. Професійна діяльність юриста взагалі неможлива без володіння законами мови й мовлення, адже йому доводиться виступати публічно (у ролі слідчого, експерта, доповідача, прокурора, судді, адвоката) [4, с. 13].

Мова – це першоелемент права. За допомогою мови складаються правові норми, створюються закони. Мова правника підпорядкована не тільки загальноприйнятим лексико-граматичним правилам, а й вимогам законодавчої техніки, потребам і специфіці юриспруденції.

Мова – найважливіший об'єднувальний суспільство чинник, що дозволяє йому самовизначитися, усвідомити й встановити культурну своєрідність, відмінність від інших. Мова є головним комунікаційним інструментом у налагодженні економічних, політичних, правових відносин.

Мова в діяльності юриста виступає як носій інформації і як засіб впливу. Дія за допомогою мови буває різних типів: вплив людини на людини, людини на групу осіб, людини на аудиторію. Мовленнєва діяльність працівника праці – це головним чином вплив людини на людину і людини на групу.

Мова – це унікальне явище життя і професійної діяльності людини. Вона чітко визначає її національний характер, інтелектуальні і естетичні інтереси; виявляє ділові якості; свідчить про загальний розвиток особистості. Тож знати мову народу, серед якого живеш, – ознака культури й освіченості; знати рідну мову – священний обов’язок; грамотно й етично слугуватися мовою фаху – норма професійного буття. Великий вчений Іван Огієнко писав: «Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організування» [1, с. 12].

Мова становить фундамент професіоналізму майбутніх правників. Вона є базою здобуття фаху у вищому навчальному закладі і основним засобом подальшої професійної діяльності.

Мова у професії юриста має велике значення. Щоб мова правників була бездоганною, треба знати основне правило: це – професійна достеменність і мовна норма (нормативність). Ці два важливі компоненти взаємозв’язані.

Українська мова відіграє велике значення для юристів. На практиці юристів важливе значення надають підготовці промови до людей, з якими мають працювати ці майбутні фахівці. Підготовлена промова використовується повсюди: підготовлені відповіді на запитання, виступи на процесах, продуманий монолог у бесіді, на допиті і т. ін. Попередня робота над змістом і формою майбутньої мовної комунікації необхідна для всіх правників.

Проблема юридичного аспекту мови, зв’язків мовознавства з юриспруденцією є актуальною, і є предметом досліджень як мовознавців, так і юристів.

Оскільки мова юриста має певне суспільне значення, до неї пред’являються підвищені вимоги, ігнорування яких може негативно вплинути на професійний авторитет особи. Точність та лаконічність мовлення юриста досягається завдяки використанню логічних законів і форм мислення [3, с. 33].

Перед багатьма юристами постає проблема правильного підбрання слів для необхідного вираження думки. Звісно, тоді і виникає порушення мовних норм.

Юридична лінгвістика – це міждисциплінарна наука про роль і функції мови в юридичній теорії та практиці. Об’єктом юридичної лінгвістики є мова, яка функціонує в царині

юридичної науки й освіти, правотворчій, правозастосовній практиці й судочинстві [1, с. 33].

Юристи повинні дотримуватися точності, науково-обгрунтованості у використанні мови у своїй професії.

Проект будь-якого нормативного акта перед офіційним затвердженням обов'язково повинен проходити спеціальне мовне й стильове редагування; юристи й філологи повинні регулярно проводити науково-практичні заходи для обговорення актуальних питань, адже мовна компетентність у будь-якій сфері юрисдикції позитивно впливає як на долю окремої людини, так і на правосвідомість та правову культуру суспільства загалом [1, с. 697].

Зважаючи на всю теоретичну й практичну значимість проблеми, пов'язаної із кваліфікацією специфічної природи юридичної мови, вона повинна стати окремим об'єктом дослідження в лінгвістичній науці. Необхідна тісна взаємодія лінгвістів і юристів у сфері законотворчості й застосування.

Сьогодні проблематика праць з юридичної лінгвістики розширилася: досліджуються природа, функції та специфіка мови права, жанрово-стилістичні різновиди мови законотворчості та судочинства. У центрі уваги й історія мови юриспруденції, а саме: термінологія, лексикографія, текстологія та стилістика. Набуває розвитку порівняльне юридичне мовознавство, судова лінгвістика.

Крім того, престиж правової професії вимагає глибокої правничої підготовки; бездоганного знання професійної мови і традицій національної мови.

У структурі спілкування юристів виділяють комунікативну сторону спілкування, яка полягає в обміні інформацією між людьми. Комунікативна сторона спілкування – це власне сам процес обміну інформацією між людьми, який здійснюється за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації. Вербальна комунікація передбачає використання мови з її багатого фонетикою, лексикою, синтаксисом. Мова є однією з найбільш яскравих відмінних індивідуальних особливостей людини; найважливішим інструментом професійного спілкування; формою існування мови.

Важливого значення у діяльності юриста набула письмова мова, як найбільш складний вид монологічного висловлювання,

який потребує точного знання предмета викладу, правильного використання лексико-граматичних кодів мови.

Мова (усна або письмова) може цікавити слідчого, суддю і як об'єкт ідентифікації суб'єкта з усіма особливостями (звук, почерк, інші ознаки). Як справедливо зазначається, мова учасників спілкування з юристом часто буває стилістично неорганізованою, як правило, може містити надлишкову інформацію.

Кожен юрист повинен у процесі спілкування вміти не тільки говорити, але і як би з боку чути себе, оцінюючи переконливість, зрозумілість, дохідливість власних висловлювань, доречність вживання різних мовних і немовних форм комунікації, ступінь емоційного забарвлення мовлення, виразність своєї мовної поведінки [2, с. 697].

Список використаних джерел

1. Кисляк Л. Н. Проблеми та перспективи вдосконалення мови права.

2. Ануфрієва Н. Д. Навчальний переклад як засіб попередження інтерференції української мови у процесі вивчення мови спеціальності.

3. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи.

4. Лисенко О. А. Українська мова (за правознавчим спрямуванням) / О. А. Лисенко, В. М. Пивоваров, Л. М. Сідак, О. А. Шумейко.

Куліш І. І., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ ***Красницька А. В.***

ЗВ'ЯЗОК МОВИ І ПРАВА

Мова як самодостатня семантична система набуває для сучасної юриспруденції все більшого значення. Мова виступає засобом формулювання юридично значущих положень. Від логічно несуперечливого, лінгвістично недвозначного, семантично

і лексично точного викладення думок залежить не тільки ефективність правореалізації, а й довіра до права в цілому.

Особливості взаємозв'язку мови і права здавна цікавлять мовознавців і правознавців. Без мови не було б права, адже вона – це основний засіб передачі будь-якої інформації, який забезпечує об'єктивацію всіх думок, тобто є зовнішньою формою для будь-якого можливого змісту.

Мова – це зв'язок, який тримає суспільство разом, а також спільний канал, за допомогою якого передаються знання від однієї людини до іншої, від нинішнього покоління до наступного. Мова як головний засіб спілкування обслуговує всі сфери суспільно-політично, офіційно-ділового, наукового та культурного життя. Без мови людське існування неможливе, а без спілкування не може бути суспільства, а тим самим права загалом.

Німецький теоретик права Бернард Рютерс слушно зазначає: «Поза мовою право не існує. Право може виразити, передати, пояснити і вдосконалити лише завдяки мові» [1, с. 106]. Далі він пише: «Якість права безпосередньо залежить від якості мови, у якій воно виражене і через яку його доносять до адресата» [1, с. 107]. Право не лише формулюється та закріплюється засобами відповідної мови, але здійснюється та функціонує завдяки відповідним юридично-мовленнєвим процедурам.

Співвідношення між правом і мовою охарактеризував німецький лінгвіст Манфред Бірвіш, який зазначив, що правові норми – це не мовні вислови, а певні структури мислення, передані цими висловами. Однак це не позбавляє їх залежності від мовних формулювань, це лише засвідчує те, що на них поширюється гнучкість, характерна для інтерпретації мовних висловів, і це перетворює їх в одну з конструктивних проблем правових систем [2, с. 87].

У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування юристів, засобами передачі правової інформації. Ця знакова система включає в себе спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права, або юридичною мовою. Більше того, мова права є одним із найбільш своєрідних комунікативних кодів [3, с. 20].

Загалом право можна вважати специфічною знаковою системою з вербальних і невербальних правових знаків, що

функціонують у певному соціокультурному просторі, а тому демонструють чітку соціально-ціннісну детермінованість цієї системи.

Мова і право становлять надзвичайно тонке плетиво, кожний з елементів якого не може існувати автономно, і тільки талановитий майстер може це плетиво зробити не хаотичним поєднанням форми та змісту, а вдихнути в нього сенс, життя [3, с. 18].

Однією зі складових іміджу правника є рівень володіння комунікативними навичками та мовна грамотність, яка виявляється в умінні реалізувати в усному та писемному офіційному мовленні норми сучасної українського літературної мови [4, с. 122].

Без мови не може бути мислення, тобто розуміння людиною дійсності і себе в ній. Тому важко перебільшити значення мови для будь-якої людини, суспільства, держави.

Справедливо зазначено А. В. Красницькою, що право впливає на волю, свідомість людей лише за допомогою мови. Право буде позбавленим реального змісту доти, доки не буде виражене засобами мови. Мова необхідна для формування права, адже вона дала можливість передати норму права з покоління в покоління, утворити традицію та звичай. Зв'язок мови і права складний, оскільки обидві ці категорії мають ідеальне і матеріальне втілення: мова – через мовлення, а право – завдяки закону [4, с. 158].

Список використаних джерел

1. Rüthers В., Fischer, Chr. Rechtstheorie: Begriff, Geltung, Anwendung. 5. überarb. Aufl. – München: С.Н. Beck, 2010. – 640 с.
2. Алимов В. В. Юридический перевод : практический курс. Английский язык / В. В. Алимов. – 3-е изд., стереотип. – М. : КомКнига, 2005. – 160 с.
3. Хижняк С. П. Юридические терминосистемы как особое фрагменты языковой картины мира / С. П. Хижняк // Совр. лингвист. и метод.-дидакт. исслед. – 2013. – № 2. – С. 15–27.
4. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : посібник. – 2-евид., допов. і переробл. – Київ : Парламентське вид-во, 2006. – 528 с.

Супрун В. М., курсант навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Красницька А. В.*

УСНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ РІЗНОВИД КОДИФІКОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Усне мовлення – найважливіша форма існування мови як засобу комунікації; воно має багатогранну структурну і комунікативну специфіку, свої особливості порівняно з писемним мовленням, функціонує в багатьох різновидах у всіх сферах нашого життя.

Усне мовлення – це найважливіша форма реалізації мови, що являє собою «говоріння». Усне мовлення з’являється перед нами як зручний різновид мовного матеріалу, що виникає у ході функціонування механізму мови. Ця мова сприймається відразу, безпосередньо органами слуху, вона існує як «говоріння» із властивою йому мелодикою, ритмікою, інтонацією.

Саме такому виду реалізації мови притаманна експресивність, що є породженням тих ситуативних моментів, що відіграють важливу роль при передачі інформативної змістовності й емоційно-оцінної значущості.

Уміння слухача проникнути в комунікативний задум того, хто є умовою успішного мовного спілкування. Слухач проробляє величезну роботу з інтепретації мовного потоку щодо переосмислення раніше сказаного, щодо співвіднесення своєї «моделі» зрозумілого з реальними фактами і поведінням співрозмовника. Саме в цьому різновиді літературної мови має місце сама складна взаємодія між тими, хто говорить і слухає.

У розмовній мові виявляються загальні й індивідуальні особливості внутрішньої мови того, хто говорить: його пошуки потрібної синтаксичної конструкції слова у визначеній синтаксичній позиції, вибір засобів підтримки діалогу, паузи обмірковування і т. д. Саме в невідготовленій, живій мові знаходить своє підтвердження положення теорії мовної діяльності: логічні структури і мовні конструкції не цілком

співвідносності, тобто рівні один одному; існують закони невираження структур думки; існують явні і неявні способи вираження змісту, вибіркове відображення «положення справ» чи «картини світу».

Усне мовлення показує свідомий характер формування лінійної організації мови того, хто говорить, його орієнтацію на світ слухача, прогноз його комунікативних чекань і реакцій.

Різноманіття форм людського життя породжує вибір тем мовного спілкування, стратегії мовного поведіння, жанру спілкування і прийомів утілення почуття, мови, думки.

В усному мовленні існують свої специфічні засоби залучення уваги співрозмовника: прийоми експресивності, переконання й особлива естетика.

Усна і письмова форми мови мають різну матеріальну основу.

У письмовій мові інтонація ніколи не може бути єдиним і навіть основним засобом вираження яких-небудь значень, тому що в письмовій мові інтонація вторинна, і завжди є результатом вибору читача.

Усна форма мови, обумовлена безпосередністю спілкування, є єдиною формою існування розмовної мови.

Загальними екстралінгвістичними ознаками діалогічного відношення Я-ТИ, незалежно від сфери їх прояву є:

- а) повна симетричність діалогічного відношення;
- б) безпосередність діалогічного відношення як заперечення будь-якої можливості його підпорядкування певному передбачуваному об'єктивному відношенню;
- в) винятковість, неповторність, унікальність діалогічного відношення;
- г) істотні діалогічні відношення тільки в проміжній сфері, що знаходиться між конфронтуючими партнерами;
- д) істотні діалогічні відношення існують тільки в дійсному часі;
- е) нестійкість міжособистісного діалогічного відношення, обов'язкове перетворення його в суб'єкт-об'єктне відношення типу Я-ВОНУ;
- є) спонтанність виникнення діалогічного відношення;
- ж) непідготовленість мовного акту;
- з) невимушеність мовного акту.

Монологічна мова не припускає обов'язкового безпосереднього контакту. Для неї характерна можливість і здійснення ролу перепопитів.

Усне мовлення, яке відображає інформацію про подію протиправного діяння, про підготовку злочинів, розпізнання навмисного створення усного мовлення, як джерело дозової орієнтуючої, допоміжної інформації вивчається у вигляді фоноскопичної експертизи.

Голос людини, особливості вимови звуків є глибокою індивідуальними. Знання юристом основних положень лінгвістичної науки допоможе у «цілісній теорії навичок мовлення діяльності», яка дозволить здійснювати судово-лінгвістичні дослідження усних мовленнєвих повідомлень.

Експертиза усного мовлення встановлює істинний або уявний соціально-демократичний портрет автора, типові риси психіки: визначення статі, віку, освітнього рівня, місця формування мовленнєвих навичок, професійної належності, роду занять, соціального статусу, типу пам'яті, типу темпераменту, сили/слабкості нервової системи.

Кузьміна А. Є., курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Проценко Г. П.

ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ (СТ. 364–370 КК УКРАЇНИ)

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України. Ці конституційні приписи поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової гілок

влади, виконують свої службові обов'язки в державному апараті, в органах місцевого самоврядування або об'єднаннях громадян, здійснюють службову діяльність в юридичних особах публічного чи приватного права. Немає також значення службове становище особи, відомча чи галузева належність підприємства, організації чи установи, сфера їх діяльності, організаційно-правова форма і форма власності, на підставі яких створені та функціонують ті чи інші юридичні особи. Повною мірою вимога діяти лише в межах наданих їм повноважень та у спосіб, передбачений законодавством, поширюється і на тих осіб, які хоча і не належать до службових, але сфера професійної діяльності яких пов'язана з наданням публічних послуг, оскільки надання таких послуг спрямоване на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків юридичних і фізичних осіб, а результатом їх надання є спричинення наслідків правового характеру.

Саме з цього виходить законодавець, коли в частинах 3 та 4 ст. 18 Кримінального кодексу України (далі – КК) дає загальне визначення одного з таких видів спеціального суб'єкта злочину, як службова особа, а в розд. XVII Особливої частині КК об'єднує норми, які встановлюють відповідальність за злочини, вчинювані у сферах як службової діяльності в юридичних особах публічного та приватного права, так і професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Причому ця відповідальність диференціюється залежно від того, яким саме суспільним відносинам спричиняється шкода зазначеними злочинами, і тому всі вони можуть бути розподілені на чотири групи.

Перша об'єднує злочини у сфері службової діяльності, яка здійснюється тільки в органах державної влади, місцевого самоврядування і юридичних особах публічного права (статті 364, 365, 368, 368², 369, 369² КК).

До другої входять злочини, вчинювані у сфері службової діяльності, яка здійснюється лише в юридичних особах приватного права (статті 364¹, 365¹, 368³ КК).

Третя група об'єднує злочини, які можуть бути вчинені у сфері службової діяльності, що здійснюється в юридичних особах як публічного, так і приватного права (статті 366, 367, 370 КК).

Нарешті, до четвертої групи входять злочини, які вчиняються у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (статті 3652, 3684 КК).

Родовим об'єктом усіх цих злочинів є суспільні відносини, які забезпечують нормальну, тобто таку, що відповідає вимогам законодавства, діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності і організаційно-правової форми, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Безпосереднім об'єктом кожного з цих злочинів є суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках апарату управління органів державного влади, місцевого самоврядування, в окремих юридичних особах публічного чи приватного права, а також суспільні відносини, які забезпечують нормальне здійснення тих конкретних видів професійної діяльності, які пов'язані з наданням публічних послуг.

Переважна більшість діянь, передбачених у розд. XVII Особливої частини КК України, належать до так званих загальних видів злочинів, вчинюваних у сфері службової діяльності (далі – службові злочини), бо кожне з них посягає на суспільні відносини, що забезпечують нормальну службову діяльність в окремих ланках державного чи громадського апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій. Проте чимало норм КК України передбачають відповідальність за так звані спеціальні види службових злочинів (наприклад, ст. 132, 137, ч. 2 ст. 159, ч. 2 ст. 162, ч. 1 ст. 173, ч. 2 ст. 191, ч. 3 ст. 206, ст. 210, 238, 271, 284, 351, 371, 373, 375, 423–426 КК), вчинення яких також зумовлене службовим становищем суб'єкта, але їх основним безпосереднім об'єктом є інші суспільні відносини: життя та здоров'я, воля та гідність особи, її виборчі, трудові, інші права та свободи, власність, господарська діяльність, громадська безпека та громадський порядок, авторитет органів влади та місцевого самоврядування, інтереси правосуддя та порядок

несення військової служби тощо. Саме тому в п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» зазначається, що кваліфікація таких діянь ще й за статтями, передбаченими в розд. XVII Особливої частини КК України, можлива лише за наявності реальної сукупності загальних та спеціальних видів службових злочинів (ППВСУ, 2004, № 2, С. 9).

У деяких службових злочинах та злочинах у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, обов'язковою ознакою їх складу є предмет злочину: за ст. 366 КК України – це офіційний документ (див. коментар до ст. 358 КК України); за статтями 368, 369 КК України – хабар (див. коментар до ст. 368 КК України), а за статтями 3682, 3683, 3684, 3692 КК України – неправомірна вигода (див. коментар до ст. 364 КК).

Об'єктивна сторона злочинів, передбачених у розд. XVII, характеризується певними ознаками: одні з цих злочинів (статті 364, 3641, 3652, 367 КК України) можуть бути вчинені як шляхом дії, так і бездіяльності; інші (статті 365, 3651, 366, 368, 3682, 3683, 3684, 369, 3692, 370 КК України) – лише шляхом активної поведінки – дії.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони будь-якого службового злочину (за винятком передбачених частинами 1 і 2 ст. 3683, статтями 369, 3692 КК України) є наявність безпосереднього зв'язку між діянням особи та її службовою діяльністю. Такий зв'язок проявляється в тому, що будь-які діяння службової особи завжди зумовлені її службовим становищем і вчиняються: а) з використанням наданих їй владних чи службових повноважень і б) всупереч інтересам служби, тобто є незаконними і суперечать тим цілям і завданням, заради досягнення й вирішення яких створюється апарат управління, а службові особи цього апарату наділяються певними повноваженнями. Якщо такий зв'язок відсутній, вчинене не може розглядатися як службовий злочин і за наявності до того підстав підлягає кваліфікації за статтями КК України, що передбачають відповідальність за злочини

проти особи, власності, громадського порядку тощо (п. 3 ППВСУ від 26 грудня 2003 р.).

Відповідальність за злочини у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, також можлива лише за умови, якщо діяння особи: а) було пов'язане з використанням повноважень, якими вона наділяється для надання таких послуг; б) вчинено всупереч тим цілям і завданням заради досягнення й вирішення яких вона отримує повноваження надавати такі послуги під час здійснення певної професійної діяльності.

У частині 1 ст. 366 КК України, статтях 368, 3682, 3683, 3684, 369 і 370 КК України передбачена відповідальність за злочини з так званім формальним складом, які визнаються закінченими з моменту вчинення відповідного діяння, а у статтях 364, 3641, 365, 3651, 3652, 367 та ч. 2 ст. 366 КК України – із матеріальним, які визнаються закінченими з моменту настання зазначених у законі наслідків, що повинні перебувати у причинному зв'язку із вчиненням особою діянням.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони основного складу злочинів останньої групи є такі суспільно небезпечні наслідки, які полягають у заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, інтересам юридичних осіб, державним або громадським інтересам (ППВСУ, 2010, С. 393–397). Слід ураховувати, що істотна шкода як наслідок вчинення цих злочинів, може полягати у заподіянні: а) матеріальних збитків; б) нематеріальної шкоди; в) матеріальних збитків у поєднанні з наслідками нематеріального характеру.

Згідно з п. 3 примітки до ст. 364 КК шкода, що полягає в заподіянні матеріальних збитків, визнається істотною, якщо вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (далі – нмдг). При цьому матеріальна шкода: а) може бути реальною і тоді полягає у зменшенні наявних фондів і заподіянні тим самим прямих майнових збитків (наприклад, коли транспортні засоби підприємства незаконно використовуються службовою особою в особистих цілях, що призводить до їх амортизації та втрат пально-мастильних

матеріалів); б) може полягати в так званій упущеній (втраченій) вигоді – неодержаних доходах (наприклад, коли службова особа віддає незаконний наказ про скорочення випуску продукції, що призводить до зменшення прибутку підприємства); в) може складатися із суми реальних матеріальних збитків і упущеної вигоди (наприклад, коли той же незаконний наказ про скорочення випуску продукції супроводжується розпорядженням про розукомплектування цінного виробничого обладнання, на якому ця продукція виготовлялася). Проте в усіх випадках, коли шкода має матеріальний характер, загальний розмір збитків завжди повинен у сто і більше разів перевищувати нмдг, встановлений законодавством України на час вчинення злочину. При визначенні розміру такого мінімуму слід керуватися положеннями підп. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169; абз. 8 п. 1 розд. XIX та п. 5 підрозд. 1 розд. XX Податкового кодексу України, а також приписами Закону України «Про Державний бюджет України...» на відповідний рік.

Дударєва В. В., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Красницька А. В.*

МОВА ЯК УМОВА ДУМКИ

Припущення про те, що мова – це умова думки, висловлювали багато лінгвістів XIX століття. Так, Август Шлейхер писав, що мова є «мислення, виражене звуками», «мова має своїм завданням створити звуковий образ уявлень, понять і відносин, що існують між ними, втілює в звуках процес мислення. Мова за допомогою наявних в його розпорядженні точних і рухомих звуків може з фотографічною точністю відобразити якнайтонші нюанси розумового процесу», «мова – це сприйманий вухом симптом діяльності будь-якого комплексу

матеріальних відносин в побудові мозку і мовних органів з їх нервами, кістками, м'язами тощо» [1, с. 36]. Х. Штейнталь стверджував, що слово і поняття, пропозиція і думка, граматичні категорії і логічні категорії не є і не можуть бути тотожними. Він увів у теорію мови такі поняття, як: «психологічний суб'єкт», «психологічний предикат». Крім того, він на протигагу логічному уявленню про єдиний спосіб мислення для усього людства відстоював положення про різні типи мислення, кожному з яких відповідає своя логіка [1, с. 38].

На думку Г. Пауля, всі мовні засоби зберігаються у вигляді складного психічного утворення, що складається з різноманітних зчеплень уявлень. Ці уявлення обумовлюють можливість повторної появи у свідомості того, що вже в нім було, а звідси і можливість розуміння або вимовлення того, що раніше вже розумілося або вимовлялося. З цього виходить, що «всяка граматична категорія виникає на основі психологічної» [1, с. 54].

Велику увагу проблемі мови і мислення приділяв А. А. Потебня, який вважав, що мислення може існувати без мови. Зокрема, він писав, що «сновидіння переважно складаються із спогадів плотських сприйнять, нерідко не супроводжуються ні гучною ні беззвучною мовою. Творча думка живописця, творця, музиканта не виражається словом і здійснюється без нього, хоча і припускає значний ступінь розвитку, який дається тільки мовою. Глухонімиї теж постійно мислить – і при тому не тільки образами, як художник. Нарешті, в математиці – науці, досконалії формою, – людина, яка розмовляє, відмовляється від слова і робить найскладніші міркування тільки за допомогою умовних знаків» [2, с. 43–44]. А. А. Потебня писав про те, що історія людства знає періоди, коли мова не була пов'язана з мисленням: «У середині людського розвитку думка може бути пов'язана зі словом, але на початку вона, мабуть, ще не доросла до нього, а на високому ступені абстрагованості покидає його, якщо не задовольняє її вимогам». Він мав на увазі, що в первісному суспільстві людина ще не могла користуватися всіма можливостями мови, а на високій стадії розвитку суспільства мова повинна бути дуже

спеціалізованою, для того, щоб людина могла виразити тонкі смислові нюанси.

Основною синтаксичною характеристикою внутрішнього мовлення є предикат. Її приклади виявляються в діалогах [3, с. 28]. Таким людям немає, наприклад, ніякої необхідності іноді обмінюватися словами взагалі, називати предмет розмови: воно їм в більшості випадків і так добре відомо. Людина, розмірковуючи у внутрішньому діалозі, який, ймовірно, здійснюється через внутрішню мову, як би спілкується сама з собою. Природно, що для себе їй тим більше не потрібно позначати предмет розмови [3, с. 27].

У результаті експресивного, оцінного та комунікативного осмислення висловлювань матеріал промови членується, набуває форми, відповідної думки, переданої висловлюванням. Думка для передачі іншим особам також формується за законами мови.

Основний закон розвитку значень уживаних дитиною в спілкуванні слів полягає в їх збагаченні життєвим індивідуальним змістом. Функціонуючи і розвиваючись у практичному мисленні й мови, слово немов вбирає в себе усі нові смисли. У результаті такої операції сенс уживаного слова збагачується різноманітними когнітивними, емоційними та іншими асоціаціями. У внутрішній промові полягає її головна відмінна риса: переважання сенсу над значенням доведено до вищої точки. Можна сказати, що внутрішня мова на відміну від зовнішньої має згорнуту предикативну форму і розгорнутий, глибокий смисловий зміст.

Ще однією особливістю семантики внутрішньої мови є аглютинація, тобто своєрідне злиття слів в одне з їх істотним скороченням, що виникає. Так, у межі можна дійти до слова, яке вбирає в себе сенс цілого висловлювання, і воно стає, як говорив Л. С. Виготський, «концентрованим згустком сенсу» [4, с. 343]. Щоб повністю перевести цей сенс у план зовнішньої мови, довелося б використовувати, ймовірно, не одну пропозицію. Внутрішня мова, мабуть, і складається з подібного роду слів, абсолютно несхожих за структурою і вживанням на ті слова, якими ми користуємося у своїй письмовій та усній мові. Таку

промову в силу названих її особливостей можна використовувати як внутрішній план мовного мислення. Внутрішня мова і є процес мислення «чистими значеннями» [4, 346].

Список використаних джерел

1. Беянин В. П. Психолінгвістика : навч. посіб. – М., 2004.
2. Психолінгвістика : пособие для вузов / под ред. Т. Н. Ушаковой. – М., 2006.
3. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2015.
4. Вадим Глухов. Психолінгвістика. Теория языковой деятельности. – М. : АСТ, 2007.

Мацьків В. А., здобувач ступеня вищої освіти факультету № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ **Андрусів Л. М.**

ПРАВОВОРЧА ЛІНГВІСТИКА

Стаття присвячена питанням взаємозв'язку мови і права, впливу мовного фактора на правову культуру, залежності якості нормативно-правових текстів від рівня фахово-мовної підготовки тих, хто їх укладає. Особливу увагу приділено мовним проблемам законотворчості, змісту і формі лінгвістичної підготовки нормо-проектувальників в Україні.

Правотворчість є одним зі специфічних різновидів юридичної діяльності, що полягає у розробленні, вдосконаленні, запровадженні, зміні чи скасуванні норм права у формі загально-обов'язкових правових приписів. Як особливо важлива і соціально значуща сфера владної діяльності, правотворчість організовується, забезпечується, охороняється та гарантується державою. Головною метою правотворчої діяльності, здійснюваної уповноваженими суб'єктами (органами держави)

у межах відповідних процедур законодавчого процесу, є «створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо-узгодженої системи норм, що регулюють суспільні відносини».

Важливим елементом правотворчої діяльності взагалі та законодавчої техніки зокрема є мова, її лексичні та граматико-стилістичні ресурси, що реалізуються в нормативно-правових текстах. Правові думки, правові знання і правові приписи найкраще матеріалізуються (втілюються) у вербально-синтаксичних конструкціях. Ось чому мова, її ресурси й можливості є надзвичайно важливими для права.

Мову закону, її термінологічний апарат, граматичні та стилістичні особливості вивчає законодавча лінгвістика, як спеціальний прикладний напрям міжгалузевих досліджень, спрямований на визначення закономірностей функціонування мовних одиниць у законодавчих текстах, пошук оптимальних засобів мовної репрезентації правових норм, встановлення правил використання мовних ресурсів у сфері законодавства і законотворення й на основі цього – розроблення науково-обґрунтованих методичних рекомендацій щодо правильного мовного оформлення законодавчих актів і законопроектів [1, с. 23].

Правотворчість – функція держави. Власне, це одна із форм діяльності держави в особі компетентних органів, установ та організацій, які уповноважені (у передбачених законом випадках) готувати, видавати або вдосконалювати нормативно-правові акти. Слід додати, що правотворчість можуть здійснювати – український народ (шляхом референдуму), місцеві громади (на зборах або через обрані ними органи). За допомогою такої діяльності правова система підтримується в активному стані, запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми.

У літературі наголошується на тому, що правотворчість більш широке поняття ніж, наприклад законотворчість або законодавчий процес. Воно охоплює процес створення всіх форм права: законів, підзаконних актів, правових звичаїв і судових прецедентів [2, с. 33].

Лінгвістика в широкому розумінні – наука про мову; мовознавство. Правотворча лінгвістика є найважливішим елементом, складовою наведених «правотворча техніка», «законодавча техніка» тощо. Вона надає уявлення про мовні

правила з правотворчого стилю, використання слів як основних одиниць правової мови, а також правових штампів (сталих словосполучень), нормативних речень, правових абревіатур і нормопроектної графіки.

Свідоме застосування лінгвістичних вимог сприяє стилістичній обробці нормативного тексту, допомагає сформулювати високу культуру нормативно-правових актів.

Красномовно на адресу юристів висловлювалася відомий фахівець-лінгвіст Н. Артикуца. Вона, зокрема, говорила: «У їх професійній діяльності постійно виникатимуть ті чи інші питання термінологічного і мовно-стилістичного характеру. Серед них – проблеми вибору терміну, його дефініції, диференціації його значень, проблеми синонімії, ононімії та паранонімії в юридичній термінології, функціонування мовних одиниць. Навряд чи в якомусь іншому виді писемного мовлення зовнішня форма висловлення має таке велике, а часом і доленосне значення (у житті окремої людини і держави в цілому), як у юриспруденції».

Від часу виникнення правової регуляції, громадяни свідомо чи несвідомо, але постійно виконують певні правові ролі, дотримуючись або пристосовуючись до певних вимог, дозволів або заборон. У цих правових ролей є суть – суспільна необхідність, обов'язковість та виконуваність юридичних приписів, а також настання усіх тих наслідків, які мають бути при невиконанні певних регуляцій або порушенні правового порядку.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія / Н. В. Артикуца. – Київ, 2004. – С. 188–196, 231–236.
2. Олуйко В. М. Парламентське право України: проблеми теорії та практики / В. М. Олуйко. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – С. 33.

Зюзіна О. М., здобувач ступеня вищої освіти навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ
Стратулат Н. В.

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЮРИСТА ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У ході професійної діяльності юристам, незалежно від їх спеціалізації, постійно доводиться спілкуватися з різними людьми, підтримувати з ними на належному рівні психологічний контакт, оскільки діяльність юриста пов'язана з вирішенням головної проблеми в житті майже кожної людини – встановлення життєвої істини. Тому на сьогоднішній день є важливим підвищення ефективності професійної діяльності юристів шляхом формування та вдосконалення у них комунікативної культури, як однієї з найважливішої складової в їх юридичній діяльності. Щоб зрозуміти, що ж таке комунікативна культура юриста, спочатку з'ясуємо, що таке комунікативна культура в цілому.

Комунікативна культура – це сукупність умінь та навичок в області засобів спілкування та законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню та ефективному розв'язанню задач спілкування. Комунікативна діяльність, як і будь-яка інша, для ефективного її здійснення передбачає наявність специфічних комунікативних умінь, які й формують комунікативну культуру особистості. Усім відомо, що значну частину професійної діяльності юриста займає консультативна робота. У консультативній роботі працівникам юридичної сфери за своїми безпосередніми обов'язками доводиться мати справу з різними життєвими ситуаціями та зустрічатися з абсолютно різними людьми. Знаряддям праці в роботі юриста виступають функціональні засоби, а саме функції психіки та мовлення юриста.

Отже, функціональні засоби юридичної праці обумовлюють необхідність комунікативної культури

професіонала. Проаналізувавши поняття «комунікативна культура», дамо визначення комунікативній культурі юриста. **Комунікативна культура юриста** – це певний рівень освіченості та вихованості фахівця, який полягає в:

1. необхідності опанування певної системи юридичних знань, вмінь та навичок;
2. певному досвіді поведінки в різних конфліктних ситуаціях, який включає в себе високий рівень професійно-правового мислення та діяльності.

Тісно пов'язане з поняттям «комунікативна культура» юриста таке поняття, як «комунікативна компетенція», яке відіграє значущу роль при повноцінному поясненні комунікативної культури юриста. Взагалі комунікативну компетенцію науковці визначають, як здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови та навичок спілкування. Комунікативна компетенція юриста – це насамперед спілкування з різними верствами населення; це вміння у процесі спілкування адекватно застосовувати методи виховання, щоб конкретно розв'язувати конфліктні ситуації. Також можна зазначити, що комунікативна компетенція включає в себе здатність використовувати мову, тобто творчо та цілеспрямовано, а найголовніше грамотно встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми засобами української мови з урахуванням ситуації та комунікативної спрямованості.

Отже, аналізуючи взаємозв'язок комунікативної компетенції юриста з його професійною культурою, зазначаємо, що без формування першої складової неможливий розвиток особистості майбутнього юриста у сфері професійної комунікації. Для юриста важливо володіти такою комунікативною культурою, яка б була дієвою та водночас пов'язаною з особливостями та умовами професійної діяльності. Не менш важливим у формуванні комунікативної культури юриста є висока самоорганізація та відповідальне ставлення, як до обраної професії, так і до власної комунікативної культури та культури взагалі.

Баранівська Н. М., курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: викладач кафедри юридичного документознавства Національної академії внутрішніх справ *Г. О. Ознамець*

УКРАЇНЬСЬКА МОВА В КОНСТИТУЦІЙНІЙ СФЕРІ

Мова – характерний для людського суспільства специфічний вид діяльності, здійснюваний з метою обміну між членами спільноти осмислюваною інформацією.

Мовна діяльність є основним засобом організації та координації всіх інших видів суспільної діяльності, в тому числі у галузі виробництва, обслуговування, побуту, культури, освіти, науки.

Державна мова – закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах і організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, у сферах зв'язку й інформатики.

Статус державної мови за українською мовою в незалежній Україні закріплено Конституцією, прийнятою 28 червня 1996 р., статтею 10, яка проголошує: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України». Ст. 10 відображає основні напрями мовної політики в Україні: крім утвердження статусу української мови як державної, гарантується вільний розвиток мов національних меншин.

Окрім того ще шість статей Основного закону України – 11, 12, 92, 103, 127 та 148 – теж певною мірою стосуються функціонування української та інших мов в Україні та мовних потреб українців, що мешкають поза межами України. Якщо тверезо оцінювати деякі косметичні операції, не залишається сумніву в тому, що після надання українській мові статусу державної на її користь майже нічого не змінилось. Намір надати російській мові статусу державної в Україні, проголошений в інавгураційній промові Президентом Л. Кучмою в липні 1994 року, не затверджено де-юре, але

втілено де-факто. Деякі столичні установи зразу почали давати галичанам директиви російською мовою. 1998 року вищим навчальним закладам було дозволено приймати вступні іспити російською мовою, що є грубим порушенням статті 53 Конституції України.

Нинішнє становище української мови й культури зумовлене тяжкою історичною спадщиною – століттями бездержавності, коли різні імперські режими послідовно доводили політику обмежень, переслідувань, коли різні імперські режими послідовно доводили політику обмежень, переслідувань, заборон, української мови, та й будь-яких форм українського національного життя. В архівах зафіксовані десятки – багато десятків! – офіційних актів, що декретували таку політику, і тисячі – тисячі! – фактів терору проти організацій та носіїв української мови. Все це було складовою частиною системної асиміляції українського народу.

Реформаційні процеси, що відбулись у системі освіти з проголошенням незалежності України, полягали передусім у зміні ціннісних орієнтирів: відмові від тоталітарно – комуністичних настанов, що домінували в Радянському Союзі, й відродженні національної системи освіти, яка базувалась на європейських принципах гуманізму й демократії, педагогічних принципах давньокіївської доби, українських університетів козацької доби, педагогічних ідеях Володимира Мономаха, П. Могили, Т. Шевченка, І. Франка, Г. Ващенка. Одне з завдань, яке постало перед освітою, – позбутись радянської ідентичності та створити політичну націю, об'єднує все населення України. Особливого значення в цьому процесі набувало мовне питання, розв'язання якого полягало в розширенні сфери функціонування української мови, державний статус якої було проголошено 1989 році Законом «Про мови в Українській РСР». Утвердження української мови в функції державної вплинуло на зміну її позицій у всіх сферах суспільного життя, зокрема, й в освітній. Крім названого Закону, правове регулювання мовної ситуації в освітній сфері України здійснюється на основі Конституції України, 10-а стаття якої стверджує: « Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні

гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування»; стаття 53 Основного Закону гарантує громадянам, що належать до національних меншин, право на «навчання рідною мовою чи на вивчення мови у державних і комунальних навчальних закладах», як і Закон України «Про освіту».

Співвідношення української мови як мови корінного населення та російської мови – мови колишньої метрополії складає основну проблему освітнього мовного простору в Україні. Функції російської мови не обмежуються обслуговуванням освітніх потреб етнічних росіян, російська мова, ще залишається мовою спілкування і в більшості шкіл, які за офіційним статусом є україномовним. Оскільки мовний статус школи передбачає використання мови не лише в навчальному процесі, а й поза ним (на перервах, в освітньо-виховних закладах тощо), то процес переходу більшості навчальних закладів на українську мову викладання після проголошення незалежності України в 1991 році ще не гарантував послідовного використання української мови в навчальному процесі.

Отже, україномовний статус багатьох навчальних закладів почасти залишається формальним: мова спілкування між батьками й вчителями, вчителями й учнями, викладачами й студентами в багатьох навчальних закладах (особливо на Сході й Півдні України) залишається російською.

Аналіз мовної ситуації в освітній галузі в сучасній Україні крізь призму кількісних і якісних характеристик засвідчує, що, незважаючи на всі позитивні зміни, що відбуваються в мовному освітньому просторі, українська мова ще не дістала належного застосування в галузі освіти, рівень її престижу неадекватний її використанню. І хоч офіційна статистика засвідчує домінування української мови в освітньому просторі, фактично населення є двомовним. Співвідношення у використанні української та російської мов залишається найбільшою проблемою в мовній сфері освіти. Отже, сфера освіти потребує утвердження української мови як засобу щоденного спілкування, як це і передбачено щойно прийнятим Законом України «Про освіту» Не в останню чергу це буде

залежити від повноцінного функціонування мови в ЗМІ й сфері масової культури. За словами Президента НаУКМА В. С. Брюховецького: « Освітній простір України потребує послідовної, цілеспрямованої мовної політики. Мовна політика – це не заборона говорити іншою мовою, це створення умов для розвитку державної мови, щоб вона могла повноцінно функціонувати в усіх суспільних сферах. Освіта – це лише одна частка. Якщо тільки освіта буде українською, а все інше – російською, ситуація не зміниться. Україна не повинна втратити свого історичного часу».

Єрмак В.В., здобувач ступеня вищої освіти магістра навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри управління та роботи з персоналом Національної академії внутрішніх справ *Пелагеша О. Г.*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ АНАЛІТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Аналітичний документ в органах Національної поліції є потужним інструментом, за допомогою якого можливо розв'язати багато складних проблем, що виникають у процесі підготовки та прийняття управлінських рішень. Більшість аналітичних документів готується безпосередньо для керівного складу органів Національної поліції і спрямована на оптимізацію управлінської діяльності, вдосконалення методів протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку тощо.

Аналітичний документ слід розглядати, виходячи з двох його загальних характеристик.

По-перше, аналітичний документ виступає основним інструментом для підготовки та прийняття управлінських рішень. Метою його підготовки є документоване оформлення

вичерпної аргументації пропозицій щодо прийняття та затвердження управлінського рішення.

Для досягнення цієї мети в аналітичному документі необхідно:

- чітко сформулювати нагальну проблему, яка потребує розв'язання та при можливості деталізувати її в окремі питання в межах підготовки цього аналітичного документа;

- окреслити можливі способи розв'язання (альтернативні варіанти рішень) проблеми;

- оцінити ймовірні наслідки запровадження альтернативних варіантів на основі здійсненої оцінки використання сил та засобів, стану зовнішнього середовища, правового забезпечення тощо;

- обрати найоптимальніший альтернативний варіант пропозиції для прийняття управлінського рішення, підкріплений переконливими аргументами, чому саме цей варіант є найкращим із усіх можливих.

По-друге, аналітичний документ – це результат прикладної, а не теоретичної діяльності. І мета, і підхід до підготовки аналітичного документа свідчать про те, що він суттєво відрізняється від результатів традиційного теоретичного дослідження тим, що результати аналітичного дослідження підлягають практичному застосуванню і використанню як аргумент для підтвердження низки конкретних рекомендацій щодо шляхів розв'язання проблеми. Центральним місцем аналітичного документа є зв'язок «проблема – шляхи розв'язання – найефективніше рішення», і це є визначальним при його розробці.

Таким чином, готуючись до написання аналітичного документа, слід визначити мету та рівень управлінського апарату, на який розраховано цей матеріал. Необхідно, також звертати увагу на особливості мови аналітичного документа.

Мовна норма – це, зокрема, прийняті в суспільно-мовленнєвій практиці правила написання документів, граматичні й інші засоби мови, правила слововикористання тощо. Для норми характерна системність і зв'язок зі структурою мови, стабільність, історична та соціальна обумовленість, динамічність і мінливість у часі. Норма мови є показником її розвитку та зрілості.

Мова та текст аналітичних документів мають характеризуватися такими найважливішими ознаками:

- змістовністю, яка передбачає глибоке осмислення проблеми, теми й головної думки висловлювання, докладне ознайомлення з наявною інформацією з цієї теми; різнобічне та повне розкриття теми, проблеми і уникнення зайвого;

- правильністю, тобто відповідати літературним нормам, що діють у мовній системі (орфоепічні, орфографічні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні, пунктуаційні);

- послідовністю, тобто логічністю та лаконічністю думок;

- багатством, що передбачає використання різноманітних засобів вираження думок у межах офіційно-ділового та наукового стилю, уникнення невиправданого повторення слів, однотипних конструкцій речень;

- точністю, яка залежить від глибини знань та поінформованості упорядника аналітичного документа, а також від його активного словникового запасу. Виражаючи власні думки, слід добирати слова, які найбільше відповідають висловлюваному змісту;

- доречністю та доцільністю, що залежать від того, наскільки повно й глибоко оцінюється проблема, ситуація, інтереси, стан тощо;

- виразністю, для досягнення якої слід виділяти найважливіші місця висловлювання і виражати ставлення до предмета.

Таким чином, складаючи аналітичний документ, слід, насамперед, визначити його мету та рівень управлінського апарату, на який він розрахований.

Троян Ю.А., слухач 7 КМ 2А курсу
ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ

Україна успадкувала від СРСР потужну розгалужену освітню систему з передовою на той час інфраструктурою. Але на даний момент вона потребує модернізації, оскільки за

якісними та кількісними показниками не завжди відповідає рівню освіти країн Європи та світу, має застарілий зміст, форми і методи навчання, інші перешкоди і проблеми. Для того, щоб сучасна вища українська освіта була конкурентоспроможною, досягла світового рівня, необхідно усунути ці перешкоди і проблеми, а також провести всебічний аналіз минулого, досконало знати досвід історичного розвитку вищої освіти в Україні. Тільки знання попередніх систем освіти, їх негативних і позитивних сторін дозволить бути сучасній українській системі вищої освіти найбільш доцільною і досконалою [1, с. 93].

Становлення вищої освіти в Україні почався після проголошення її незалежності. У цей період в країні відроджуються і впроваджуються кращі надбання та досвід систем Радянської вищої освіти та країн Європи. За останні роки в Україні було прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої освіти. Це Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття» (1992 р.), Закон України «Про освіту» (1993 р.), Закон України «Про вищу школу» (2002 р.), новий Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін.

Дуже важливим було приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, що призвело до інтеграції української системи вищої освіти у загальноєвропейську. Повністю цей процес повинен був завершитися до 2010 року. Однак цього у повній мірі не сталося: досі не завершений перехід двоцикличного навчання; досі в Україні існують три ступені – бакалавра, спеціаліста і магістра; на низькому рівні мобільність студентів і викладачів; на недостатньому рівні знаходиться автономія вузів; відбулося зменшення кількості аудиторних годин і збільшення їх кількості на самостійне опрацювання матеріалу (що часто перетворюється на імітацію самостійної роботи, неминуче впливає на якість знань студентів і поступового зниження конкурентоспроможності вітчизняної освіти) [2, 55–58].

Таким чином, виявлені в результаті аналізу етапів розвитку вищої освіти в Україні у минулому надають уявлення про хід освітніх процесів у майбутньому, дозволяють спроєкувати діяльність вищих навчальних закладів таким чином, щоб вони були конкурентоспроможними як на рівні Європи, так і на світовому рівні. Знання особливостей розвитку системи вищої освіти України, її значної потужності й наукового потенціалу зможуть забезпечити подальший і досить швидкий інноваційний розвиток цієї сфери.

Список використаних джерел:

1. Король А. Вища освіта України: етапи розвитку / А. Король // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць / За ред. проф. А. Л. Ситченка. – № 1 (52), лютий 2016. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – с.93-97.

2. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи / В. В. Сандугей // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. праць. – Вип. 25. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – С. 55–63.

Для нотаток

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали

XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 30 листопада 2017 року)

Частина 2

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 25.10.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 8,0. Ум. друк. арк. 7,44.

Тираж 50 прим.
